

GERT DRAGOSHI

**PERSPEKTYWY CZŁONKOSTWA
ALBANII
W UNII EUROPEJSKIEJ
NA TLE INNYCH KRAJÓW
BAŁKANÓW ZACHODNICH**



**Perspektywy członkostwa Albanii
w Unii Europejskiej
na tle innych krajów
Bałkanów Zachodnich**

Gert Dragoshi

**Perspektywy członkostwa Albanii
w Unii Europejskiej
na tle innych krajów
Bałkanów Zachodnich**



Poznań 2024

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Recenzja:
dr hab. Stanisław M. Szukalski

Copyright by:
Gert Dragoshi

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Wydanie I
Poznań 2024

ISBN 978-83-68006-61-2

DOI: 10.48226/978-83-68006-61-2

Wydanie:



Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wykaz skrótów.....	7	
Wstęp	9	
Rozdział I		
Ocena przebiegu procesu integracji oraz perspektyw członkostwa Albanii w Unii Europejskiej w świetle badań		13
Wprowadzenie		13
1.1. Wyniki badania społeczeństwa Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich według Bałkan Barometr w latach 2016-2022 ...		13
1.1.1. Opinie społeczeństwa wobec integracji z Unią Europejską		13
1.1.2. Opinie społeczeństwa wobec współpracy regionalnej.....		20
1.1.3. Ocena sytuacji gospodarczej i reform w krajach regionu Bałkanów Zachodnich		22
1.2 Społeczeństwo Albanii wobec akcesji		27
1.2.1. Poparcie dla integracji Albanii z Unią Europejską		27
1.2.2. Argumenty za przynależnością Albanii do Unii Europejskiej....		30
Podsumowanie		33
Rozdział II		
Przedsiębiorcy albańscy, eksperci i politycy wobec akcesji Albanii do Unii Europejskiej. Wyniki badań własnych.....		35
Wprowadzenie		35
2.1. Charakterystyka albańskiego sektora małych i średnich przedsiębiorstw		35
2.2. Opis badania.....		39
2.3. Charakterystyka próby badawczej		40
2.4. Wyniki badania ankietowego przedsiębiorców albańskich.....		42
Ocena procesu przygotowania Albanii do akcesji do UE		49
Konkurencyjność i innowacyjność firm a akcesja Albanii do UE		50
Wnioski z własnych badań ankietowych przedsiębiorców.....		51
2.5. Perspektywy akcesji w ocenie polityków i ekspertów albańskich.....		52
2.5.1. Opis badania.....		52
2.5.2. Wyniki badania		54
Ocena stopnia przygotowania Albanii do akcesji i perspektywy jej realizacji		54
2.5.3. Podsumowanie wyników		61
Podsumowanie		62

Rozdział III	
Rozwój społeczno-gospodarczy krajów Bałkanów Zachodnich w porównaniu z krajami Unii Europejskiej	63
Wprowadzenie	63
3.1. Konstrukcja Syntetycznego Miernika Rozwoju	63
3.2. Wyniki badania Syntetycznej Miary Rozwoju dla krajów WB6	73
Podsumowanie	92
Rozdział IV	
Konwergencja realna, strukturalna i instytucjonalna krajów Bałkanów Zachodnich	93
Wprowadzenie	93
4.1. Istota konwergencji realnej, strukturalnej i instytucjonalnej oraz przegląd literatury	93
4.2. Model konwergencji realnej Albanii i pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w stosunku do krajów Unii Europejskiej w latach 2000-2021	96
4.3. Wybrane aspekty konwergencji strukturalnej Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w procesie akcesyjnym ..	109
4.4. Poziom konwergencji instytucjonalnej Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w procesie akcesyjnym	114
Podsumowanie	127
Rozdział V	
Perspektywy członkostwa Albanii w Unii Europejskiej	129
5.1. Koszty i korzyści integracji Albanii oraz pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską	129
Koszty polityczne i gospodarcze integracji.....	129
Korzyści polityczne integracji	132
Korzyści gospodarczo – społeczne integracji	133
5.2. Perspektywa akcesji Albanii do Unii Europejskiej. Analiza scenariuszowa	135
Scenariusz A (Albania członkiem UE w 2030 r.).....	140
Scenariusz B (Albania nie zostanie członkiem Unii Europejskiej)	142
Podsumowanie	143
Zakończenie	145
Bibliografia	149
Spis tabel.....	157
Spis wykresów	159
Spis rysunków	160

Wykaz skrótów

- ALL** – Lek albański – oficjalna waluta Albanii
AVIS – Opinia Komisji Europejskiej
B+R – Działalność badawczo-rozwojowa
BB – Balkan Barometr
BiH – *Bośnia i Hercegowina*
BIZ – Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne
BRIC – Grupa Brazylia, Rosja, Indie, Chiny.
BZ – Bałkany Zachodnie
CEFTA – Central European Free Trade Agreement
EPW – Europa Południowo-Wschodnia
EŚW – Europa Środkowo-Wschodnia
ETO – Europejski Trybunał Obrachunkowy
EULEX – European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUR – Prawnym środkiem płatniczym w 20 państwach tworzących w Unii Europejskiej strefę euro
EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza
GRECO – Group of States against Corruption
HH – Wskaźnik Herfindahla-Hirschmana
IDI – Individual In-depth Interview
ILO – International Labour Organization
INSTAT – Albanian National Institute of Statistics
IPA – Instrument for Pre-accession Assistance
KE – Komisja Europejska
MP – Macedonia Północna
MŚP – Małe i średnie przedsiębiorstwa
NATO – North Atlantic Treaty Organization
NBA – Narodowy Bank Albanii
OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OECD – Organisation for Economic
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
PE – Parlament europejski
PHARE – Poland and Hungary Assistance for Restructuring their Economies
PIT – Personal Income Tax

PKB – Produkt krajowy brutto
PNB – Produkt narodowy brutto
PPP – Purchasing power parity
PSS – Proces Stabilizacji i Stowarzyszenia
RCC – Regional Cooperation Council
RE – Rada Europejska
SPAK – Albanian Special Anti-Corruption Structure
UE – Unia Europejska
UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees
USA – United States of America
USD – Dolar amerykański (United States dolar). Oficjalna waluta Stanów Zjednoczonych
USS – Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu
VAT – Value-added tax
WB6 – Western Balkans Six
WE – Wspólnota Europejska
WHO – World Health Organization
WRF – Wieloletnie ramy finansowe
WTO – World Trade Organization

Wstęp

Integracja państw na kontynencie europejskim jest procesem wynikającym z przesłanek historycznych i wyzwań współczesnego kształtu gospodarki światowej. Proces integracyjny pozwala na umocnienie pozycji jego uczestników w ramach międzynarodowych stosunków gospodarczych. W tym procesie uczestniczą kolejne kraje, które ubiegają się o członkostwo w Unii Europejskiej.

Opracowanie poświęcone jest integracji państw Bałkanów Zachodnich (BZ) z Unią Europejską (UE), ze szczególnym uwzględnieniem integracji Albanii. Bałkany Zachodnie to określenie przyjęte przez UE w odniesieniu do siedmiu krajów Europy Południowo-Wschodniej objętych polityką rozszerzenia. Po wejściu Chorwacji do UE kraje te określane są jako „bałkańska szóstka” (ang. West Balkan Six – WB6). Grupa ta obejmuje obecnie Albanie, Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Kosowo, Macedonię Północną i Serbię. W pracy zamiennie używane są te dwa określenia (BZ i WB6).

Bałkany Zachodnie były i w dalszym ciągu są obszarem zapalnym, na którym występują historycznie zakorzenione konflikty. Integracja Albanii i pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską odgrywa bardzo ważną rolę w procesie budowy demokratycznej, stabilnej i bezpiecznej Europy, ponieważ powinna pomóc zlikwidować podziały i rozwiązać konflikty na tle narodowościowym oraz religijnym występujące w tym regionie. Albania ma istotne znaczenie wśród krajów bałkańskich, bowiem terytorialne rozstrzygnięcia w 1913¹ sprawiły, że znaczna część Albańczyków zamieszkuje obecnie w krajach sąsiadujących, tj. w Czarnogórze, Macedonii, Kosowie i w Grecji, stanowiąc część społeczeństw tych krajów.

Proces przygotowania do akcesji omawianej grupy krajów trwa od momentu rozpoczęcia Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia², czyli już

¹ Mowa o traktacie londyńskim podpisanym 30 maja 1913 roku i kończący I wojnę bałkańską w wyniku, którego część terytoriów zamieszkałych przez Albańczyków przyznano Serbii, Czarnogórze i Grecji.
<https://www.britannica.com/topic/Treaties-of-London> [data dostępu 12.05.2022].

² 19-20 06. 2000 r. – Rada Europejska w Feirze ogłasza, że kraje z regionu BZ uczestniczące w Procesie Stabilizacji i Stowarzyszenia są uważane za „potencjalnych kandydatów” do członkostwa w UE.

od ponad dwudziestu lat³. Dowodzi to jego złożoności, która wynika z przesłanek historycznych, konfliktów wewnątrzregionalnych, cech gospodarek i społeczeństw, stanu demokracji oraz niskiego poziomu rozwoju gospodarczego krajów tego regionu, co utrudnia im dostosowywanie się do wymagań członkostwa w UE i w praktyce oznacza słabe postępy w procesie integracji z UE⁴.

Celem opracowania jest ocena integracji Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską⁵, w latach 1990-2021 w świetle badań własnych i oceny procesu przez inne instytucje badawcze.

Praca ma pięć rozdziałów. W pierwszym przedstawiono ocenę przebiegu procesu integracji BZ oraz perspektyw członkostwa Albanii w Unii Europejskiej w świetle badań Balk an Barometr⁶. Wyniki posłużyły do sformułowania ogólnych wniosków dotyczących przygotowania Albanii do członkostwa w Unii Europejskiej na tle pozostałych krajów WB6, zidentyfikowania głównych problemów w tym procesie oraz wskazania perspektywy członkostwa Albanii w UE.

W rozdziale II zaprezentowano wyniki badań własnych autora przedsiębiorców, ekspertów i polityków zajmujących się problematyką procesu akcesyjnego Albanii dotyczących oceny procesu integracji Albanii z UE. Badania przeprowadzono przy pomocy kwestionariusza ankiety oraz metodą indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI).

³ Macedonia Północna rozpoczęła negocjacje o stowarzyszeniu w 2000 roku (razem z Chorwacją), Albania w 2003 roku, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra oraz Serbia w 2005 roku, Kosowo w 2013 roku.

⁴ Problemom tym poświęcona jest monografia autora pod tytułem Proces integracyjny Albanii z Unią Europejską na tle krajów Bałkanów Zachodnich wydana w 2024 roku.

⁵ Autor posługuje się terminem Unia Europejska w całej pracy mimo, że do 1 grudnia 2009 roku, tj. do wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego funkcjonowała Wspólnota Europejska. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz.U. C 306 z 17.12.2007), wszedł w życie w dniu 1 grudnia 2009 r. „Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską zostaje przemianowany na „Traktato funkcjonowaniu Unii Europejskiej” (TFUE), a termin „Wspólnota” zostaje w całym dokumencie zastąpiony terminem „Unia”. Wspólnota ustępuje miejsca Unii, która jest jej prawnym następcą.”

⁶ Balkan Barometr Balkan Barometr to coroczne badanie opinii publicznej i nastrojów biznesowych w sześciu krajach WB6, przeprowadzane na zlecenie Regionalnej Rady Współpracy (RCC) w latach od 2015 r. do 2022 r.

W rozdziale III podjęto próbę zidentyfikowania i oszacowania makroekonomicznych efektów strategii integracyjnej oraz rozwoju społeczno-gospodarczego krajów WB6 i UE w okresie przedakcesyjnym. W badaniu wykorzystano Syntetyczne Mierniki Rozwoju.

Rozdział IV poświęcony jest ocenie konwergencji realnej, strukturalnej i instytucjonalnej. Ostatni fragment pracy zawiera rozważania autora na temat perspektyw członkostwa Albanii w UE. Zastosowano metodę średniookresowej prognozy typu symulacyjnego, a w szczególności analizę scenariuszową różnych ścieżek integracji Albanii z Unią Europejską.

W pracy zostały wykorzystane dane statystyczne z ogólnie dostępnych baz danych, m.in. Bank Światowy (World Bank), Urząd Statystyczny UE (Eurostat), Urząd Statystyczny Albanii (INSTAT) i inne.

Rozdział I

Ocena przebiegu procesu integracji oraz perspektyw członkostwa Albanii w Unii Europejskiej w świetle badań

Wprowadzenie

W rozdziale tym dokonano oceny przebiegu procesu integracji oraz perspektyw członkostwa krajów WB6 w UE w oparciu o opinie społeczeństw krajów WB6 i ma charakter badań wtórnych, bowiem oparto ją o wyniki badań przeprowadzanych w ramach corocznych badań BalkanBarometr (BB)⁷ oraz Albańskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych⁸ (*Albanian Institute for International Studies AIIS*).

Wykorzystano w tym celu analizy porównawczej wyników badań przeprowadzonych w ramach badania Balkan Barometr oraz Albańskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych.

1.1. Wyniki badania społeczeństwa Albanii na tle pozostałych krajów Balkanów Zachodnich według Balkan Barometr w latach 2016-2022

1.1.1. Opinie społeczeństwa wobec integracji z Unią Europejską

Balkan Barometr to coroczne badanie opinii publicznej i nastrojów biznesowych w sześciu krajach WB6, przeprowadzane na zlecenie Regionalnej Rady Współpracy (RCC) w latach od 2015 r. do 2022 r. Badanie dotyczy aspiracji i oczekiwań warunków życia i pracy, dominujących trendów społeczno-ekonomicznych i politycznych oraz

⁷ BALKAN BAROMETER Business Opinion Analytical report,(Series 2015-2022) Regional Cooperation Council, oraz BALKAN BAROMETERPUBLIC OPINION Analytical report,((Series 2015-2022) Regional Cooperation Council <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications>. [data dostępu 15.04.2023].

⁸ Albanian Institute for International Studies <https://www.aiis-albania.org/>. [data dostępu 15.04.2023].

integracji regionalnej i europejskiej. Jest to badanie ankietowe. Ankieta dotycząca badania opinii publicznej ma 117 pytań. Próba badawcza liczy 6000 osób, po 1000 osób z każdego kraju WB6.

Dla oceny zmiany postaw społeczeństwa krajów WB6 wobec członkostwa tych krajów w UE porównano wyniki z dwóch lat 2016 (najstarsze badanie tego wskaźnika w ramach BB) i 2022 roku. Wybór lat uzasadnia fakt, że pierwsze badanie miało miejsce po Procesie Berlińskim⁹ i po pełnej akcesji Chorwacji do UE (01.07.2013 r.), która stała się członkiem UE jako pierwszy kraj BZ. A także po tym, jak Albania uzyskała status kandydata do UE (27.06.2014 r.), a inne kraje regionu miały już taki status: Macedonia Północna (16.12.2005 r.), Czarnogóra (17.12.2010 r.), Serbia (01.03.2012 r.). W 2022 roku rozpoczęto negocjacje akcesyjne do UE Albanii i Macedonii Północnej, zaś Serbia (21.01.2014 r.) i Czarnogóra (01.06.2012 r.) już były w trakcie negocjacji rozdziałów akcesji do UE.

Autora pracy interesowały szczegółowe kwestie:

1. Jak społeczność krajów WB6 postrzega korzyści członkostwa w UE dla gospodarki swoich krajów?
2. Jaki jest możliwy termin pełnej integracji kraju z UE w opinii badanych?
3. Jakie postawy prezentują obywatele WB6 wobec członkostwa w UE i jakich osobistych korzyści się spodziewają?

Wyniki przedstawiono w tabelach 1.1 do 1.3. oraz wykresach 1.1. i 1.2.

⁹ Proces Berliński to inicjatywa, która wspiera współpracę regionalną Bałkanów Zachodnich, uzupełniając i wzmacniając politykę rozszerzenia Unii Europejskiej. <https://www.gov.pl/> [data dostępu 15.04.2023].

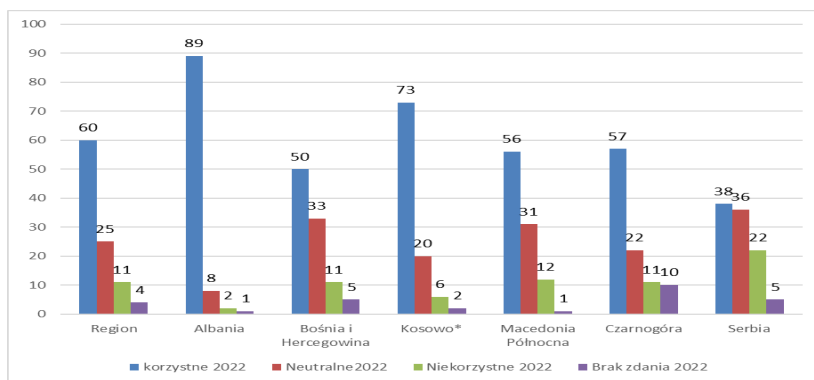
Tabela 1.1 Wpływ członkostwa na gospodarkę krajów WB6. Wyniki badania ankietowego BB w 2016 i 2022 roku (%)

Kraje	Korzystny		Neutralny		Niekorzystny		Brak zdania	
	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022
Region WB6	39	60	36	25	20	11	4	4
Albania	81	89	12	8	6	2	1	1
Bośnia i Hercegowina	33	50	42	33	21	11	4	5
Czarnogóra	38	57	33	22	18	11	10	10
Kosowo*	83	73	12	20	2	6	2	2
Macedonia Północna	47	56	36	31	15	12	2	1
Serbia	21	38	40	36	31	22	7	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: BALKAN BAROMETER PUBLIC OPINION (Series 2015-2022) Regional Cooperation Council <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications> [data dostępu 22.04.2024].

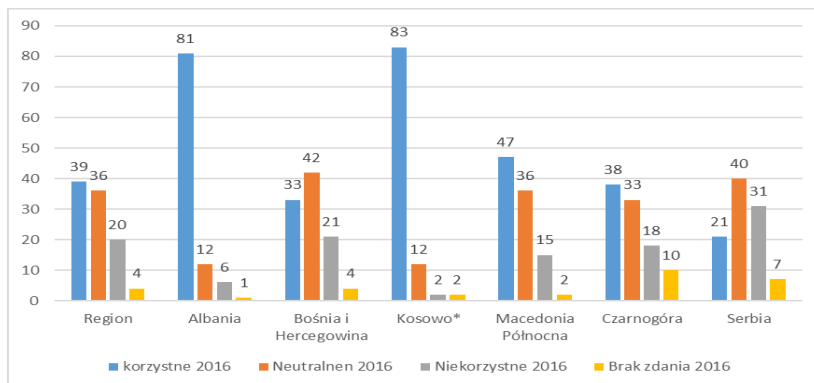
W obydwu badaniach (2016 i 2022 r.) zapytano respondentów o to, czy członkostwo w UE wpłynie korzystnie na gospodarkę ich krajów. Na korzystny wpływ wskazało 60% badanych w 2022 r. wobec 39% w 2016 roku. Uwagę zwraca wysoki odsetek tak twierdzących osób w Albanii (89 % w 2022 r. wobec 81% w 2016 r.). Powyższy wynik zdecydowanie różni się w porównaniu do innych krajów – pozytywna ocena zmalała w Kosowie (z 83% do 73%), co jest konsekwencją ciągle nie ustabilizowanej międzynarodowej pozycji kraju i mało skutecznych działań UE w kierunku uznawania Kosowa jako samodzielnego państwa przez rząd serbski. Uderza również niska ocena Serbów, choć odnotować należy pewien wzrost korzystnych opinii na temat wpływu członkostwa w UE na gospodarkę w badanych latach (38% w 2022 r. i 21% w 2016 r.). Umiarkowany poziom (w granicach 50%) odnotowuje się w pozostałych krajach.

Wykres 1.1. Korzyści z członkostwa w UE w WB6 w 2022 roku (%)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie: BALKAN BAROMETER PUBLIC OPINION (Series 2015-2022) Regional Cooperation Council <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications> [data dostępu 22.04.2024].

Wykres 1.2. Poparcie dla członkostwa w UE w WB6 w 2016 roku (%)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie: BALKAN BAROMETER PUBLIC OPINION (Series 2015-2022) Regional Cooperation Council <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications> [data dostępu 22.04.2024].

Kolejne istotne pytanie dotyczyło antycypowanego terminu wejścia kraju do UE. Wskazano potencjalne lata 2025 i 2030 rok (w badaniu w 2016 r. dano także możliwość wyboru 2020 roku). Powyższe wyniki badania są również interesujące. W 2016 roku notowano daleko idący optymizm związany z terminem wejścia krajów WB6 do UE, bowiem 27% badanych uważało, że jest to możliwe do 2020 roku. Najwyższy był w Albanii (51% respondentów wskazało ten rok). Największy sceptycyzm widać było w Serbii (mimo, że negocjacje już rozpoczęto) i BiH. Wyniki z 2022 roku są już bardziej realistyczne, bowiem 37% respondentów skazuje 2030 rok jako rok członkostwa krajów WB6 w UE, utrzymuje się 28% populacja nastawiona sceptycznie do integracji. W poszczególnych krajach sytuacja przedstawia się następująco: Albania na 2030 rok wskazuje 42% badanych, tyle samo w BiH, niewiele mniej w Czarnogórze (40%). W pozostałych krajach odsetek jest znacznie niższy. Wyraźny jest wysoki odsetek uważających, że akcesja nigdy nie nastąpi w Serbii (41%); BiH (35%), MP (32%) spowodowany zmęczeniem długotrwałym procesem integracji.

Tabela 1.2. Potencjalny termin akcesji do UE w latach 2016 i 2022 (%)

Kraj/region	Do 2025 r.		Do 2030 r.		Nigdy		Brak zdania	
	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022
Region	21	22	14	37	27	28	11	13
Albania	31	26	13	42	5	22	0	11
Bośnia i Hercegowina (BiH)	19	10	16	42	38	35	8	13
Czarnogóra	22	14	12	40	23	27	10	19
Kosowo*	20	48	23	35	13	8	8	8
Macedonia Północna (MP)	24	23	17	33	25	32	9	12
Serbia	17	12	12	32	33	41	17	15

Źródło: jak wyżej.

Kolejną kwestią, na którą warto zwrócić uwagę w omawianym badaniu są odpowiedzi respondentów na pytanie o osobiste korzyści w związku z potencjalnym członkostwem w UE. Respondentom przedstawiono rejestr możliwych odpowiedzi, spośród których mieli możliwość wyboru trzech. Podkreślić należy, że w porównywanych latach pojawiły się różne z nich. W tabeli 1.3 przedstawiono wyniki¹⁰.

Tabela 1.3. Ocena osobistych korzyści z akcesji do UE (%)

Kraj/region	Swoboda podróżowania	Swoboda studiowania i/lub pracy w UE	Dobrobyt gospodarczy	Spokój i stabilność	Równość płci	Udoskonalone standardy demokratyczne	Gwarancja bezpieczeństwa narodowego	Nic dobrego	brak danych
BAROMETR BAŁKAŃSKI 2022									
Region	25	32	37	21	4	17	9	8	3
Albania	14	46	48	20	2	30	12	3	1
BiH	20	24	39	28	2	14	11	10	4
Czarnogóra	22	18	39	20	2	17	8	10	7
Kosowo*	37	39	29	25	11	14	11	1	3
MP	25	37	39	16	3	14	9	9	1
Serbia	31	31	28	16	4	12	5	14	5
BAROMETR BAŁKAŃSKI 2016									
Region	31	32	30	17				17	6
Albania	29	55	54	20				4	1
BiH	23	19	29	20				19	10
Czarnogóra	21	15	30	27				15	12
Kosowo	68	43	39	25				1	1
MP	26	37	38	27				11	2
Serbia	27	24	23	13				26	11

Źródło: jak wyżej.

¹⁰ Pola zaciemnione w tabeli oznaczają brak danej odpowiedzi w arkuszu badawczym.

Z badania (tabela 1.3) wynikają następujące wnioski:

- Zdecydowanie zmalał odsetek respondentów, którzy nie widzą „nic dobrego” dla siebie w akcesji do UE. W całym regionie nastąpił spadek z 17% (2016 r. do 8% (2022 r.). Ta tendencja spadkowa jest zauważalna we wszystkich krajach.
- Albańczycy wskazywali jako korzyści „udoskonalenie standardów demokratycznych” – 30% odpowiedzi, co może wiązać się z ciągle mało stabilną sytuacją polityczną. W pozostałych krajach odsetek kształtuje się na poziomie 14%, (Czarnogóra 17%).
- Na „spokój i stabilność” wskazało 21% badanych w WB6 i ten aspekt ważny jest dla obywateli BiH (28%), co związane jest wewnętrznym kryzysem politycznym w kraju pomiędzy Republiką Serbską a Federacją Bośni i Hercegowiny oraz głębokimi podziałami w trójstronnej prezydencji BiH, co widać także w braku jednolitego stanowiska wobec kryzysu w Ukrainie¹¹.
- Dla respondentów krajów WB6 ważna jest możliwość swobodnego podróżowania, studiowania i/lub pracy w UE, dobrobyt gospodarczy, choć wyniki są różnie rozłożone w poszczególnych krajach i w obydwu badanych latach.
- Uwagę zwraca relatywnie niskie wskazania „równość płci” co może oznaczać nieistotność tej kwestii w społeczeństwach WB6.

Reasumując, należy podkreślić, że w regionie panuje optymizm co do korzyści płynących z członkostwa w UE, zdecydowana większość popiera przystąpienie i wspiera większy wolny handel między gospodarkami regionu a UE. Opinia publiczna w 2022 roku stała się jednak bardziej realistyczna, jeśli chodzi o termin, pełnej akcesji do UE. Mniej respondentów niż w poprzedniej edycji uważa, że ich gospodarki zintegrują się z UE najpóźniej do 2030 r. To wymaga od elit politycznych i instytucji w gospodarkach UE i regionu, kształtowania polityki na rzecz pełnej integracji regionu z UE poprzez bardziej wiarygodny projekt reform, odpowiednie kształtowanie oczekiwań społecznych w UE i regionie.

¹¹ Jagiełło-Szostak A., *Agresja Rosji na Ukrainę a stabilność Bośni i Hercegowiny – wymiar wewnętrzny, międzynarodowy i regionalny (cz. 1)* Komentarze IES Nr 589 (101/2022) | 25.04.2022.

1.1.2. Opinie społeczeństwa wobec współpracy regionalnej

Region WB6 jest zróżnicowany etnicznie i skonfliktowany. Nadal konieczne jest polityczne, ekonomiczne zaangażowanie UE i społeczności międzynarodowej¹², dlatego uznano za interesujące przedstawienie wyników badania BB w kwestii współpracy regionalnej.

W prezentacji zwrócono uwagę na dwie kwestie:

- ocena stanu stosunków między poszczególnymi krajami w regionie,
- wpływ współpracy regionalnej na poprawę sytuacji politycznej, gospodarczej lub bezpieczeństwa społeczeństwa tych krajów.

Ocenie sytuacji w regionie służyło pytanie: *Czy zgadza się Pan(i), że stosunki w regionie są lepsze niż 12 miesięcy temu?* W 2022 roku prawie połowa (48%) odpowiedziała twierdząco, niemal tyle samo jest przeciwnego zdania (40%). Porównując to z badaniami z 2016 roku widać pewien wzrost pozytywnych ocen. Jakkolwiek można zauważyć pozytywny trend w regionie, to w niektórych krajach ma miejsce wyraźny spadek pozytywnych ocen: Albania, Czarnogóra oraz BiH wynikający z niestabilnej wewnętrznej sytuacji politycznej oraz niezaoczonych sporów toczących się pomiędzy krajami WB6.

Tabela 1.4. Ocena stosunków między państwami w regionie WB6 (%)

Gospodarka	Gorsze		Lepsze		Brak zdania	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Region	50	40	40	48	10	12
Albania	35	38	65	54	0	9
Bośnia i Hercegowina (BiH)	56	58	36	30	8	12
Czarnogóra	38	45	54	36	9	19
Kosowo	37	21	52	72	10	7
Macedonia Północna (MP)	43	39	49	48	8	13
Serbia	57	38	30	49	13	14

Źródło: jak wyżej.

¹² W przypadku Bośni i Hercegowiny oraz Kosowa obecność personelu wojskowego EUFOR (operacja pokojowa prowadzona przez Unię Europejską w Bośni i Hercegowinie. Rozpoczęta 2 XII 2004 roku zastąpiła wycofujące się wojska NATO) i KFOR nadal stanowi istotny czynnik stabilności wewnętrznej i międzynarodowej

Co do oceny wpływu współpracy regionalnej na sytuację kraju respondentom zadano pytanie: „Czy zgadzają się Państwo, że współpraca regionalna może przyczynić się do poprawy sytuacji politycznej, gospodarczej lub bezpieczeństwa Państwa społeczeństwa?”. Wyniki przedstawiono w tabeli 1.5.

Tabela 1.5. Wpływ współpracy regionalnej w sytuację kraju, wyniki BB2015 i BB2022 (%)

Gospodarka	Wpływie negatywnie		Wpływie pozytywnie		Brak zdania	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Region	20	18	75	76	5	6
Albania	12	13	88	84	0	3
Bośnia i Hercegowina (BiH)	19	25	76	69	4	7
Czarnogóra	11	19	84	72	6	8
Kosowo	13	15	84	80	2	6
Macedonia Północna (MP)	25	24	69	72	5	5
Serbia	23	13	68	81	8	7

Źródło: jak wyżej.

Zdecydowana większość obywateli WB6 (76%) uznała pozytywną korelację między współpracą regionalną, a lepszą sytuacją polityczną, bezpieczeństwem i gospodarką swojego kraju. Respondenci nastawieni sceptycznie do korzyści płynących ze współpracy regionalnej pozostają w mniejszości stanowiąc 18% populacji (2022 r.) i odsetek zmniejszył się nieco w porównaniu z badaniem w 2016 r. (20%). Ci badani nie widzą żadnego wpływu relacji wewnątrzregionalnych na codzienną politykę i poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej ich krajów. Zastanawia relatywnie wysoki udział sceptyków w MP oraz w BiH. Respondenci z BiH byli mniej przekonani, że korzystniejsze stosunki regionalne przekładają się na lepszą sytuację gospodarczą, polityczną i bezpieczeństwa w ich kraju, chociaż dwie trzecie (69%) dostrzega taki wpływ. 72% respondentów z MP i Czarnogóry postrzegało współpracę regionalną jako katalizator ich rozwoju krajowego (poprawa sytuacji

politycznej, gospodarczej, bezpieczeństwa). Zdecydowanie wyższy odsetek od średniej w regionie odnośnie omawianej kwestii notuje się w Albanii (84%), Serbii (81%), Kosowie (80%). W krajach tych dobrze ocenia się rolę, jaką odgrywa współpraca regionalna.

Ostatnie zagadnienie, na które warto zwrócić uwagę w omawianym badaniu jest rola źródeł informacji kształtujących opinię o UE i o integracji regionalnej WB6. Służyło temu pytanie: *Jakie są główne źródła informacji, które kształtują Twoją opinię na temat reszty regionu BZ?*. Najwyższy odsetek badanych wskazał krajowe media (58%). Wydaje się, że społeczeństwa w regionie podzielają kolektywizm jako wspólny wymiar kulturowy, stąd większość respondentów (43%) przyznała, że rodzina i przyjaciele odgrywają dużą rolę w kształtowaniu ich krytycznego myślenia. Media społecznościowe i inne kanały są również wykorzystywane przez respondentów dla uzyskania informacji i kształtowania opinii (28%), natomiast 25% badanych stwierdziło, że własne doświadczenia odgrywają dużą rolę w ich opinii o krajach regionu. Większość mieszkańców Albanii (69%) i Czarnogóry (66%) korzysta z krajowych mediów w celu uzyskania informacji, podczas gdy w Kosowie (62%) i Serbii (54%) za najważniejsze informacje kręgu rodziny lub przyjaciół. Zbadania wynika, że jakość mediów publicznych dla kształtowania opinii obywateli BZ jest wiodąca.

1.1.3. Ocena sytuacji gospodarczej i reform w krajach regionu Bałkanów Zachodnich

Od rozpoczęcia procesu przygotowania krajów regionu do akcesji KE wspierała politycznie, organizacyjnie i finansowo reformy gospodarki, administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości. Po ponad 20 latach tych wysiłków osiągnięto pewne postępy, ale dotychczasowe reformy nie są wystarczające, aby doprowadzić do całościowej zmiany w zakresie praworządności. Głównymi czynnikami ryzyka dla trwałości zmian jest wola polityczna rządów krajowych. W tym kontekście w omawianym badaniu postawiono respondentom szereg pytań mających na celu ocenę postrzegania reform instytucji i usług publicznych przez obywateli. Jego wyniki dotyczące wybranych kwestii przedstawiono niżej. Mowa o ocenie:

- bieżącej sytuacji ekonomicznej kraju respondenta,
- możliwości poprawy sytuacji gospodarczej w przyszłości,
- pożądanych kierunków zacieśnienia współpracy gospodarczej w regionie i poza nim.
- reform wymiaru sprawiedliwości, zaufania do rządu oraz niezależności mediów.

Wyniki sondażu w wymienionych obszarach problemowych można skomentować następująco.

Po pierwsze, ocena sytuacji ekonomicznej zawarta w pytaniu „*Jak bardzo jesteś zadowolony z sytuacji gospodarczej w kraju?*” dowodzi, że wśród społeczeństw krajów WB6 przeważa niezadowolenie (56%) choć od 2015 roku spadło o 21 p.p (77%). Zdecydowanie zwiększył się odsetek osób zadowolonych o 15 p.p. W poszczególnych krajach sytuacja jest zróżnicowana: w Albanii, MP odsetek niezadowolonych wynosi 66%, przy czym w przypadku Albanii utrzymuje się na tym samym poziomie co w 2015 roku, zaś w MP wyraźnie wzrósł (z 47 % do 66%). W pozostałych krajach zdecydowanie zmalał. W Kosowie spadł z 78 % do 66% w Serbii z 80% do 38%, ale stało się to głównie na korzyść osób twierdzących, że nie są ani usatysfakcjonowani, ani nieusatysfakcjonowani – tabela 1.6.

Tabela 1.6. Ocena sytuacji ekonomicznej -wyniki porównawcze BB2015 oraz BB2022 (%)

Gospodarka	Jestem niezadowolony		Ani usatysfakcjonowany, ani nieusatysfakcjonowany		Jestem zadowolony		Brak zdania	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Region	77	56	17	23	5	20	0	0
Albania	66	66	25	21	9	12	0	0
Bośnia i Hercegowina (BiH)	84	65	12	20	3	13	0	1
Czarnogóra	60	58	25	30	14	12	2	1
Kosowo*	78	42	13	17	8	41	1	1
Macedonia Północna(MP)	47	66	37	22	15	12	1	1
Serbia	80	38	16	29	3	33	0	0

Źródło: jak wyżej.

Po drugie, powyższe opnie przekładają się na optymizm związany z oczekiwaniami co do sytuacji w przyszłości, bowiem o 10 p.p. wzrósł odsetek osób twierdzących, że sytuacja ulegnie polepszeniu dotyczy regionu jak i poszczególnych krajów (wyjątek stanowi Kosowo spadek o 1 p.p. i Albania- spadek o 18 p.p.).

Tabela 1.7. Sytuacja gospodarki zmieni się w okresie 12 m-cy (%)

Gospodarka	Na lepsze		Na gorsze		Bez zmian		Brak zdania	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Region	18	28	46	32	34	36	3	4
Albania	39	21	28	35	33	38	0	6
Bośnia i Hercegowina (BiH)	13	19	51	47	35	31	2	3
Czarnogóra	19	31	35	25	43	36	3	8
Kosowo*	50	49	11	14	36	35	3	2
Macedonia Północna (MP)	11	17	51	41	34	39	4	3
Serbia	25	33	32	28	40	37	2	3

Źródło: jak wyżej.

Po trzecie, badaniu intensyfikacji kontaktów gospodarczych z krajami i regionami służyło pytanie: *Z jakimi gospodarkami/regionami Państwa rząd powinien dalej poprawiać stosunki handlowe i inwestycyjne?* Większość respondentów w regionie (69%) odpowiadało za poprawą stosunków gospodarczych z UE, z Turcją (41%), mniej respondentów w porównaniu z 2020 rokiem wskazało Rosję (tabela 1.8.). To dowodzi silnych związków regionu z Turcją jako konsekwencja wielowiekowej przynależności do imperium osmańskiego, także znacznych inwestycji tureckich w regionie i silnych wpływów Rosji, szczególnie dotyczy to Serbii (47% wskazań na Rosję, choć odsetek ten w porównaniu z 2020 r zmalał). Zacieśnienie współpracy z UE w największym stopniu popierają Albańczycy (84%) a najmniej Serbowie (57%). Te optymistyczne nastroje społeczne należy postrzegać jako szansę dla dalszej integracji politycznej i gospodarczej regionu z UE.

Tabela 1.8. Gospodarki, z którymi należy poprawić stosunki gospodarcze (%)

Gospodarka	Unia Europejska		Rosja		Chiny		Turcja		Kraje Bliskiego Wschodu i Zatoki Perskiej		Inni	
	2020	2022	2020	2022	2020	2022	2020	2022	2020	2022	2020	2022
Region	71	69	36	33	31	35	36	41	17	20	4	4
Albania	87	84	20	13	30	30	44	45	18	18	5	13
Bośnia i Hercegowina	76	68	37	22	27	28	43	40	15	15	4	1
Czarnogóra	67	63	38	43	27	37	25	26	10	14	6	3
Kosowo	72	76	20	33	17	38	36	51	19	22	2	5
Macedonia Północna	70	63	43	42	35	37	45	48	22	25	3	2
Serbia	53	57	57	47	47	41	24	33	20	25	3	1

Źródło: jak wyżej.

Po czwarte, gdy zapytano o zaufanie do wymiaru sprawiedliwości, zdecydowana większość badanych (60%) wszystkich krajach nie ma zaufania do wymiaru sprawiedliwości i jest przekonana, że prawo w ich krajach nie jest skutecznie i jednakowo stosowane i egzekwowane. Ale podkreślić należy, że odsetek osób, które deklarowały brak zaufania do wymiaru sprawiedliwości zmalał o 10 p.p w porównaniu z 2015 rokiem. 35 % respondentów deklaruje takie zaufanie. Najgorzej jest w Albanii (negatywną opinię wyraża 71% badanych), w MP (72%). Stosunkowo duże zaufanie respondenci deklarują w Kosowie (61%).

Po piąte, 40% respondentów w regionie nie ma zaufania do swoich rządów i od 2017 roku odsetek ten wyraźnie wzrósł (28 p.p.). Wyróżniające się kraje z bardzo wysokim odsetkiem negatywnych ocen to: BiH i MP (71%).

Po szóste, zdecydowana większość badanych (prawie 75%) stwierdziła, że media nie są niezależne od wpływów politycznych, co więcej

w ocenie większości respondentów regionie nie nastąpiła poprawa w tym zakresie. Wyjątkiem są mieszkańcy MP i Kosowa gdzie negatywne oceny w badanym okresie zmniejszyły się odpowiednio z 74% do 66% (MP) i 50% do 32%. Negatywne oceny największe są w BiH (76%), Serbii (69%), Albanii (66%).

1.2 Społeczeństwo Albanii wobec akcesji

O ile w poprzednim fragmencie przedstawiono badania odnoszące się do całego regionu WB6, to w tym podrozdziale przedstawiono tylko wyniki badania społeczeństwa albańskiego na temat stanowiska Albańczyków w kwestii akcesji do UE, których „*celem badania były różne aspekty postrzegania i oczekiwań ludzi w odniesieniu do procesu integracji europejskiej*”¹³. Przeprowadził je Albański Instytut Studiów Międzynarodowych¹⁴. W pracy porównano wyniki badań z dwóch okresów, a mianowicie z 2014 roku po uzyskaniu przez Albanie statusu kandydata oraz w marcu 2020 roku, po podjęciu decyzji przez Radę Unii Europejskiej o rozpoczęciu negocjacji z Albanią.

Badania przeprowadzono na próbie badawczej 1200 respondentów z 12 miast Albanii wybranych losowo w sposób odzwierciedlający cechy demograficzne ludności: mężczyźni (50,5%), kobiety (48,9%); poziom wykształcenia: wyższe – 44,9%, średnie – 24,1%; aktywność zawodowa: zatrudnieni (29,4% próby), samozatrudnieni (23,4%), resztę badanych stanowili studenci, bezrobotni i emeryci. Wywiady przeprowadzono bezpośrednio z respondentami. Kwestionariusz ankiety składał się z 22 pytań podzielony na części: informacje ogólne, pytania dotyczące integracji.

1.2.1. Poparcie dla integracji Albanii z Unią Europejską

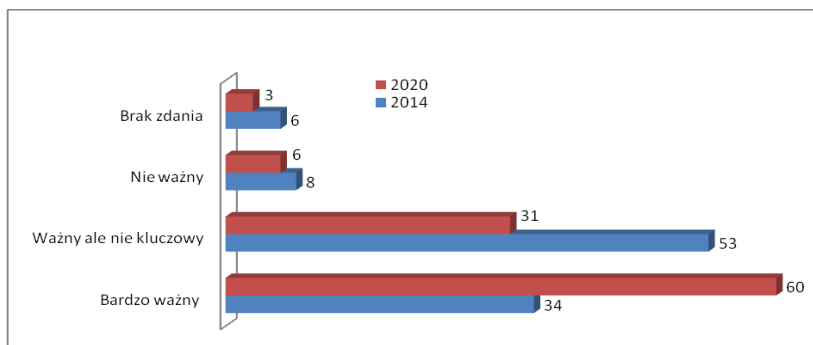
Odpowiedź na pytanie o to jak ważna jest integracja Albanii z UE dla badanych osób w obydwu momentach analizy dowodzi, że dla

¹³ Albanian Institute for International Studies „The European Perspective of Albania: Perceptions and Realities” Series Tirana 2014 and 2020.

¹⁴ <https://www.aiis-albania.org/> [data dostępu 22.04.2024].

60% respondentów jest ona „bardzo ważna” (wzrost z 34% w 2014 r.) i „ważna ale nie kluczowa” dla 31% (wobec 53% w 2014). Zmalał do 3% odsetek odpowiedzi stwierdzających nieistotność tego procesu. To oznacza, że 91% respondentów w 2020 r. uważa integrację z UE za ważną w porównaniu z 86,2% w 2014 roku. Dzieje się tak mimo istniejących w tym okresie trudności procesie akcesyjnym. Uderza mały odsetek osób badanych w 2014 r., które sądzą, że integracja jest bardzo ważna (34 %), w porównaniu z wynikami z 2020 r. (60%). Wykres 1.3. warto zaznaczyć, że badanie w 2014 r. było przeprowadzone po trzecim odrzuceniu przez RE wniosku o przyznanie Albanii statusu kraju kandydującego i jeszcze przed pozytywną decyzją czerwcową, po której Albania oficjalnie stanie się krajem kandydującym do członkostwa w UE.

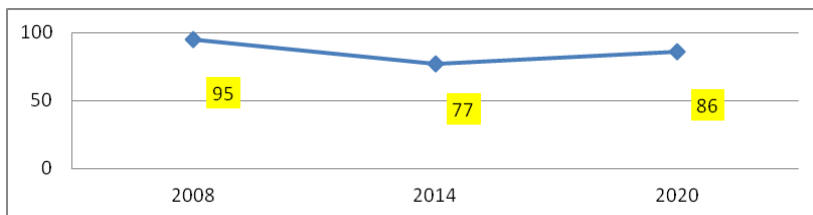
Wykres 1.3 Jak ważna jest dla Ciebie osobiście integracja Albanii z Unią Europejską? (%)



Źródło: Albanian Institute for International Studies „The European Perspective of Albania: Perceptions and Realities”(Series 2014 and 2020) <https://www.aiis-albania.org/>.

Z badania wynika, że poparcie dla akcesji do UE wśród Albańczyków jest bardzo wysokie i w 2020 r. wyniosło 86%, zaś w 2008 roku 95%, nieco mniejsze było w 2014 r. (77%) z przyczyn przedstawionych wyżej.

Wykres 1.4 Poparcie dla integracji z UE społeczeństwa albańskiego w latach 2008-2020 (%)



Źródło: jak wyżej.

Warto zastanowić się nad czynnikami, które są źródłem tak wysokiego poziomu poparcia, także w porównaniu z niektórymi pozostałymi krajami regionu. Zdaniem autora może na nie mieć wpływ:

1. *Retoryka polityczna*. Integracja europejska jest jednym z najwyższych priorytetów każdej partii politycznej dochodzącej do władzy, niezależnie od jej ideologii. W wyborach parlamentarnych 2013 r. zwycięska koalicja nosiła nazwę *Sojusz Europejskiej Albanii*. Jej pierwszym punktem programu była integracja z UE. Jak zapisano w programie koalicji, „*proces przystąpienia do Unii Europejskiej jest celem narodowym, mając na uwadze demokratyzację i przekształcenie społeczeństwa albańskiego, zgodnie z wartościami i zasadami Zjednoczonej Europy*”¹⁵. To przykład wysokiego znaczenia procesu w kontekście politycznym.
2. *Media*. Rola mediów (tradycyjnych i społecznościowych) sprowadza się do kreowania narracji dotyczącej procesu integracji europejskiej w Albanii. Duży ładunek informacji w połączeniu z uzależnieniem większości mieszkańców Albanii od mediów daje wiarygodne wyjaśnienie dotyczące wysokiego poziomu poparcia dla integracji i znaczenia, jakie ludzie przywiązują do tego procesu.
3. *Przyczyny historyczne (komunistyczna przeszłość)*. Jak wspomniano wcześniej Albania przeszła trudną drogę od systemu komunistycznego do demokratyzacji życia publicznego (z kryzysem 1997 roku).

¹⁵ Rządowy Program 2013-2017 Sojuszu na rzecz Europejskiej Albanii. Wrzesień 2013 r. <http://www.ps.al/te-reja/19691/>. [data dostępu 22.04.2024].

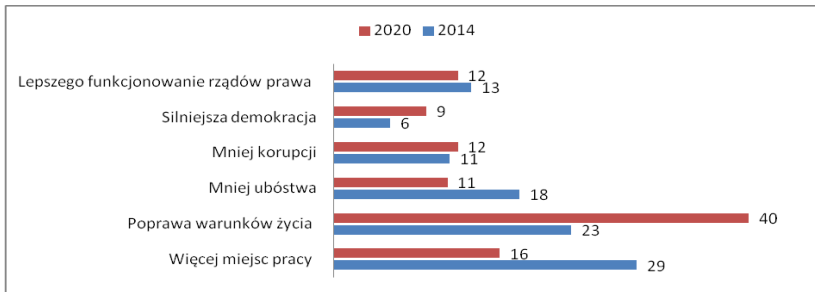
Proces integracji europejskiej jest często uważany za powrót” do europejskiej rodziny” po mrocznym okresie komunistycznej izolacji. Z integracją wiążą się nadzieje społeczeństwa na dobrobyt, demokrację, poszanowanie praw człowieka i innych wartości i norm, które niesie ze sobą przynależność do UE.

4. *Brak eurosceptycyzmu i krytycznej debaty.* Albania jest jednym z najbardziej entuzjastycznie nastawionych krajów aspirujących do członkostwa w Unii Europejskiej. Brak eurosceptyków w kraju lub przynajmniej krytycznej debaty na temat UE przyczynił się do ogromnego pozytywnego nastawienia Albańczyków do członkostwa w UE. Do tematu często podchodzi się w kategoriach potencjalnych korzyści, jakie kraj odniesie, jeśli w przyszłości stanie się on państwem członkowskim. Niewiele mówi się o faktycznych obowiązkach, nie tylko przed przystąpieniem, ale także po uzyskaniu pełnego członkostwa w UE i wyzwaniach jakie staną przed krajem członkowskim. W środowisku akademickim Albanii pojawiają się nieliczne głosy krytyczne, jednakże nie ma poważnych zagrożeń dla dyskursu publicznego na temat procesu integracji europejskiej. Wydaje się, że jakkolwiek większość obywateli popiera reformy związane z integracją z UE, to jednak jeśli chodzi o konkretne i szczegółowe zrozumienie i oczekiwania co do procesu jest raczej niskie.

1.2.2. Argumenty za przynależnością Albanii do Unii Europejskiej

Respondenci w omawianym badaniu zostali poproszeni o podanie powodów, dla których popierają integrację Albanii z UE. Wyniki przedstawiono na wykresie 1.5.

Wykres 1.5. Powody poparcia akcesji Albanii do UE w roku 2014 i 2020 (%)



Źródło: jak wyżej.

Dla większości respondentów najważniejsza jest poprawa warunków życia (40% odpowiedzi w 2020 r. i 23% w 2014 r.), więcej miejsc pracy (odpowiednio 16% i 29%), dalej mniej ubóstwa (11% w 2020 r. i 28% w 2014 r.). Reszta respondentów jako ważne wybrała rządy prawa, mniejszą korupcję i silniejszą demokrację. Dominacja w dokonywanych wyborach przez respondentów czynników ekonomicznych wynika z faktu, że to one kształtują bezpośrednio warunki życia codziennego.

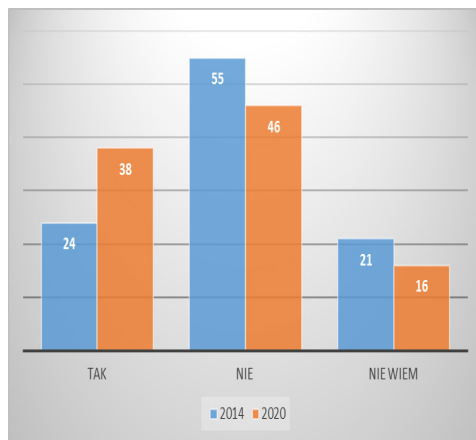
Gdy zapytano respondentów o znaczenie instytucji w procesie integracji większość wskazała na rząd (45% w 2020 r. i 35% w 2014 r.), parlament (po 17% w obydwu badaniach), Odpowiedzi reszty respondentów dzielą się między partie polityczne 16%, społeczeństwo albańskie i społeczność międzynarodową (13%).

Ciekawym było pytanie o ocenę gotowości Albanii do akcesji. Okazuje się, że 38% respondentów uważa, że „tak” i w porównaniu z 2014 rokiem ten odsetek wzrósł o 14 p.p. W przypadku odmiennie uważających osób („że nie”) odsetek ten wynosi 46% (2020 r.) wobec 55% w 2014 r. 16 % badanych nie ma zdania na ten temat (wykres 1.6).

Gdy zapytano respondentów o to czy Albania powinna być członkiem UE niezależnie od stopnia gotowości 50% pytanym twierdzi, że UE nie powinna wyrażać na zgody, dopóty, dopóki kraj nie będzie na to gotowy, a 34% uważa, że UE powinna zaakceptować Albanie, mimo jej braku gotowości, a niemal co piąta badana osoba „nie ma zdania”. O ile ludzie kojarzą ogólnie pozytywne oceny ogólnego kierunku

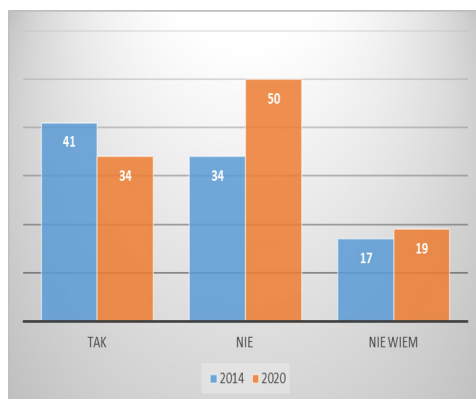
rozwoju kraju, to jednocześnie realistycznie oceniają, że Albania nie jest gotowa do członkostwa w UE (wykres 1.6).

Wykres 1.6 Gotowość Albanii do wstąpienia do UE(%)



Źródło: jak wyżej.

Wykres 1.7 Akceptacja członkostwa Albanii niezależnie od stopnia gotowości (%)



Źródło: jak wyżej.

W tym kontekście ciekawe są opinie badanych na temat terminu przystąpienia Albanii do UE, bowiem badanie z 2020 r. potwierdza tendencję opinii publicznej do nadmiernego upraszczania i oczekiwania szybkiego wejścia. 45 % respondentów spodziewa się, że Albania zostanie członkiem UE w ciągu najbliższych pięciu lat tj. do 2025 r., co jest terminem wysoce nierealistycznym, biorąc pod uwagę fakt, że negocjacje zostały otwarte tylko *de iure*, a *de facto* nie otwarto ani jednego rozdziału (gdy badano ten problem). Kolejna grupa licząca 29% respondentów podaje szersze ramy czasowe, oczekując członkostwa do 2030 r. 8% respondentów uważa, że potrwa to dłużej niż do 2030 r., podczas gdy tylko 4% nie sądzi, by kiedykolwiek miało to nastąpić. Około 10% ankietowanych nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie.

Podsumowanie

W badaniu społeczeństwa krajów WB6 należy zwrócić uwagę na wysoką ocenę korzyści wynikających z akcesji do UE na gospodarkę tych państw (60% badanych tak twierdzi), a w Albanii niemal 89% w 2022 r. Najmniejszy odsetek osób dostrzegających korzyść z integracji dla ich gospodarki jest w Serbii (38% w 2022 r. i 21% w 2016 r.).

Należy podkreślić, iż przedłużający się proces integracji zmniejsza optymizm, co do terminu akcesji – w badaniu z 2016 r. wskazywano jako termin akcesji 2020 rok, zaś w badaniu z 2020 r. był to już rok 2030 (tak wskazało 37% badanych). Znaczący jest również odsetek osób twierdzących, że proces akcesji nigdy się nie skończy pozytywnie (28% respondentów wyraża taką opinię). Może to być wynikiem zmęczenia długością trwania procesu integracji z UE lub świadomości słabego przygotowania kraju do akcesji.

W kontekście osobistych korzyści jakich spodziewają się respondenci z integracji należy podkreślić, że zmalał odsetek tych, którzy nie dostrzegają „nic dobrego” dla siebie w akcesji do UE. W całym regionie [spadek z 17% (2016 r. do 8% (2022 r.)]. Największy sceptycyzm w tej kwestii panuje w Serbii (14% respondentów udzieliło odpowiedzi „nic dobrego”). Respondenci wskazywali na następujące korzyści: dobrobyt gospodarczy (37%), możliwość studiowania i pracy (32%), możliwość podróżowania (25%), poprawa standardów demokratycznych (17%).

Uwagę zwraca relatywnie niskie wskazania „równość płci”, co może oznaczać nieistotność tej kwestii w społeczeństwach krajów Bałkanów Zachodnich. Należy zwrócić uwagę, iż integracja w regionie oceniania jest korzystnie przez większość badanych.

Rozdział II

Przedsiębiorcy albańscy, eksperci i politycy wobec akcesji Albanii do Unii Europejskiej. Wyniki badań własnych

Wprowadzenie

W tym rozdziale zaprezentowano wyniki badań własnych autora pracy, których celem było poznanie opinii przedstawicieli przedsiębiorców sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) na temat perspektyw pełnej integracji Albanii z UE badanych w kontekście korzyści i wyzwań konkurencyjnych. Badanie to zostało przeprowadzone w 2022 roku, a jego celem było poznanie opinii przedsiębiorców sektora MŚP oraz ekspertów ze środowisk naukowych i przedstawicieli świata polityki na temat perspektyw pełnej integracji Albanii z UE oraz korzyści i barier w tym procesie.

Wykorzystano następując metody badawcze:

- Badanie pierwotne przy pomocy kwestionariusza ankiety skierowanego do albańskich przedsiębiorców.
- Metoda pogłębionego wywiadu indywidualnego (IDI) przeprowadzonego z przedstawicielami nauki, ekspertów, polityków, osób zajmujących się integracją Albanii z UE.

2.1. Charakterystyka albańskiego sektora małych i średnich przedsiębiorstw

Wybór sektora MŚP jako przedmiot badania uzasadnia fakt znaczenia tego typu podmiotów w gospodarce albańskiej. Ich udział jest znacznie wyższy aniżeli w innych gospodarkach wysokorozwiniętych. Stąd, w pierwszej kolejności scharakteryzowano strukturę podmiotową gospodarki albańskiej w 2021 roku¹⁶:

¹⁶ INSTAT, EGJISTRI I NDËRMARRJEVE 2021 BUSINESS REGISTER 2021. TIRANE 2022.

- W Albanii aktywnych było 181,5 tys. przedsiębiorstw, z czego 62,9 tys. stanowili rolnicy zarejestrowani w urzędach skarbowych z numerem identyfikacyjnym podatnika, NIPT. Wyłączając rolników w Albanii funkcjonuje 118,6 tys. przedsiębiorstw (ich liczba wzrosła w porównaniu z 2020 rokiem o 1,1%).
- Ze 118,6 tys. aktywnych podmiotów Około 85,6% to małe przedsiębiorstwa zatrudniające od 1 do 4 osób. Ich wkład w zatrudnienie wynosi 21,7%, i realizują one 17,8% rocznego obrotu gospodarki.
- Przedsiębiorstwa duże (według statystyki albańskiej to takie, które zatrudniają 50 i więcej osób¹⁷), stanowią 1,7% ogółu przedsiębiorstw. Ich udział w globalnym zatrudnieniu wynosił 51,1%.
- 86,6% aktywnych przedsiębiorstw to firmy usługowe (wzrost z 86,4% w 2020 r.).
- Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym i mieszanym (kapitał albański i zagraniczny) stanowią 5,6 % ogółu przedsiębiorstw i zatrudniają 12,7% ogółu zatrudnionych, 40,3% pochodzi z Włoch i 5,1% z Grecji.
- Roczny przychód przedsiębiorstw w 2021 r. wyniósł 3428 miliardów ALL.
- W sektorze przedsiębiorstw liczba pracujących na koniec 2021 r. wyniosła 700763 osób.
- W strukturze sektorowej przedsiębiorstw dominuje handel (36,2% podmiotów), duży udział ma sektor usług hotelarskich i gastronomicznych (14,4%) co związane jest z rosnącym znaczeniem turystyki oraz usługi pozostałe (tabela 4.9.). Podmioty o działalności handlowej realizują 39,6% obrotów w gospodarce.
- Cechą charakterystyczną jest znaczna koncentracja rozmieszczenia przedsiębiorstw, bowiem w prefekturze Tirany (łącznie z Durrës i Fier) skupionych jest 54,6 tys. przedsiębiorstw, czyli niemal 46,1% aktywnych przedsiębiorstw w kraju. W tym regionie zlokalizowanych jest 56,7% podmiotów sektora usług.

¹⁷ Klasyfikacja różni się od unijnej Według rozporządzenia KOMISJI (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r firmy zatrudniające do 9 osób to przedsiębiorstwa mikro, od 10-49 to małe, 50 -249 –średnie powyżej 250-duże.

Tabela 2.1. Struktura przedsiębiorstw w Albanii wg liczby zatrudnionych w 2021 r.

Wyszczególnienie	od 1-4	od 5-9	Do 9 osób*	od 10-49	50+	Razem
	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba
Liczba podmiotów	101 559	8 247	109 806	6 862	1 959	118 627
Udział	86%	7%	93%	6%	2%	100%
Produkcja dóbr						
Rolnictwo	1 187	91	1 278	66	10	1 354
Górnictwo	488	126	614	123	25	762
Przemysł przetwórczy	5 110	884	5 994	976	411	7 381
Gaz, prąd	412	65	477	64	11	552
Woda	152	23	175	59	62	296
Budownictwo	3 766	783	4 549	792	190	5 531
Razem	11 115	1 972	13 087	2 080	709	15 876
Udział w liczbie firm ogółem	10,9%	23,9%	11,9%	30,3%	36,2%	13,4%
Usługi						
Handel hurtowy i detaliczny	38 810	2 337	41 147	1 622	226	42 995
Transport, magazyny	5 121	289	5 410	226	53	5 669
Hotelarstwo, gastronomia	14 921	1 464	16 385	685	51	17 121
Telekomunikacja	3 401	248	3 649	282	74	4 005
Pozostałe usługi	28 191	1 937	30 128	1 967	846	32 941
Razem usługi	90 444	6 275	96 719	4 782	1 250	102731
Udział w liczbie firm ogółem	89,1%	76,1%	88,1%	69,7%	63,8%	86,6%

Wyszczególnienie	od 1-4	od 5-9	Do 9 osób*	od 10-49	50+	Razem
	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba	Liczba
Produkcja dóbr struktura						
Rolnictwo	10,7%	4,6%	9,8%	3,2%	1,4%	8,5%
Górnictwo	4,4%	6,4%	4,7%	5,9%	3,5%	4,8%
Przemysł przetwórczy	46,0%	44,8%	45,8%	46,9%	58,0%	46,5%
Gaz, prąd	3,7%	3,3%	3,6%	3,1%	1,6%	3,5%
Woda	1,4%	1,2%	1,3%	2,8%	8,7%	1,9%
Budownictwo	33,9%	39,7%	34,8%	38,1%	26,8%	34,8%
Udział firm produkcyjnych	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Usługi struktura						
Handel hurtowy i detaliczny	42,9%	37,2%	42,5%	33,9%	18,1%	41,9%
Transport, magazyny	5,7%	4,6%	5,6%	4,7%	4,2%	5,5%
Hotelarstwo, gastronomia	16,5%	23,3%	16,9%	14,3%	4,1%	16,7%
Telekomunikacja	3,8%	4,0%	3,8%	5,9%	5,9%	3,9%
Pozostałe usługi	31,2%	30,9%	31,2%	41,1%	67,7%	32,1%
Razem usługi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*Według rozporządzenia KOMISJI (UE) NR 651/2014... op.cit.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: INSTAT, REGJISTRI

I NDËRMARRJEVE 2021 BUSINESS REGISTER 2021. TIRANE 2022.

Z przedstawionych danych wynika, że podmioty zatrudniające do 9 osób, czyli w nomenklaturze UE firmy mikro stanowią 93% ogółu firm. Podmioty produkujące dobra 13,4 % ogółu podmiotów, zaś usługi – 86,6%.

2.2. Opis badania

Głównym celem badania było poznanie opinii przedsiębiorców sektora MŚP na temat dotychczasowego procesu przygotowania Albanii do integracji z UE oraz ich oczekiwań w perspektywie pełnej akcesji i wpływu tych procesów na funkcjonowanie przedsiębiorstw. Przedmiotem badań w tym aspekcie była ocena:

- korzyści i utrudnień w procesie przygotowania Albanii do akcesji do UE,
- stanu przygotowania Albanii do akcesji do UE,
- wpływu członkostwa w UE na konkurencyjność i innowacyjność firm i współpracę z instytucjami otoczenia biznesu w kontekście pomocy przedakcesyjnej.

Badanie przeprowadzono przy pomocy kwestionariusza ankiety, który zawierał 20 pytań uszeregowanych wg wymienionych grup problemów. Badanie przeprowadzono w sierpniu i wrześniu 2022 roku. Próbą badawczą byli menedżerowie 80 przedsiębiorstw. Ankietę wysłano do 114 przedsiębiorstw, nie wszystkie wróciły, część była niekompletna. Dlatego do analizy przyjęto 80 ankiet. Dobór próby badawczej miał charakter losowy. W procesie doboru próby wykorzystano rejestry przedsiębiorców w Albańskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej stosując **nieprobabilistyczną** metodę doboru próby – dobór kwotowy. Zastosowanie tej metody wynika ze znajomości struktury przedsiębiorstw w Albanii i wybrano takie podmioty, które spełniają zasadę, że ich rozkład w próbie odpowiada rozkładowi tych cech w populacji generalnej. Do tego celu wykorzystano pierwiastkowy system odpowiadający rzeczywistej strukturze przedsiębiorstw albańskich według wielkości firmy. Zakładając, że w Albanii działa 181,5 tys. podmiotów¹⁸ z czego 93% są to przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, czyli według nomenklatury UE to firmy mikro. Statystyka albańska wyróżnia jeszcze podmioty zatrudniające do 5 osób i one stanowią 86% ogółu firm (tabela 2.1.).

Biorąc po uwagę tę strukturę pierwiastkowy dobór przedsiębiorstw do badań¹⁹ przedstawia się następująco:

¹⁸ INSTAT, REGJISTRI I NDËRMARRJEVE 2021 BUSINESS REGISTER 2021. TIRANE 2022

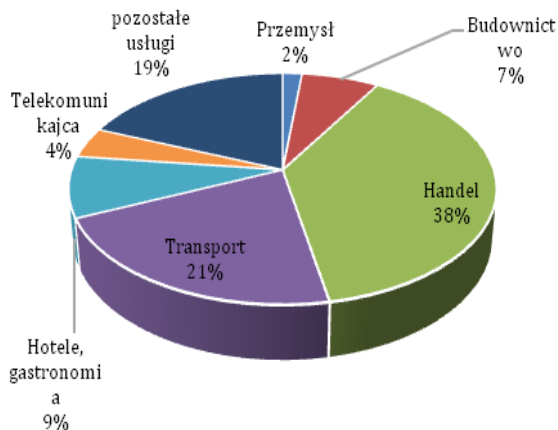
¹⁹ Metodologia Price Waterhouse Coopers Polska (niepublikowany materiał).

W rezultacie wg kryterium wielkości i w próbie znalazły się 57 podmiotów mikro i małych zatrudniających do 9 osób, 15 podmiotów średnich i 8 dużych zatrudniających powyżej 50 osób. Ta struktura różni się od unijnej, ale przyjęto podział stosowany w statystyce albańskiej.

2.3. Charakterystyka próby badawczej

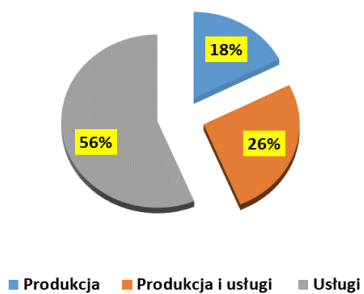
W grupie badanych przedsiębiorstw dominowały podmioty zajmujące się usługami 56% badanych, firmy produkcyjne stanowiły 18%, a podmioty produkcyjno-usługowe 26%. Wynika to jak się wydaje z faktu, że dominują a w próbie badawczej przedsiębiorstwa małe, które na ogół działają w sektorze usługowym (wykres 2.1).

Wykres 2.1. Struktura branżowa badanych podmiotów (%)



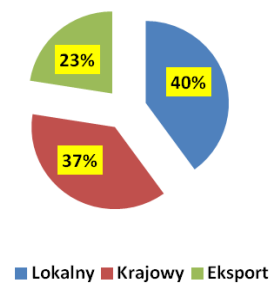
Źródło: Badanie ankietowe.

Wykres 2.2. Struktura podmiotów ze względu na profil działalności (%)



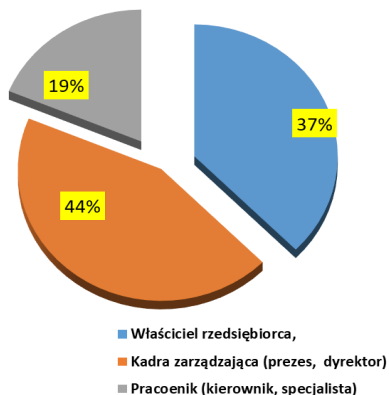
Źródło: Badanie ankietowe.

Wykres 2.3. Dominujące rynki zbytu (%)



Źródło: Badanie ankietowe.

Wykres 2.4. Stanowisko respondenta w firmie (%)



Źródło: Badanie ankietowe.

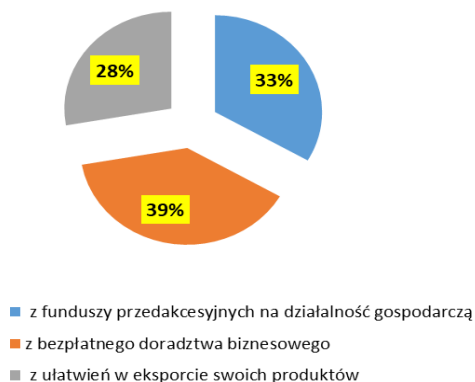
Badani respondenci (struktura wykres 2.3.) deklarują, że dominującym rynkiem zbytu jest rynek krajowy i lokalny, 23% z nich deklaruje działalność eksportową.

2.4. Wyniki badania ankietowego przedsiębiorców albańskich

Pierwszym problemem badawczym była ocena przygotowania Albanii do akcesji do UE i wpływ tego procesu na prowadzoną działalność. Dla realizacji tego celu postawiono respondentom kilka pytań. Pierwsze dotyczyło oceny, czy dotychczasowe przygotowanie Albanii do integracji z UE wpłynęło na prowadzony biznes? Twierdząco na pytanie odpowiedziało 46,3% badanych, co należy uznać za dosyć duży odsetek. Pozostali badani nie dostrzegali takiego związku. Kolejne dotyczyło zakresu tego wpływu i badani mieli do wyboru kilka możliwości. Respondenci deklarujący wpływ przygotowań akcesyjnych w liczbie 36 wskazywali na pomoc w ramach funduszy przedakcesyjnych (33%), doradztwa biznesowego (39%) i ułatwień w eksporcie 28%. Respondenci mieli możliwość wypowiedzenia się z jakich konkretnie funduszy skorzystali.

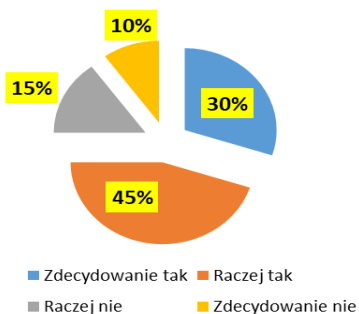
Gdy zapytano respondentów czy współpracują z firmami pochodzącymi z innych krajów UE (w formie eksportu, importu, kooperacji) 45% badanych potwierdziło taki fakt. To znacznie wyższy odsetek od wcześniejszych deklaracji, że rynkami zbytu są rynki eksportowe. Może to wynika z faktu, że w większości były to podmioty od lat kooperujące z firmami zagranicznymi w ramach produkcji na zlecenie tzw. przetworu. Badani są gotowi do współpracy z podmiotami zagranicznymi (45% badanych zadeklarowało taką gotowość), choć obecnie nie mają kontaktów biznesowych z krajami UE (wykres 2.5 i 2.6).

Wykres 2.5. Zakres w jakim przedsiębiorcy korzystali z pomocy przedakcesyjnej (N=36)



Źródło: Badanie ankietowe.

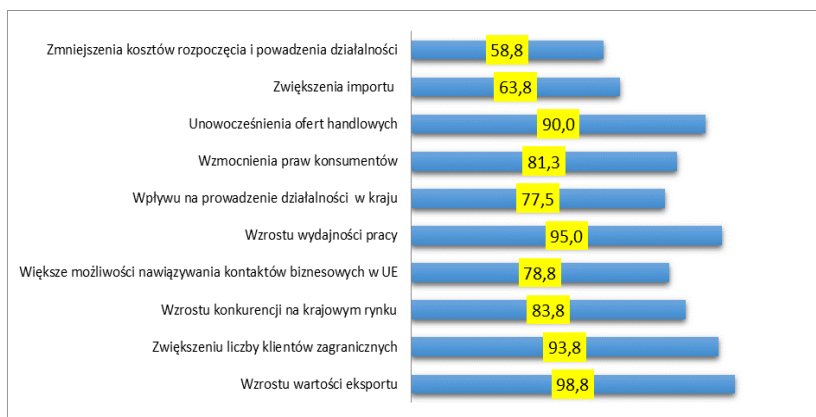
Wykres 2.6. Gotowość do rozszerzenia działalności na rynki UE



Źródło: Badanie ankietowe.

Na pytanie o to w jakim zakresie akcesja może wpłynąć na prowadzoną działalność badani, którzy zadeklarowali gotowość rozszerzenia aktywności na rynku UE wskazywali wzrost wydajność pracy (95%), umocnienie praw konsumentów (81,3%), wzrost wartości eksportu (98,8%). Te wyniki można skomentować w taki sposób, że przedsiębiorcy pokładają dużą nadzieję na rozszerzenie swojej działalności na rynki zagraniczne, poprawę wydajności licząc na transfer technologii, ale też mają świadomość wzmocnienia pozycji konsumentów gdy unijne standardy w tym zakresie będą obowiązywać w Albanii (wykres 2.7.). Zdaniem autora pracy przedsiębiorców cechuje zbyt duży optymizm co do możliwości rozszerzenia aktywności na rynki unijne (98,8% ma nadzieję na wzrost eksportu). Trudno ocenić ten optymizm. Może on wynika ze słabej znajomości realiów rynku unijnego i panującej na nim konkurencji.

Wykres 2.7. Potencjalne konsekwencje integracji z UE dla prowadzenia biznesu (%)



Źródło: Badanie ankietowe.

Kontynuacją tego wątku było pytanie o potencjalne korzyści działania na rynkach krajów UE. W tym celu respondenci zostali poproszeni o wybór spośród podanych korzyści te, które uważają za najistotniejsze i przypisanie wybranym odpowiedziom wagi od 0 do 5, gdzie 0 oznacza „bez znaczenia”, zaś 5 „bardzo duże znaczenie”. Wyniki zestawiono w tabeli 2.2.

Tabela 2.2. Potencjalne korzyści aktywności na rynkach UE (N=80) w %

Wyszczególnienie	nie ma znaczenia (0)	bardzo słabe znaczenie (1)	małe znaczenie (2)	średnie znaczenie (3)	duże znaczenie (4)	bardzo duże znaczenie (5)
Większy rynek zbytu, nowi klienci	0	0	0	1,3	22,5	76,3
Możliwość nawiązania kontaktów biznesowych	0	0	0	0	38,8	61,3
Wyższe ceny na rynku europejskim	0	0	0	1,3	52,5	46,3
Wzrost efektywności	0	0	0	13,8	60	26,3
Możliwość rozwoju firmy	0	0	2,5	1,3	55	41,3
Możliwość czerpania z doświadczeń innych	0	0	2,5	17,5	38,8	41,3
Nauka języków	0	0	6,3	18,8	52,5	22,5
Lepszy dopływ informacji	0	0	0	12,5	56,3	31,3
Korzyści marketingowe	0	0	5	10	48,8	36,3
Szybsze załatwianie formalności	0	0	0	8,8	58,8	32,5
Korzyści podatkowe (np.0 Vat dla eksportu)	0	0	1,3	17,5	46,3	35
Łatwiejszy dostęp do odpowiedniej kadry	0	0	3,8	25	38,8	32,5
Szybsza informacja o kontrahentach	0	3,8	6,3	6,3	52,5	31,3

Źródło: Badanie ankietowe.

Również z tych odpowiedzi wynika duża nadzieja na większy rynek zbytu (niemal 100% wskazań), możliwość uzyskania wyższych cen za towary i usługi, poprawę efektywności działania. Mniej istotny był dostęp do odpowiedniej kadry, korzyści marketingowych.

Kolejne pytanie dotyczyło zagrożenia związanego z wejściem do UE. Respondentów poproszono by i w podobny sposób je ocenili. Wyniki przedstawiono w tabeli 2.3.

Odpowiedzi zawarte w tabeli 2.3. są zastanawiające, bowiem dla 38,8% respondentów nie ma znaczenia „*zbyt duża konkurencja na rynkach UE*”, a dla 22,5% ma małe znaczenie. Łącznie tak uważa 61,3% pytaných. Z drugiej strony 50,7% respondentów jest zdania, że rynki UE są trudne. Wy tłumaczeniem tej sytuacji może być fakt, że część podmiotów współpracuje z firmami zagranicznymi produkując dla nich półprodukty lub wyroby gotowe w systemie przerobu zleconego (np. firmy sektora lekkiego-obuwnicze) i nie odczuwają presji konkurencyjnej i zapewne nie zamierzają samodzielnie działać na rynku unijnym. Drugie uzasadnienie dla odpowiedzi jest fakt, że większość podmiotów to przedsiębiorstwa działające na rynkach lokalnym oraz krajowym i również nie dostrzegają tego problemu jako istotnego dla swojej działalności.

Tabela 2.3. Zagrożenia związane z otwarciem rynków po przystąpieniu do UE (%) N=80

Wyszczególnienie	nie ma znaczenia (0)	bardzo słabe znaczenie (1)	małe znaczenie (2)	średnie znaczenie (3)	duże znaczenie (4)	bardzo duże znaczenie (5)
Zmiana kursów walut	10	61,3	6,3	12,5	10	0
Większa konkurencja ze strony firm zagranicznych	5	21,3	41,3	20	12,5	0
Brak wsparcia ze strony państwa, administracji	1,3	22,5	28,8	21,3	26,3	0
Bariera językowa	2,5	26,3	52,5	17,5	1,3	0
Nowe standardy prowadzenia biznesu	25	25	15	28,3	6,8	0
Zbyt wysokie wymagania wobec siły roboczej	1,3	21,3	28,8	30	15	3,8
Postrzeżenie Albańczyków jako gorszych pracodawców	3,8	22,5	43,8	25	5	0
Przepaść w rozwoju technologicznym	1,4	25,7	33,8	27	12,2	0
Mała otwartość klientów na firmy albańskie	6,3	17,5	21,3	32,5	22,5	0

Wyszczególnienie	nie ma znaczenia (0)	bardzo słabe znaczenie (1)	małe znaczenie (2)	średnie znaczenie (3)	duże znaczenie (4)	bardzo duże znaczenie (5)
Rynki UE są bardzo trudne	5,1	20,3	24,1	16,5	24,1	10,1
Zbyt wysokie koszty wejścia na rynki UE	5	12,5	16,3	28,8	27,5	10
Zbyt skomplikowane przepisy na rynkach UE	2,5	18,8	48,8	26,3	1,3	2,5
Zbyt duża konkurencja na rynkach UE	38,8	22,5	22,5	3,8	12,5	0
Albańczycy są postrzegani jako tania siła robocza	6,3	37,5	27,5	23,8	2,5	2,5
Zbyt trudny dostęp do informacji	5	58,8	12,5	17,5	6,3	0

Źródło: Badanie ankietowe.

W tej grupie pytań poproszono respondentów o wybór stwierdzeń dotyczących korzyści z integracji Albanii z UE. Mieli oni do wyboru zestaw korzyści i poproszono ich o potwierdzenie czy się z nimi zgadzają lub zaprzeczają. Wyniki zestawiono na wykresie 2.8.

Wykres 2.8. Korzyści z integracji Albanii z UE dla badanych podmiotów (%) N=80



Źródło: Badanie ankietowe.

Patrząc na ekonomiczne aspekty integracji i korzyści dla biznesu wśród badanych panuje duży optymizm. Z tym procesem wiąże się nadzieja na nowe miejsca pracy (96,3%), zmniejszenia dysproporcji między regionami kraju (86,3%), zmniejszenia emigracji (71,3%). I podobnie jak wcześniej wskazywano: wzrost wydajności pracy, zwiększenie importu. Respondenci mają świadomość tego, że akcesja doprowadzi do zbliżenia cen, stawek płac, spowoduje wzrost konkurencji ze strony podmiotów zagranicznych.

Ocena procesu przygotowania Albanii do akcesji do UE

W tej części ankiety chodziło o uzyskanie opinii przedsiębiorców w kwestii aktywności rządu, parlamentu i środowiska politycznego dla akcesji. Na pytanie o ocenę rządu większość respondentów pozytywnie ocenia te działania (64%), źle 21%, nie miało zdania 15% badanych. W tym kontekście zapytano o wpływ zmian regulacji prawnych dotyczących działalności gospodarczej, zbliżenia prawa Albanii i prawa unijnego (rozwiązywanie sporów gospodarczych, przejrzystość przepisów itp.). Wyniki są następujące: prawne warunki zmieniły się na lesze – tak twierdzi 60% badanych, na gorsze – 11%, nie miało zdania – 29%. Poproszono również respondentów o wskazanie co zmieniło się na korzyść/nie korzyść w związku z przygotowaniem do akcesji i zmian w prawie oraz obszarze instytucji działające na rzecz biznesu wyniki są następujące (wykres 2.9.):

Wykres 2.9. Zmiany dla biznesu w fazie przygotowań do akcesji



Szczególnie istotne są zmiany w prawie, do których duże znaczenie przykładu komisja Europejska w trakcie przygotowania Albanii do akcesji. Dlatego zapytano przedsiębiorców: *Jak oceniacie Państwo zmiany w albańskim prawie w związku z przygotowaniem do wejścia do UE?* Tutaj odpowiedzi były następujące: zdecydowanie dobrze oceniło 50% badanych, raczej dobrze 34%, raczej źle 7% i 9% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

Konkurencyjność i innowacyjność firm a akcesja Albanii do UE

Zakładając, że respondenci deklarowali korzystanie z doradztwa, funduszy przedakcesyjnych i związanych z tym doświadczeń postawiono badanym pytanie jak oceniają wpływ członkostwa w UE na konkurencyjność i innowacyjność ich przedsiębiorstw. Większość badanych wskazało na wzrost konkurencji na krajowym rynku (54%), zaś 10% jest innego zdania, twierdząc, że to nie nastąpi. Co do innowacyjności, respondenci wskazywali: nowy produkt (60%), innowację organizacyjną (53,8%), nowe rozwiązania marketingowe (51,5%). To była odpowiedź na pytanie: *Czy wprowadzono w przedsiębiorstwie co najmniej jedną innowację w latach 2015-2021, która ma swoje źródło, inspirację w praktykach stosowanych w krajach UE?*

W kontekście innowacyjności i przygotowywania Albanii do akcesji zapytano respondentów o współpracę z instytucjami otoczenia biznesu, czy w związku przygotowaniem do akcesji do UE polepszyła się współpraca z tymi podmiotami? Odpowiedzi były następujące: zdecydowanie tak – 29% odpowiedzi, raczej tak – 44% (łącznie 73% odpowiedzi pozytywnych), nie zauważa zmian 26% badanych. Kontynuacją badania była prośba o wskazanie, która instytucja otoczenia biznesu jest najbardziej otwarta na współpracę i pomocna we wchodzeniu na rynki krajów UE i poprawę prowadzenia biznesu w kraju? (Wykres 2.10.)

Wykres 2.10. Ranking instytucji otoczenia biznesu



Źródło: Badanie ankietowe.

Wyniki są dosyć optymistyczne, bowiem na czele rankingu wymieniono administrację publiczną i samorządową oraz ministerstwo finansów (kwestie podatkowe), co sugeruje pozytywne zmiany wskutek dotychczasowych reform administracji jako jednego z wymogów przedakcesyjnych. Zwraça uwagę wysoka pozycja funduszy pożyczkowych. Na pozostałe wymienione instytucje wskazywało znacznie mniej osób, co może budzić pewien niepokój, bowiem trudno oczekiwać innowacyjnych wdrożeń przy tak nikłej współpracy z inkubatorami przedsiębiorczości, centrami transferu technologii.

Wnioski z własnych badań ankietowych przedsiębiorców

Z przeprowadzonych badań wynika wniosek, że przedsiębiorców cechuje duży optymizm związany z akcesją do UE. Może to wynikać ze niewielkiej znajomości realiów rynku unijnego, tylko niewielki odsetek badanych ma kontakty z tym rynkiem, głównie w formie przerobu zlecanego przez duże firmy zagraniczne branży włókienniczej. Przedsiębiorcy w większości dostrzegają potencjalne korzyści mniej dostrzegają wyzwania wynikające z integracji z UE. Wyniki badania korespondują

z badaniami BB. Pogląd, że akcesja wpłynie na biznes był najwyższy w krajach WB6 i wynosił 89 % i w stosunku do 2016 roku wzrósł o 8 p.p.

Zastanawia niski odsetek firm korzystających z ośrodków wsparcia biznesu. Nie uzyskano odpowiedzi na temat zakresu tego wsparcia, pomimo dania w ankiecie możliwości wypowiedzenia się w tej kwestii.

2.5. Perspektywy akcesji w ocenie polityków i ekspertów albańskich

2.5.1. Opis badania

W związku z przedłużającym się procesem przygotowania do akcesji Albanii do UE Autor pracy uznał za interesujące zwrócenie się do ekspertów ze środowisk naukowych oraz przedstawicieli świata polityki w celu poznania ich opinii na temat stanu przygotowania Albanii do akcesji oraz perspektywy pełnej integracji z UE. Przedstawiciele tych środowisk są osobami opiniotwórczymi, mogącymi „*chłodnym okiem*” spojrzeć na omawiany proces. Szczegółowe cele badania można sprowadzić do następujących zagadnień:

1. Ocena stopnia zaawansowania Albanii na drodze do akcesji i perspektywy jej urzeczywistnienia.
2. Gospodarcze skutki integracji Albanii z UE.
3. Ocena regionalnych inicjatyw integracyjnych wewnątrz WB6 (Open Balkan)²⁰ wobec procesów integracji regionalnej zainicjowanych przez UE (Proces Berliński)²¹.

Realizacja celów była możliwa dzięki szczegółowym pytaniom postawionym rozmówcom:

- Czy integracja z UE jest jednym z priorytetów obecnego rządu i sił politycznych?

²⁰ Otwarta inicjatywa bałkańska często określana jako Mini-Schengen. Pojęcie ogólnie odnosi się do współpracy regionalnej, do zwiększenia handlu i do poprawienia stosunków dwustronnych między państwami WB6. Powstała w 2019 roku.

²¹ Proces Berliński-t to inicjatywa dyplomatyczna powiązana z przyszłym potencjalnym rozszerzeniem Unii Europejskiej, która wspiera jej współpracę regionalną z krajami Bałkanów Zachodnich, uzupełniając i wzmacniając politykę rozszerzenia Unii Europejskiej. Proces Berliński został zainicjowany przez Niemcy szczytem, który odbył się 28 sierpnia 2014 r. roku w Berlinie.

- Ocena dotychczasowego przygotowania Albanii do członkostwa w UE?
- Jakie kwestie/kryteria wymagają jeszcze uregulowania/uzupełnienia i w jakiej perspektywie/ramach czasowych?
- Dlaczego niektóre kwestie adaptacji/integracji z UE są trudne do zrealizowania po stronie albańskiej?
- Które z oczekiwań/kryteriów UE są najtrudniejsze do spełnienia i dlaczego?
- Gdyby miał Pan/i określić horyzont czasowy rzeczywistego członkostwa w UE, to w Pana/Pani opinii, w ilu latach można osiągnąć ten stan?

Badanie mają charakter jakościowy przeprowadzone zostały przy zastosowaniu techniki indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI – *Individual in-Depth Interviews*)²². Dane pozyskano w oparciu o scenariusz wywiadu w bezpośredniej rozmowie z badanym oraz w dwóch przypadkach online. Technika IDI pozwala na pozyskanie bezpośredniej interakcji z respondentem, daje możliwość dopytania i rozwinięcia tematu, choć nie pozwala na pełną reprezentatywność badania wobec ograniczonej liczby respondentów. W omawianym badaniu przeprowadzono 10 wywiadów z przedstawicielami polityki – 3 wywiady (reprezentanta partii rządzącej i opozycji), ekspertów ze środowiska akademickiego i niezależnych ekspertów (6), i przedstawicieli ekspertów zajmujących się problemami integracji Albanii z UE (1).

Osoby, z którymi przeprowadzono wywiady usystematyzowano w czterech grupach:

Grupa pierwsza-politycy [P]²³:

- Edmond Spaho (Kierownik departamentu do spraw integracji Europejskiej Partii Demokratycznej).
- Etien Xhafaj (Kierownik departamentu do spraw integracji Europejskiej Partii Socjalistycznej).
- Klajda Gjoshaj (poseł, były minister do spraw integracji Europejskiej Partia Wolności)

²² Przygotowując badanie korzystano z publikacji: J. Burnewicz, *Metodologia badań ekonomicznych*, Konspekt wykładu dla doktorantów Wydziału Ekonomicznego i Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego 2007/2008; S. Żurawicki: *Metody i techniki badań ekonomicznych. Zagadnienia epistemologiczne i metodologiczne*. PWE, Warszawa 1980; J. Apanowicz: *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*. Difin. Warszawa, 2005.

²³ Tymi symbolami posługujemy się w opisie wyników.

W grupie ekspertów [E] respondentami byli:

- Dr. Zef Preci (Albanian Center for Economic Research ACER²⁴).
 - Prof. Fatmir MEMAJ (Prodziekan Wydziału Ekonomicznego, Uniwersytetu Tirany w Albanii),
 - Arben Cejku (Ekspert Fundacja Konrada Adenauera).
 - Erli Murati ekspert Redaktor naczelny (Gazeta Shqiptare)
 - Ilda Zhulali ekspert ds. integracji
 - Edit Harxhi, była wiceminister spraw zagranicznych
- W grupie instytucji europejskiej w Albanii respondentem był [U]:
- Jonas PAUL (Oficer polityczny Delegacja Unii Europejskiej w Albanii).

2.5.2. Wyniki badania

Ocena stopnia przygotowania Albanii do akcesji i perspektywy jej realizacji

W ramach tego segmentu badania poruszono kilka problemów.

Problem 1: Czy integracja z UE jest priorytetem rządu i sił politycznych Albanii?

Politycy w tej kwestii byli w zasadzie zgodni, że „*tak*”, jednakże w zależności od przynależności partyjnej różnie rozłożone były akcenty.

Przedstawiciel partii rządzącej stwierdził:

„Wszystkie działania rządu od momentu uzyskania statusu kandydata są skoncentrowane na akcesji Albanii do UE” [P1].

Przedstawiciel opozycji:

„Myszę, że integracja z UE jest priorytetem wszystkich sił politycznych w Albanii. Różnica między nimi polega na tym, kiedy są u władzy i ile robią dla integracji. Obecna większość nie wydaje się poważnie zaangażowana w integrację z UE” [P2].

²⁴ <https://acer.org.al/>[data dostępu 15.04.2023].

Zdania niezależnych ekspertów:

„Interesy polityczne przeważają nad interesami kraju” [E].

Jakkolwiek władze Albanii konsekwentnie podkreślają, że członkostwo w UE stanowi cel ich polityki zagranicznej, to jednak pojawiają się głosy osób będących w opozycji że jest to jedynie udawana proeuropejskość, ponieważ elity polityczne nie są faktycznie zainteresowane głębokimi zmianami, mogącymi doprowadzić je do utraty władzy (i korzyści ekonomicznych).

Problem 2: Ocena dotychczasowych przygotowań do akcesji.

To pytanie było istotne w kontekście przedłużającego się procesu negocjacji akcesyjnych, jego zbiurokratyzowania, licznych zawiłości na szczeblu unijnym, co mogło wpływać demotywująco na społeczeństwo i elity polityczne Albanii. Ta kwestia była również różnie oceniana w zależności od pozycji respondenta. Przedstawiciel rządzących pozytywnie je ocenia mówiąc, że Albanii przoduje wśród krajów WB6. Eksperti są mniej optymistyczni wskazując, że przygotowanie jest niezadawalające:

„Interesy polityczne przeważają nad interesami kraju”[E1].

„Gdyby nie wojna na Ukrainie i możliwość destabilizacji Bałkanów Zachodnich, wątpię, aby UE zgodziła się na rozpoczęcie negocjacji”[E2].

„Proces integracji pozostaje w sytuacji amorficznej, bez wizji na przyszłość i przy bardzo słabych instytucjach państwowych, zwłaszcza tych związanych z rządami prawa”.[E3].

Problem 3. Ocena reform w Albanii i kluczowe kwestie wymagające uregulowania

Co do obszarów wymagających jeszcze zreformowania jako warunku powodzenia procesu akcesyjnego Albanii wskazano zgodnie na braki w dziedzinach funkcjonowania instytucji demokratycznych, organizacji wolnych i uczciwych wyborów, kontroli mediów. W sferze gospodarki wskazywano głównie na jej niski poziom rozwoju, brak programu przeciwdziałania masowej emigracji obywateli. W obszarze bezpieczeństwa wskazywano na przestępczość zorganizowaną i handel narkotykami,

korupcję. Z tą diagnozą korespondują wyniki badania Instytutu na rzecz Demokracji i Mediacji²⁵ dotyczącego zaufania do rządu z 2021 r.

Interesujący jest dwugłos ekspertów w kwestii oceny reform w Albanii:

„Chociaż ramy prawne zostały dostosowane, wdrażanie jest bardzo słabe, rośnie korupcja, mamy stanowiska polityczne w administracji, problematyczny jest schemat zamówień publicznych i promocja biznesu” [E1].

„Proces integracji wymaga materializacji teoretycznych i prawnych mechanizmów/zasad gospodarki rynkowej. Głównymi problemami są: rotacja polityczna (wybory), o które rywalizują partie polityczne i które postrzegane są jedynie jako sposób na dojście do władzy; korupcja administracji; zorganizowane grupy przestępcze. Grupy te zintensyfikowały swoją działalność. „Brudne pieniądze”, które krążą na światowym rynku to średnio 3-5% PKB, w Albanii wyniosą około 8-10% PKB. Taka ich ilość w obiegu wpływa na konkurencyjność rynku, jak również na proces wyborczy na poziomie krajowym i lokalnym” [E2].

Na pytanie, które kwestie w procesie integracji są trudne do zrealizowania po stronie albańskiej? Wskazywano na brak woli politycznej dalszego reformowania kraju, bowiem:

²⁵ Institute for Democracy and Mediation – IDM <https://idmalbania.org/> [data dostępu 15.04.2023].

Z tego badania wynikają interesujące dane:

- 83,1% Albańczyków postrzega korupcję na niskim szczeblu jako powszechną lub bardzo powszechną, tle samo na szczeblach władzy.
- 71,6% nie czuje się bezpiecznie w życiu codziennym z powodu przestępczości, problemów zdrowotnych, niesprawiedliwości, bezrobocia i klęsk żywiołowych.
- 68,4% obywateli nie ma zaufania do postępowania karnego w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu.
- 59,3% nie wierzyło w skuteczne ściganie spraw dotyczących korupcji na niskim szczeblu.
- Ponad połowa respondentów uważa administrację centralną (57,4%) oraz samorządową (58,2%) jako działające nieprzejrzyste.
- 72,2% stwierdziło, że nie ma wystarczających możliwości uczestniczenia w procesie decyzyjnym instytucji publicznych,
- 41% respondentów chce wyjechać z kraju.
- Zadowolenie z pracy policji deklaruje tylko 37,4% badanych, z wymiaru sprawiedliwości tylko 27,2%.

„Obecna większość wykorzystuje przestępczość zorganizowaną, pieniądze z handlu narkotykami, administrację publiczną do wypaczania woli obywateli Albanii w wyborach” [...] „Kryteria polityczne, wymagają one przede wszystkim woli politycznej obecnej większości”. [P opozycyjny].

Na drugim biegunie można zacytować polityka partii rządzącej:

„Nie ma trudności, problemy w realizacji standardów w okresie transformacji” [...] „Spełniono wszystkie kryteria do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych” [P władzy].

Jeżeli chodzi o ekspertów zwrócono uwagę, na to, że każdy rozdział negocjacyjny ma problemy ze sposobem jego wdrażania.

„W ciągu tych 30 lat, a dokładniej od szczytu w Salonikach w 2003 roku, Albania straciła dużo energii, zajmując się infrastrukturą fizyczną i miękką infrastrukturą (prawami,) a mniej kapitałem ludzkim. Straty w tym obszarze są trudne do odrobienia, bo doświadczamy drenażu mózgow i masowej emigracji. Mamy niedostatki związane z dobrym rządzeniem, sprawowaniem władzy w charakterze służby publicznej, jak wszędzie w UE. Mamy różne problemy, od złego zarządzania po prawa człowieka (podstawowe prawa gospodarcze, prawa edukacyjne itp.). Mamy kapitalizm hybrydowy²⁶, którego nie można znaleźć w żadnym podręczniku”[E1].

„Państwo postrzegane jest jako produkt głosowania i opodatkowania obywateli. Brakuje odpowiedzialności. Rząd nie rozlicza się przed nikim. Przez 30 lat nie udało nam się zbudować transparentnego systemu pomostów między podatkowymi a ich zagospodarowywaniem, co jest podstawą zachodnich systemów demokratycznych”[E2].

Istotna rozbieżność istnieje także w kwestii perspektywy pełnej akcesji Albanii do UE.

Na pytanie:

„Gdyby miał Pan określić horyzont czasowy rzeczywistego członkostwa w UE, to w Pana/Pani opinii, w ilu latach można osiągnąć ten stan?”

²⁶ Określenie eksperta.

przedstawiciele rządzących są optymistami twierdząc, że nastąpi ona w perspektywie 5-10 lat, podczas gdy eksperci są zdecydowanie bardziej sceptyczni:

„Z tą klasą polityczną od co najmniej 50 lat. Z inną klasą nie więcej niż 5 lat” [E1].

„Prognozowanie jest bardzo trudne, ponieważ będzie to zależało od pracy i skuteczności reform, które przeprowadzą przyszłe rządy. Jednocześnie decyzja o przyjęciu Albanii do UE będzie również uzależniona od problemów wewnętrznych, z jakimi UE może się zmierzyć w najbliższych latach” [E2].

„Trudno jest prognozować, ponieważ w obrębie UE występują ruchy polityczne. Jeśli UE utrzyma dzisiejszą procedurę, zajmie to co najmniej 10 lub 15 lat. Jeśli w UE nastąpi działalność polityczna hamująca rozszerzenie, to myślę, że zajmie to dwa razy więcej czasu” [E3].

Politycy różnie oceniają tę kwestię. Dwie opinie:

– „Jest dużo pracy i drogi do przebycia. Gdyby nie wojna na Ukrainie i możliwość destabilizacji Bałkanów Zachodnich, wątpię, aby UE zgodziła się na rozpoczęcie negocjacji” (P1).

– „Jeśli chodzi o przygotowanie wyprzedzamy inne kraje WB6” (P2).
Gospodarcze skutki integracji Albanii z UE

Zdiagnozowaniu tego obszaru służyły dwa pytania:

1. Jakie korzyści [gospodarcze, społeczne] ma Albania od początku procesu członkostwa w UE? Jakie są koszty i korzyści pełnej integracji z UE dla gospodarki?
2. Jak ocenia Pan/i dotychczasową pomoc dla Albanii i jak bardzo zmieniła ona sytuację gospodarczą kraju [mówimy o funduszach preakcesyjnych]?

Odpowiedzi na tak postawione pytania pozwalają stwierdzić, że:

Pomoc ta przez polityków uważana jest za niewystarczającą i zmieniły się zasady jej przydzielania wskutek zmian w polityce i dyplomacji UE wobec krajów WB6. Albania musi zwiększyć zdolności do absorpcji środków i ich efektywnego wdrażania.

W ocenie ekspertów pomoc jest stosunkowo duża, ale źle zarządzana:

„Kontrola instytucji UE w Albanii pozostawia wiele do życzenia. Raporty UE często nie odpowiadają rzeczywistości. Realizacja funduszy przedakcesyjnych na bardzo niskim poziomie, aby wpłynąć na zmianę sytuacji gospodarczej w Albanii”.

Ta opinia wydaje się uzasadniona, bowiem jak potwierdzają badania autora pracy w przypadku funduszy IPA II wykorzystano 32,8 %.²⁷

Podkreśla się, że pomoc UE w procesie przedakcesyjnym opiera się na schematach stosowanych w przeszłości wobec innych krajów, obecnie członków wspólnoty. Modele, które się sprawdziły, dotyczyły wzmocnienia instytucji, zwiększania zdolności, konkurencji. Prawie połowa pomocy dotyczy rolnictwa lub sektorów, które są słabo identyfikowane przez Albańczyków. Z biegiem czasu UE dostosowała się do priorytetów lub potrzeb programowych rządu Albanii.

„Może nie jestem tego pewien, bo nie robiłem analizy wyników projektów, ale mam wrażenie, że niektóre fundusze były słabo monitorowane przez UE, w tym sensie, że rząd dostał wolną rękę z nimi postępować, bo jest jakieś zmęczenie Brukseli albańskimi biurokracjami, z drugiej strony tych środków było mniej i kraj/rząd nie radził sobie należycie w zakresie zwiększania zdolności absorpcyjnej tych środków” [E].

Z kolei przedstawiciel delegatury UE w Albanii zauważył, że:

„Do tej pory pomoc UE dotyczyła umocnienia instytucji i rządów prawa. Jednym z rezultatów jest reforma wymiaru sprawiedliwości. Dofinansowania UE w rolnictwie, infrastrukturze, niebieska energia także pozytywnie wpływały na koniunkturę gospodarczą Albanii”. [U].

Ocena inicjatyw integracyjnych krajów regionu WB6

W związku z faktem, że obok inicjatyw integracyjnych inspirowanych przez UE (Proces Berliński) również kraje WB6 podjęły działania integracyjne w regionie (Open Balkan) zapytano respondentów o ocenę tych dwóch inicjatyw stawiając pytanie z tym związane:

²⁷ Według stanu na 31.12.2020 r. faktycznie wypłacone środki stanowią 32,8% (209,75 mln) alokowanych środków w ramach IPA II

Jak ocenia Pan inicjatywę Otwarte Bałkany i czy przyspieszy ona czy opóźni pełną akcesję oraz Proces Berliński?

Otrzymało różniące się odpowiedzi w zależności od tego kto je wygłasza. Polityk partii rządzącej odpowiedział „politycznie”: *Proces Berliński jest pozytywnym procesem a pochodną jego jest Open Balkan*”.

Polityk opozycyjny zaś stwierdza:

„Sprzeciwiamy się otwartym Bałkanom i popieramy Proces Berliński, który obejmuje wszystkie 6 krajów BZ i ma nadzór i wsparcie finansowe UE. Otwarte Bałkany nie mają funduszy, dążą do ekonomicznej hegemonii Serbii w regionie i nie mogą się rozwijać, dopóki Kosovo nie zostanie uznane przez Serbię” [P2].

W podobnym duchu wypowiadają się eksperci. Warto tutaj przytoczyć dwie zbliżone do siebie opinie.

„Otwarte Bałkany to inicjatywa polityczna bez konsultacji z naukowcami i zainteresowanymi stronami. Proces Berliński jest pełniejszy i reprezentuje interesy gospodarcze i polityczne Bałkanów Zachodnich oraz UE” [E1]

„Proces berliński był próbą podtrzymania procesu akcesyjnego przez administrację pani Merkel i UE. Z jednej strony UE wspiera i pielęgnuje proces członkostwa z krajami WB6, zawęża zakres działań i wpływów Rosji, Chin, Turcji, Arabów itp., a z drugiej, zachęca kraje WB6 do samodzielnego rozwiązywania ich problemów przed przystąpieniem do UE. Tymczasem Otwarte Bałkany to inicjatywa rozpoczęta, w warunkach braku wzajemnego uznania państw, stosunków Serbia-Kosowo, Serbia-Bośnia, więc od początku była kompromitowana. Stosunki gospodarcze krajów WB6 nie stanowią wartości dodanej na rynku regionalnym i europejskim. Dopóki nie analizuje się łańcucha wartości, nie można mówić o swoistej regionalnej współpracy gospodarczej. W przypadku Albanii nie mamy ekonomii skali i nie jesteśmy konkurencyjni w regionie” [E2].

2.5.3. Podsumowanie wyników

Z przeprowadzonego badania wynika kilka wniosków o charakterze ogólnym.

- Poglądy na przebieg procesu integracji Albanii z UE są zróżnicowane w zależności kto się o nich wypowiada, jednakże z wszystkich wypowiedzi wynikało, że członkostwo w UE jest podstawowym celem Albanii (popiera go ponad 90% obywateli²⁸), to przesłanka rozwoju gospodarczego i społecznego, absorpcja inwestycji, tworzenie nowych miejsc pracy, wzmacnianie instytucji.
- Ocena ekspertów, i przedstawicieli świata nauki jest bardziej wyważona w przeciwieństwie do polityków partii rządzących. Eksperti wskazują na szereg uwarunkowań głównie politycznych, które leżą u podstaw powodzenia integracji i perspektywy pełnego członkostwa.
- Wszyscy badani dostrzegają problem korupcji, zorganizowanej przestępczości, braku wolności mediów od wpływów politycznych, które w Albanii są groźnymi barierami szybkiej integracji.
- Gdy mowa o stosunku obywateli krajów WB6 do wewnątrzregionalnych inicjatyw integracyjnych (Open Balkan) większość pytanym odnosi się sceptycznie do tej inicjatywy.
- Integracja z UE będzie wymagała od kraju i społeczeństwa poniesienia kosztów społecznych i gospodarczych, kiedy będziecie konkurować z krajami o wysoko rozwiniętych gospodarkach. Ma także szansę na rozwój turystyki, rolnictwa, energetyki.

²⁸ Deklaracja p.o. Ministra Spraw Zagranicznych Albanii Gent Cakaj „ Jesteśmy społeczeństwem, które w ponad 90% popiera integrację z UE.” 6 maja 2019 r. <https://ata.gov.al/2019/05/06/foto-hapja-e-negociatave-cakaj-mundesi-shtese-per-te-realizuar-ndryshimet-radikale-qe-aspirojme/> [data dostępu 15.04.2023].

Podsumowanie

Badanie opinii albańskich przedsiębiorców przeprowadzone w ramach badań własnych autora pozwala sformułować wniosek, że przedsiębiorców cechuje duży optymizm związany z akcesją do UE, bowiem dla 38,8% respondentów nie ma znaczenia „*zbyt duża konkurencja na rynkach UE*”, a dla 22,5% ma małe znaczenie. Łącznie tak uważa 61,3% przedsiębiorców objętych badaniem. Wy tłumaczeniem tak wysokiego optymizmu wśród przedsiębiorców może być fakt, że część podmiotów współpracuje z firmami zagranicznymi produkując dla nich półprodukty lub wyroby gotowe w systemie przerobu zleconego (np. firmy sektora lekkiego-obuwnicze) i nie odczuwają one presji konkurencyjnej, ponieważ nie zamierzają samodzielnie działać na rynku unijnym. Innym wyjaśnieniem takich odpowiedzi może być fakt, że większość podmiotów działa na rynkach lokalnych oraz krajowym, w związku z czym nie dostrzegają tego problemu jako istotnego dla swojej działalności. Może to też wynikać z niewielkiej znajomości realiów rynku unijnego, tylko niewielki odsetek badanych ma kontakty z tym rynkiem. Przedsiębiorcy w większości dostrzegają potencjalne korzyści z członkostwa w UE, a w mniejszym stopniu rozpoznają związane z tym wyzwania.

Opinie ekspertów są bardziej wyważone, nie tylko w porównaniu z opiniami społeczeństwa, ale również w porównaniu z opiniami polityków, ponieważ oparte są na wiedzy naukowej.

Rozdział III

Rozwój społeczno-gospodarczy krajów Bałkanów Zachodnich w porównaniu z krajami Unii Europejskiej

Wprowadzenie

W niniejszym rozdziale przedstawiono wyniki badania rozwoju społeczno-gospodarczego krajów Bałkanów Zachodnich w porównaniu z krajami Unii Europejskiej w okresie 2000-2019.

Ocene poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego przeprowadzono za pomocą Syntetycznego Miernika Rozwoju (SMR), skonstruowanego na potrzeby tego badania wg koncepcji Hellwiga²⁹.

3.1. Konstrukcja Syntetycznego Miernika Rozwoju

Uczestnictwo w UE wymaga spełnienia przez kraje kandydujące szeregu kryteriów politycznych, społecznych i ekonomicznych. W tym podrozdziale przedstawiono analizę empiryczną zbieżności w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego Albanii i BZ w kontekście integracji z UE. Do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystano Syntetyczny Miernik Rozwoju (SMR), skonstruowany na potrzeby tego badania wg koncepcji Hellwiga³⁰. Uzasadnienie wyboru agregatów taksonomicznych do analiz porównawczych jest szeroko omawiane w literaturze przedmiotu przez K. Kompa i D. Witkowska³¹ a także M.

²⁹ Z. Hellwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*. „Przegląd Statystyczny”, 1968 4, 307–327.

³⁰ Tamże.

³¹ K. Kompa, *Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego*. „Zeszyty Naukowe SGGW –“Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 2009, 74, 5–26. K. Kompa, & D. Witkowska, *Comparison of the Socio-Economic development level of European Union states: The distance measures application*. Polish Journal of Environmental Studies, 2009 18(13B), 391–397. K.. Kompa, & D. Witkowska, *Comparison of the Socio-Eco-*

Łuniewska i W. Tarczyński³² oraz E. Nowak³³, W. Pluta,³⁴ J. Pocięcha, B. Podolec, A. Sokołowski, i K. Zając³⁵. Dla analizowanych krajów (tabela 3.1.) użyto zmiennych objaśniających za okres od 2000 do 2019 roku grupując je jak w tabeli 3.2. Obliczenia wykonano w programie Microsoft Excel. Statystyki opisowe, macierz korelacji oraz ranking państw według miernika SMR zostały przedstawione w Tabelach: 3.2. 3.3. oraz 3.4³⁶. Pełny przebieg obliczeń zawiera procedury eliminacji, uzupełniania braków danych, analizy obserwacji odstających, standaryzacji zmiennych oraz obliczenia i wyniki utworzone na podstawie taksonomicznej miary SMR.

Badaniu poddano 28 państw UE oraz 5 państw Bałkanów Zachodnich (tabela 3.1). Nie uwzględniono przy tym Kosowa z uwagi na zbyt duże braki danych.

conomic development level of European Union states: The distance measures application. Polish Journal of Environmental Studies, 2009 18(13B), 391–397.
K. Kompa & D. Witkowska, *Socioeconomic development in years 1990 – 2006. Comparative analysis of European Union member states.* [w:] D. Witkowska & K. Nermend (Eds.), *Regional Analysis: Globalization, Integration, Transformation* (pp. 11–47). Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.2010.

³² M. Łuniewska & W. Tarczyński, *Metody wielowymiarowej analizy porównawczej na rynku kapitałowym*, PWN, Warszawa 2006. M. Łuniewska *Evaluation of Selected Methods of Classification for the Warsaw Stock Exchange*, “International Advances in Economic Research”, Vol. 11, No 4, 2005, 469-481.

³³ E. Nowak, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.

³⁴ W. Pluta, *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*, PWE, Warszawa 1977.

³⁵ J. Pocięcha, B. Podolec, A.Sokołowski, & K. Zając, *Metody taksonomiczne w badaniach społeczno-ekonomicznych*, PWN, Warszawa 1998.

³⁶ Analizę i wyniki badań prezentowano w międzynarodowej konferencji: Current Economic & Social Topics CEST@2020 zorganizowanej w dniach 18 i 19 grudnia 2020 r. na platformie MS TEAMS w wystąpieniu: G. Dragoshi, W. Krzyśpiak, *Analiza rozwoju społeczno-gospodarczego Bałkanów Zachodnich w kontekście integracji z Unią Europejską.* 2020. <https://cest2020.cestira.eu/>

Tabela 3.1. Kraje uwzględnione w badaniu

Kraj	Kod	Kraj	Kod	Kraj	Kod
<i>Albania*</i>	<i>ALB</i>	Francja	FRA	<i>Czarnogóra</i>	<i>MNE</i>
Austria	AUT	Niemcy	DEU	Holandia	NLD
Belgia	BEL	Grecja	GRC	Polska	POL
<i>Bośnia i Hercegowina</i>	<i>BIH</i>	Węgry	HUN	Portugalia	PRT
Bułgaria	BGR	Irlandia	IRL	Rumunia	ROU
Chorwacja	HRV	Włochy	ITA	<i>Serbia</i>	<i>SRB</i>
Cypr	CYP	Łotwa	LVA	Słowacja	SVK
Czechy	CZE	Litwa	LTU	Słowenia	SVN
Dania	DNK	Luksemburg	LUX	Hiszpania	ESP
Estonia	EST	<i>Macedonia Północna</i>	<i>MKD</i>	Szwecja	SWE
Finlandia	FIN	Malta	MLT	Wielka Brytania	GBR

*Uwagi: Kolorem szarym oraz kursywą zostały oznaczone kraje WB6

Źródło: Opracowanie własne.

Konstrukcja miernika syntetycznego przebiegała w kilku etapach.

- Wybór typu miernika, który może być wskaźnikiem z wzorcem lub bez wzorca³⁷. W tym pierwszym przypadku należy dodatkowo zdefiniować wzorzec (rzeczywiście istniejący lub hipotetyczny), w stosunku do którego będzie się wyznaczać odległości dla poszczególnych obiektów badania. W tym badaniu arbitralnie zdecydowano o wykorzystaniu miernika agregatowego z wzorcem.
- Wybór zmiennych diagnostycznych polega na określeniu jakie atrybuty będą brane pod uwagę przy opisie obiektu badania oraz określenie sposobu ich oddziaływania na obiekt.

³⁷ Por. np. M. Łuniewska, *Evaluation of Selected Methods of Classification for the Warsaw Stock Exchange*. International Advances in Economic Research, Vol. 11, No 4, 2005, 469-481. M. Łuniewska & W. Tarczyński *Metody wielowymiarowej analizy porównawczej na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 2006.

- Normalizacja zmiennych, która polega na sprowadzeniu zmiennych wyrażonych w różnych skalach i w różnych mianach do porównywalności.
- Wyznaczenie wartości miernika Syntetycznego Miernika Rozwoju (SMR).
- Porządkowanie liniowe obiektów według wyznaczonych wartości i ich grupowanie ów w jednorodne klastry według przyjętych kryteriów dyskryminacyjnych.

Syntetycznym miarom rozwoju poświęcona jest bogata literatura z zakresu metodologii badań porównawczych³⁸ (*Dyskutuje się różne miary i ich właściwości. W tym badaniu wykorzystano agregat według koncepcji Z. Hellwiga (1968) w modyfikacji K. Kompa (2009) i K. Kompa i D. Witkowska (2010), jako Syntetyczny Miernik Rozwoju, postaci:*

³⁸ K. Kompa & D. Witkowska, *Comparison of the...op.cit.*; K. Kompa & D. Witkowska, *Socioeconomic development in years 1990 – 2006 ...op.cit.*; K. Kompa & D. Witkowska, *Capital Markets in the Baltic States in Years 2000–2010. Preliminary Investigation*, [in:] L. Lacina, P. Rozmahel, A. Rusek (eds.) *Financial and Economic Crisis: Causes, Consequences and the Future*. Bučovice: Martin Stříž Publishing, 2011. 244 – 269. K. Kompa & D. Witkowska, *Comparison of European Stock Exchanges One- and Multi-Dimensional Analysis*, Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences 2014, Vol. 4 (S1) April-June, pp. 2111-2126, ISSN: 2231–6345, An Open Access, Online International Journal Available at <http://http://www.cibtech.org/sp.ed/jls/2014/01/jls.htm>; K. Kompa & D. Witkowska, *Synthetic measures in benchmarking of the New Silk Road countries*. Procedia Computer Science 192 2021, 3617–3626. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.09.135>; M. Łuniewska, *Evaluation of Selected Methods ...op.cit.*; K. Nermend, *Vector calculus in regional development analysis: Comparative regional analysis using the example of Poland*. Physica-Verlag Berlin Heidelberg, 2010; E. Nowak, *Metody taksonomiczne .. op. cit.*; W. Pluta, *Wielowymiarowa analiza porównawcza ..;op. cit.*; J. Pocięcha i in., *Metody taksonomiczne w badaniach ... op. cit.*; A. Sokołowski, *Wybrane zagadnienia pomiaru i ważenia cech w taksonomii*, Zeszyty Naukowe Akademia Ekonomiczna w Krakowie nr 203, Kraków 1984. W. Tarczyński, *Taksonomiczna miara atrakcyjności inwestycji w papiery wartościowe*, „Przegląd Statystyczny” 1994 Nr 3.

$$SMR_{it} = 1 - \frac{q_{it}}{\bar{q}_t + 2S_{qt}} \quad i = 1, 2, \dots, n; t = 1, 2, \dots, T$$

gdzie dla każdego z okresów t :

q_{it} – odległość Euklidesowa analizowanego i -tego obiektu od wzorca,

\bar{q}_t, S_{qt} – średnia i odchylenie standardowe odległości

$$\bar{q}_t = \frac{\sum_{i=1}^n q_{it}}{n}; S_{qt} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (q_{it} - \bar{q}_t)^2}{n}}$$

Odległość między dwoma obiektami jest wyrażona za pomocą metryki Euklidesowej:

$$q_{it} = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^k (z_{it}^j - \bar{z}_{0t}^j)^2}{k}}; j = 1, 2, \dots, k$$

gdzie dla każdego z okresów t :

z_{it}^j – standaryzowane zmienne opisujące j -tą cechę diagnostyczną w i -tym obiekcie

\bar{z}_{0t}^j – wartości j -tej zmiennej wzorca rozwoju

$$z_{it}^j = \frac{x_{it}^j - \bar{x}_t^j}{S_{xt}^j}, \bar{x}_t^j = \frac{\sum_{i=1}^n x_{it}^j}{n}, S_{xt}^j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{it}^j - \bar{x}_t^j)^2}{n}},$$

x_{it}^j – oryginalne zmienne opisujące j -tą cechę diagnostyczną w i -tym obiekcie

\bar{x}_t^j, S_{xt}^j – średnia i odchylenie standardowe j -tej cechy diagnostycznej,

$$z_{0t}^j = \begin{cases} \min_i \{z_{it}^j\} & \text{dla } x_{it}^j \in D \\ \max_i \{z_{it}^j\} & \text{dla } x_{it}^j \in S \end{cases} \quad i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, k$$

D, S – oznaczenia destymulant i stymulant.

W celu budowy miernika, który w wiarygodny sposób będzie reprezentować poziom rozwoju społeczno-gospodarczego należy zwrócić szczególną uwagę na dobór właściwych zmiennych. Przy doborze skupiono się na tym, aby reprezentowały one 5 kategorii, które charakteryzują poziom rozwoju społeczno-gospodarczego:

- Warunki życia
- Zdrowie i opieka medyczna
- Ekonomia
- Infrastruktura polityczno-administracyjna
- Społeczeństwo informacyjne

Kierując się kryteriami opisanymi w pracach Grabińskiego³⁹ i Kompy⁴⁰ w początkowym etapie wybrano 13 zmiennych diagnostycznych i określono sposób ich oddziaływania na poziom badanego zjawiska. Wyróżnia się przy tym trzy rodzaje cech: stymulanty, destymulanty i nominanty. Stymulanta jest zmienną, której większa wartość wskazuje na wyższy poziom zjawiska (obiektu), czyli działa w sposób stymulujący rozwój. Destymulanta to zmienna mająca negatywny wpływ na analizowane zjawisko, a nominata jest zmienną o neutralnym charakterze lub jej pozytywne oddziaływanie na obiekt występuje jedynie dla zadanych jej wartości.

Tabela 3.2. Spis ostatecznie wybranych zmiennych diagnostycznych do analizy rozwoju społeczno-gospodarczego

Kategoria	Typ zmiennej		Opis zmiennej
Warunki życia	Destymulanta	X1	Gęstość zaludnienia os/km ²
	Destymulanta	X2	Bezrobocie %
Zdrowie i opieka medyczna	Destymulanta	X3	Pielęgniarki i położne – na 1000 osob
	Stymulanta	X4	Umieralność osób do 5 roku życia, na 1000 osób
Ekonomia	Stymulanta	X5	Inwestycje brutto, jako % PKB
	Stymulanta	X6	Produkt krajowy brutto per capita
	Destymulanta	X7	PKB pomniejszone o wydatki na konsumpcje, wyrażone jako % PKB
	Stymulanta	X8	Suma eksportu i importu jako % PKB
	Destymulanta	X9	Dochód narodowy brutto per capita

³⁹ T. Grabiński, S. Wydimus, & A. Zeliaś, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1989. K. Kompa, *Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego..op.cit*

⁴⁰ K. Kompa, *Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego..op.cit*

Kategoria	Typ zmiennej		Opis zmiennej
Infrastruktura polityczno-administracyjna	Destymulanta	X10	Wskaźnik kontroli korupcji
	Destymulanta	X11	Liczba procedur wymaganych do założenia firmy (dni)
Spoleczeństwo informacyjne	Destymulanta	X12	Liczba osób, które w dowolny sposób (telefon, komputer) korzystały z Internetu w ciągu ostatnich trzech miesięcy. Wyrażone jako % ludności
	Destymulanta	X13	Abonamenty telefonów komórkowych, na 100 osób

Źródło: Opracowanie własne

Ze względów dyskryminacyjnych ważne jest (A. Sokołowski, D. Witkowska i K. Kompa)⁴¹, aby zmienne diagnostyczne charakteryzowały się odpowiednią zmiennością i nie były silnie ze sobą skorelowane (tj. aby nie „powiełały” tych samych informacji). Dlatego w następnym kroku, wybrane zmienne zostały poddane analizie braków danych, analizie korelacji oraz analizie zmienności.

Wyniki korelacji przedstawiono w tabeli 3.3. Pozycje wykazane pogrubioną czcionką są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,05$. Istotna statystycznie zależność wystąpiła jedynie w pięciu przypadkach, pomiędzy zmienną x_3 i x_{10} , x_6 i x_9 , x_6 i x_{10} , x_9 i x_{10} oraz x_{12} i x_{13} . Najwyższy poziom zależności pomiędzy zmiennymi wyniósł 0,97 pomiędzy zmiennymi x_6 i x_9 , co wskazuje na bardzo wysoką zależność korelacyjną.

⁴¹ A. Sokołowski, *Wybrane zagadnienia pomiaru i ważenia cech w taksonomii*, op.cit; K. Kompa & D. Witkowska, *Synthetic measures in benchmarking of the New Silk Road countries*. *Procedia Computer Science*, 192...op.cit.

Tabela 3.3. Macierz współczynników korelacji zmiennych wykorzystanych do budowy mierników

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13
X1	1												
X2	-0,3	1											
X3	0,15	-0,43	1										
X4	-0,1	0,39	-0,45	1									
X5	-0,22	-0,12	-0,04	0,3	1								
X6	0,26	-0,48	0,67	-0,56	-0,21	1							
X7	0,21	-0,69	0,61	-0,45	0,1	0,68	1						
X8	0,44	-0,24	0,29	-0,19	-0,01	0,42	0,55						
X9	0,27	-0,5	0,69	-0,6	-0,23	0,97	0,63	0,29	1				
X10	0,26	-0,59	0,71	-0,6	-0,14	0,78	0,63	0,19	0,83	1			
X11	-0,08	0,3	-0,28	0,26	0,19	-0,34	-0,24	-0,08	-0,38	-0,25	1		
X12	0,16	-0,34	0,55	-0,66	-0,22	0,61	0,46	0,29	0,66	0,51	-0,53	1	
X13	0,04	-0,29	0,25	-0,59	-0,12	0,39	0,25	0,23	0,4	0,22	-0,46	0,71	1

Źródło: Opracowanie własne

Podstawowe statystyki opisowe dla zmiennych wykorzystanych do budowy miernika SMR przedstawiono w tabeli 3.4. Ich poziomy są zróżnicowane ze względu na to, że zmienne te charakteryzują się różnym poziomem i odmiennymi jednostkami. Dodatkowo należy podkreślić, że badane zmienne w analizowanym okresie dość znacząco się wahają, przykładem może być tu zmienna x_1 , której wartość średnia wynosi 140, wartość minimalna 17 a maksymalna 744. Największe wartości liczbowe odnotowano w przypadku zmiennej x_6 , średnia wskaźnika wyniosła 25594, wartość maksymalna 118824 a minimalna 117909.

Tabela 3.4. Statystyki opisowe zmiennych użytych do budowy miernika SMR

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13
Średnia	140	11	7	6	23	25 594	21	113	24 291	1	25	58	105
Odchylenie standardowe	134	7	3	4	5	21 088	11	61	18 376	1	23	25	33
Wsp. Zmienności	96%	65%	43%	59%	21%	82%	53%	54%	76%	110%	92%	43%	32%
Wariancja	18103	48	10	13	23	445378802	128	3 726	33818031	1	528	632	1104
Mediana	102	8	6	5	22	20 170	22	98	19 405	1	17	63	110
Kurtoza	6,5	2,3	0,6	6,3	1,5	3,4	1,9	5,6	-0,2	-1,1	5,2	-0,8	0,7
Skośność	2,5	1,6	0,8	2,2	0,8	1,5	-0,2	2,1	0,8	0,1	2	-0,5	-0,7
Max	744	37	20	27	44	118824	58	408	88000	2	138	98	208
Min	17	2	1	2	9	915	-16	22	1 100	-1	4	0	1
Zakres	727	35	19	25	35	117909	74	386	86900	4	135	98	207

Źródło: Opracowanie własne

3.2. Wyniki badania Syntetycznej Miary Rozwoju dla krajów WB6

Wyniki obliczeń Syntetycznej Miary Rozwoju dla analizowanych państw zestawiono w tabeli 3.5. Wyniki te poddano grupowaniu stosując następujące kryteria:

Tabela 3.5. Wartości miar SMR w badanych krajach w latach 2000-2019

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ALB	0,08	0,09	0,08	0,07	0,05	0,06	0,05	0,03	0	0,06	0,08	0,1	0,12	0,12	0,11	0,11	0,09	0,09	0,02	0
AUT	0,52	0,49	0,46	0,47	0,47	0,45	0,43	0,42	0,41	0,42	0,46	0,47	0,48	0,48	0,45	0,45	0,41	0,4	0,39	0,37
BEL	0,46	0,44	0,43	0,42	0,47	0,45	0,42	0,41	0,39	0,38	0,42	0,44	0,46	0,45	0,44	0,44	0,4	0,4	0,4	0,38
BIH	0,04	0,03	0,02	0,02	0,04	-0,01	-0,05	-0,06	-0,04	-0,08	-0,1	-0,08	-0,06	-0,06	-0,05	-0,05	-0,06	-0,04	-0,03	-0,04
BGR	0,16	0,14	0,13	0,15	0,17	0,2	0,21	0,21	0,19	0,22	0,2	0,19	0,2	0,2	0,2	0,19	0,16	0,16	0,15	0,13
HRV	0,24	0,24	0,26	0,28	0,27	0,27	0,27	0,25	0,22	0,22	0,23	0,22	0,22	0,22	0,2	0,21	0,21	0,18	0,2	0,2
CYP	0,38	0,33	0,34	0,35	0,35	0,34	0,34	0,31	0,31	0,29	0,32	0,27	0,28	0,25	0,24	0,25	0,28	0,3	0,29	0,28
CZE	0,36	0,38	0,38	0,39	0,38	0,37	0,38	0,37	0,36	0,35	0,38	0,37	0,39	0,38	0,38	0,36	0,35	0,34	0,34	0,32
DNK	0,57	0,53	0,52	0,52	0,51	0,5	0,5	0,48	0,45	0,42	0,42	0,46	0,5	0,5	0,47	0,47	0,44	0,44	0,44	0,41
EST	0,41	0,36	0,37	0,38	0,38	0,42	0,41	0,4	0,35	0,29	0,33	0,4	0,43	0,43	0,42	0,41	0,4	0,39	0,43	0,41
FIN	0,56	0,53	0,52	0,51	0,49	0,49	0,47	0,46	0,45	0,45	0,49	0,52	0,52	0,49	0,46	0,44	0,42	0,43	0,42	0,39
FRA	0,42	0,4	0,38	0,38	0,37	0,36	0,34	0,33	0,31	0,31	0,33	0,35	0,38	0,37	0,35	0,35	0,32	0,32	0,31	0,3
DEU	0,49	0,45	0,43	0,42	0,4	0,4	0,39	0,39	0,38	0,37	0,38	0,42	0,43	0,45	0,43	0,42	0,4	0,41	0,4	0,37
GRC	0,3	0,29	0,28	0,29	0,26	0,23	0,24	0,22	0,21	0,18	0,15	0,13	0,13	0,1	0,09	0,09	0,07	0,07	0,06	0,06
HUN	0,34	0,34	0,32	0,33	0,33	0,33	0,32	0,3	0,29	0,28	0,3	0,3	0,31	0,33	0,33	0,29	0,26	0,26	0,28	0,28
IRL	0,63	0,61	0,59	0,61	0,59	0,6	0,6	0,56	0,47	0,43	0,41	0,42	0,5	0,49	0,52	0,58	0,57	0,57	0,53	0,59
ITA	0,38	0,35	0,34	0,34	0,31	0,31	0,31	0,29	0,27	0,28	0,31	0,3	0,29	0,27	0,24	0,24	0,22	0,21	0,22	0,21
LVA	0,23	0,24	0,25	0,27	0,28	0,31	0,31	0,29	0,26	0,2	0,2	0,25	0,3	0,3	0,28	0,3	0,27	0,26	0,24	0,22

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LTU	0,23	0,22	0,25	0,28	0,29	0,31	0,32	0,31	0,3	0,19	0,26	0,32	0,34	0,34	0,33	0,33	0,3	0,31	0,32	0,29
LUX	0,68	0,65	0,61	0,66	0,68	0,67	0,63	0,63	0,62	0,56	0,62	0,66	0,72	0,74	0,72	0,71	0,62	0,63	0,59	0,54
MKD	0,09	0,04	0,05	0,03	0,03	0,01	0,02	0,03	0,02	0,04	0,08	0,09	0,09	0,1	0,1	0,07	0,08	0,08	0,09	0,14
MLT	0,28	0,24	0,24	0,27	0,25	0,25	0,23	0,2	0,19	0,2	0,25	0,23	0,24	0,27	0,27	0,31	0,31	0,29	0,28	0,27
MNE	0,2	0,18	0,12	0,1	0,1	0,11	0,11	0,16	0,16	0,18	0,15	0,13	0,16	0,16	0,17	0,18	0,2	0,2	0,19	0,19
NLD	0,49	0,46	0,43	0,43	0,42	0,42	0,4	0,4	0,38	0,38	0,39	0,4	0,43	0,43	0,4	0,44	0,4	0,4	0,4	0,38
POL	0,24	0,19	0,17	0,18	0,18	0,19	0,21	0,22	0,2	0,21	0,24	0,25	0,27	0,26	0,26	0,26	0,24	0,23	0,24	0,23
PRT	0,34	0,32	0,3	0,3	0,27	0,28	0,28	0,26	0,25	0,23	0,26	0,24	0,23	0,23	0,22	0,23	0,2	0,22	0,21	0,21
ROU	0,14	0,14	0,12	0,12	0,11	0,12	0,13	0,14	0,16	0,17	0,18	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,17	0,16	0,15	0,16
SRB	0,01	0,06	0,07	0,09	0,09	0,09	0,07	0,07	0,08	0,05	0,05	0,1	0,11	0,12	0,12	0,15	0,11	0,12	0,14	0,15
SVK	0,26	0,27	0,29	0,29	0,34	0,36	0,33	0,33	0,29	0,24	0,3	0,31	0,3	0,31	0,31	0,32	0,31	0,3	0,29	0,28
SVN	0,41	0,41	0,39	0,4	0,41	0,37	0,36	0,34	0,36	0,33	0,34	0,34	0,34	0,36	0,34	0,34	0,31	0,34	0,35	0,33
ESP	0,27	0,27	0,26	0,28	0,25	0,32	0,31	0,28	0,25	0,23	0,25	0,25	0,24	0,23	0,22	0,24	0,22	0,22	0,23	0,23
SWE	0,59	0,54	0,53	0,53	0,51	0,5	0,48	0,47	0,43	0,41	0,48	0,5	0,52	0,51	0,49	0,5	0,46	0,46	0,45	0,41
GBR	0,43	0,4	0,4	0,4	0,37	0,37	0,36	0,33	0,29	0,27	0,29	0,29	0,33	0,34	0,32	0,33	0,3	0,28	0,26	0,25

Źródło: Opracowanie własne

Do klasy I-szej zaliczono kraje o wartościach miary wyższych niż średnia powiększona o odchylenie standardowe, do grupy drugiej – kraje o wartościach miar większych niż wartość średnia i nie większych niż dolna granica klasy I-szej. Do klasy III-ciej zaliczono kraje o wartościach SMR większych niż wartość średnia pomniejszona o odchylenie standardowe i nie większych niż granica dolna klasy drugiej. Do klastra czwartego zaliczono wszystkie pozostałe kraje.

Na podstawie obliczonego miernika SMR dla poszczególnych państw uszeregowano je w czterech grupach. W tabeli 3.6. w grupie oznaczonej kolorem zielonym znajdują się państwa o najwyższym poziomie rozwoju, zaś w grupie oznaczonej kolorem czerwonym – kraje o najniższej pozycji. Albania znajduje się w grupie państw najsłabiej rozwiniętych. Najczęściej pojawia się na 31 pozycji, a w 2019 spada na pozycję 32.

Tabela 3.6. Pozycjonowanie państw na podstawie wartości miernika SMR

Pozycja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	IRL
2	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	LUX
3	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	DNK	DNK	DNK	DNK	IRL	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	EST
4	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	SWE	SWE	SWE	FIN	DNK	AUT	AUT	DNK	IRL	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	SWE
5	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	BEL	DNK	IRL	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	FIN	DNK
6	AUT	AUT	AUT	AUT	AUT	AUT	AUT	AUT	AUT	SWE	DNK	BEL	AUT	AUT	AUT	FIN	AUT	DEU	FIN	FIN
7	NLD	NLD	NLD	NLD	BEL	BEL	BEL	BEL	BEL	NLD	IRL	IRL	BEL	BEL	BEL	NLD	BEL	AUT	DEU	NLD
8	DEU	DEU	BEL	BEL	NLD	EST	EST	EST	NLD	BEL	NLD	DEU	DEU	DEU	DEU	BEL	NLD	NLD	BEL	BEL
9	BEL	BEL	DEU	DEU	SVK	NLD	NLD	NLD	DEU	DEU	DEU	NLD	EST	NLD	EST	DEU	EST	BEL	NLD	DEU
10	GBR	SVK	GBR	SVK	DEU	DEU	DEU	DEU	SVK	CZE	CZE	EST	NLD	EST	EST	DEU	DEU	EST	AUT	AUT
11	FRA	FRA	SVK	GBR	EST	SVK	CZE	CZE	CZE	SVK	SVK	CZE	CZE	CZE	CZE	CZE	CZE	CZE	SVK	SVK
12	SVK	GBR	FRA	CZE	CZE	GBR	GBR	SVK	EST	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	SVK	CZE	CZE
13	EST	CZE	CZE	EST	GBR	CZE	SVK	FRA	FRA	EST	EST	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	CZE	CZE
14	ITA	EST	EST	FRA	FRA	FRA	FRA	SVK	FRA	CYP	CYP	LTU	LTU	LTU	HUN	SVK	FRA	LTU	FRA	FRA
15	CYP	ITA	CYP	CYP	CYP	FRA	CYP	GBR	ITA	ITA	ITA	SVK	GBR	GBR	LTU	GBR	MLT	CYP	CYP	HUN
16	CZE	HUN	ITA	ITA	SVK	CYP	SVK	LTU	HUN	HUN	SVK	ITA	HUN	HUN	GBR	LTU	SVK	SVK	SVK	SVK
17	PRT	CYP	HUN	HUN	HUN	HUN	HUN	CYP	SVK	GBR	HUN	HUN	SVK	SVK	MLT	GBR	MLT	MLT	MLT	CYP
18	HUN	PRT	PRT	PRT	ITA	ESP	LTU	HUN	GBR	SVK	GBR	GBR	LVA	LVA	LVA	CYP	CYP	GBR	HUN	MLT
19	GRC	GRC	SVK	SVK	LTU	ITA	ITA	LVA	ITA	PRT	LTU	CYP	ITA	ITA	MLT	HUN	LVA	LVA	GBR	GBR
20	MLT	SVK	GRC	GRC	LVA	LTU	ESP	ITA	LVA	ESP	PRT	LVA	CYP	MLT	POL	HUN	HUN	HUN	POL	POL

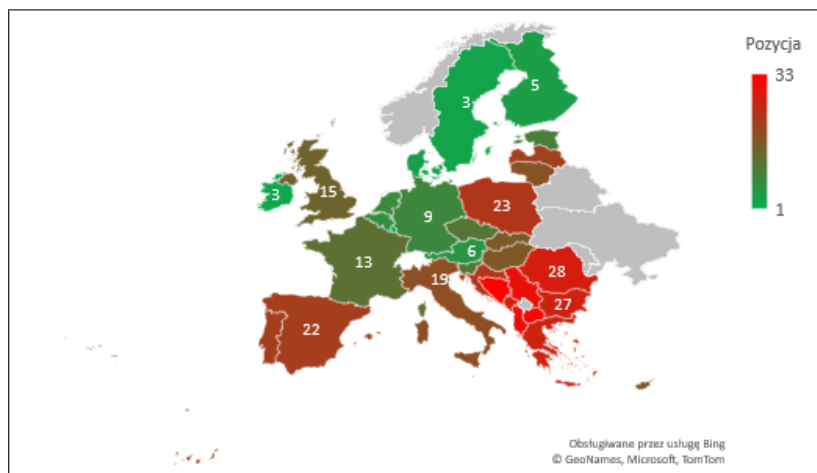
Pozycja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
21	ESP	HRV	HRV	ESP	PRT	LVA	LVA	ESP	ESP	HRV	MLT	POL	POL	POL	ITA	CYP	POL	POL	LVA	ESP
22	SVK	HRV	ESP	HRV	HRV	PRT	PRT	PRT	PRT	BGR	ESP	ESP	MLT	CYP	CYP	ITA	ITA	ESP	ESP	LVA
23	POL	MLT	LTU	LTU	GRC	HRV	HRV	HRV	HRV	POL	POL	PRT	ESP	PRT	ESP	ESP	ESP	PRT	ITA	ITA
24	HRV	LVA	LVA	MLT	ESP	MLT	GRC	GRC	GRC	LVA	HRV	MLT	HRV	HRV	PRT	HRV	HRV	ITA	PRT	PRT
25	LTU	LTU	MLT	LVA	MLT	GRC	MLT	POL	POL	MLT	LVA	HRV	HRV	HRV	HRV	HRV	MNE	MNE	HRV	HRV
26	LVA	POL	POL	POL	POL	BGR	BGR	BGR	BGR	LTU	BGR	BGR	BGR	BGR	BGR	ROU	ROU	ROU	MNE	MNE
27	MNE	MNE	BGR	BGR	BGR	POL	POL	MLT	MLT	GRC	ROU	ROU	ROU	ROU	ROU	BGR	ROU	ROU	ROU	ROU
28	BGR	BGR	MNE	ROU	ROU	ROU	ROU	MNE	MNE	ROU	GRC	GRC	MNE	MNE	MNE	MNE	BGR	BGR	BGR	SRB
29	ROU	ROU	ROU	ROU	MNE	MNE	MNE	ROU	ROU	ROU	GRC	MNE	GRC	ALB	SRB	SRB	BGR	BGR	SRB	SRB
30	MKD	ALB	ALB	SRB	SRB	SRB	SRB	SRB	SRB	ALB	ALB	ALB	ALB	SRB	ALB	ALB	ALB	ALB	MKD	MKD
31	ALB	SRB	SRB	ALB	ALB	ALB	ALB	ALB	MKD	SRB	MKD	SRB	SRB	GRC	MKD	GRC	MKD	MKD	GRC	GRC
32	BIH	MKD	MKD	MKD	BIH	MKD	MKD	MKD	ALB	MKD	SRB	MKD	MKD	MKD	GRC	MKD	GRC	GRC	ALB	ALB
33	SRB	BIH	BIH	BIH	MKD	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH	BIH

Źródło: Opracowanie własne

Uwagi: Grupy: 4 – najniższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, 1- największy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego

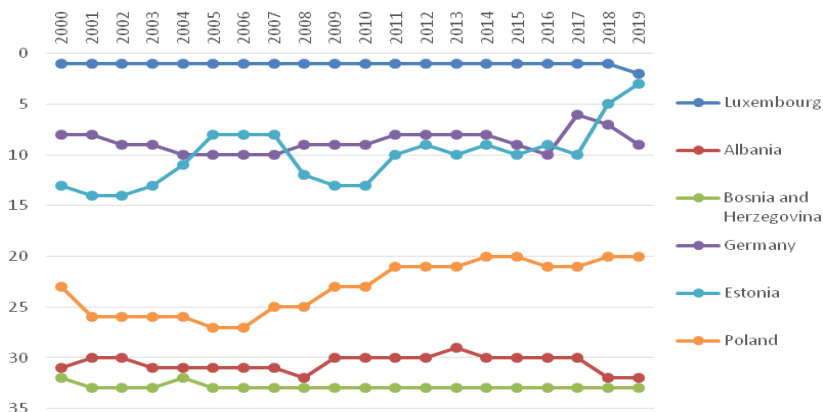
Rysunek 3.1 oraz Wykres 3.1. przedstawiają średnią pozycję w rankingu w latach 2000-2019 oraz dokładny przebieg pozycji dla przykładowych państw, utworzonych na podstawie badania taksonomiczną miarą rozwoju SMR. Luksemburg okazał się państwem, które prawie w każdym roku znajdowało się na pierwszym miejscu pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Wyjątkiem był rok 2019, w którym to miejsce zajęła Irlandia. Dania, Finlandia, Irlandia, Luksemburg oraz Szwecja przedstawiają najwyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w badanym okresie. Państwa Bałkanów Zachodnich w większości lat znajdowały się u dołu rankingu co wskazuje na najniższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego spośród państw uwzględnionych w badaniu.

Rysunek 3.1. Średnia pozycja państw według miernika SMR, lata 2000-2019



Źródło: Opracowanie własne

Wykres 3.1. Przebieg pozycji w rankingu dla wybranych państw



Źródło: opracowanie własne

Pomimo analiz poszczególnych pozycji państw warto również zwrócić uwagę na kraje, które wykazały największy przyrost lub spadek pozycji w danym okresie badania.. przedstawia różnicę pozycji w rankingu SMR między pierwszym a ostatnim rokiem badania. Kolory reprezentują kierunek zmian – zielony oznacza wzrost pozycji w rankingu, a czerwony jej spadek.

Największym spadkiem pozycji w rankingu charakteryzuje się Grecja. W 2000 roku, kraj ten znajdował się na 19 pozycji, a w 2019 roku zajął 31 pozycję. Innymi krajami, które osiągnęły znaczące spadki pozycji były: Wielka Brytania, Portugalia oraz Włochy. Litwa okazała się być krajem, która uzyskała największy wzrost pozycji w rankingu. Zaczynając od 25 miejsca w 2000 roku, awansował na 14 miejsce w rankingu w 2019 roku. Państwa Bałkanów Zachodnich znajdowały się na ostatnich pozycjach w rankingu nie osiągając znaczących zmian między początkowym a ostatnim okresem badania. Największą zmianą pozycji wykazała się Serbia, która awansowała z 33 na 28 miejsce.

Tabela 3.7. Największy wzrost w rankingu, wybrane kraje

SMR				
Kraj	2000	2019	Różnica	Śr. Tempo rozwoju
Litwa	25	14	11	3%
Estonia	13	3	10	7%
Słowacja	22	16	6	2%
Czechy	16	12	4	2%

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.8. Największy spadek w rankingu, wybrane kraje

SMR				
Kraj	2000	2019	Różnica	Śr. Tempo rozwoju
Grecja	19	31	12	-3%
W. Brytania	10	19	9	-3%
Włochy	14	23	9	-3%
Portugalia	17	24	7	-2%

Źródło: Opracowanie własne

Przed przystąpieniem do grupowania obiektów została przeprowadzona ocena zdolności dyskryminacyjnych skonstruowanego miernika SMR, pozwalająca odpowiedzieć na pytanie czy za ich pomocą można poprawnie rozpoznać obiekty z punktu widzenia ich poziomu rozwoju⁴².

Do oceny przydatności mierników taksonomicznych w klasyfikacji obiektów stosuje się miary właściwości dyskryminacyjnych. Jedną z miar oceniających ich przydatność jest współczynnik G_i A. Sokolowskiego (1984), (K. Kompa 2009).

⁴² K. Kompa, „Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.” *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*” 74.8 2009.

$$G_{it} = 1 - \sum_{i=1}^{n-1} \min \left\{ \frac{MR_{it} - MR_{(i+1)t}}{R_t}, \frac{1}{n-1} \right\};$$

$$R_t = \max_{it} \{MR_{it}\} - \min_{it} \{MR_{it}\}$$

gdzie dla każdego t momentu czasu: SMR_{it} , $SMR_{(i+1)t}$ oznacza kolejne, uporządkowane wartości miernika.

Miara jest wyznaczana na podstawie uporządkowanych malejąco syntetycznych mierników rozwoju postaci, które pomagają w określeniu stopnia zróżnicowania między poszczególnymi grupami obiektów.

Tabela 3.9. Wyniki badania zdolności dyskryminacyjnej przy użyciu współczynnika G_i

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Wsp.	0,3032	0,3134	0,3701	0,4179	0,3946
Rok	2005	2006	2007	2008	2009
Wsp.	0,3992	0,3686	0,4421	0,4256	0,4812
Rok	2010	2011	2012	2013	2014
Wsp.	0,4227	0,4058	0,4570	0,4719	0,4349
Rok	2015	2016	2017	2018	2019
Wsp.	0,4206	0,4476	0,4260	0,4145	0,4345

Źródło: Opracowanie własne

Badanie współczynnika G_i potwierdziło wystarczającą zdolność do grupowania, dzięki czemu zdecydowano się na podzielenie badanych obiektów na 4 klastry przy użyciu poniższego kryterium:

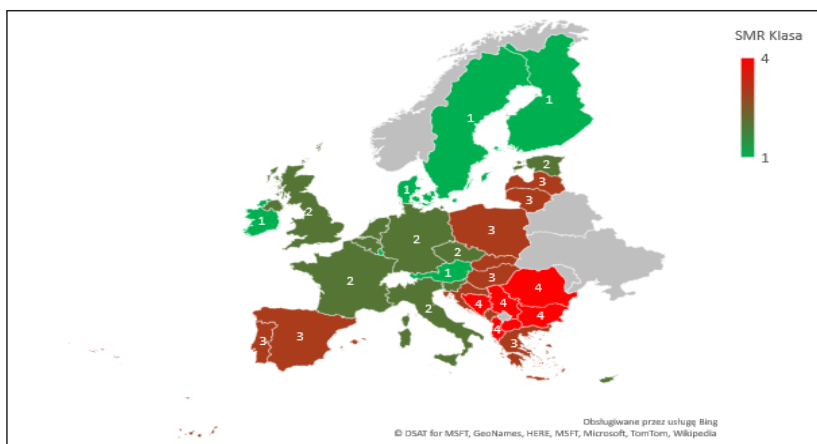
Nr grupy i charakterystyka obiektów	Kryterium
1 – Bardzo wysoki poziom rozwoju	$MR_{it} \geq MR_t + S_{MRt}$
2 – Wysoki poziom rozwoju	$MR_t + S_{MRt} > MR_{it} \geq MR_t$
3 – Przeciętny poziom rozwoju	$MR_t > MR_{it} \geq MR_t - S_{MRt}$
4 – Niski poziom rozwoju	$MR_{it} < MR_t - S_{MRt}$

Uwaga: ii - numer obiektu badania, tt – rok badania, MR_{it} – wartość miernika, MR_t – średnia wartość mierników, S_{MRt} – odchylenie standardowe mierników, MR_t^U – średnie dla obiektów większych oraz MR_t^L – średnie dla obiektów mniejszych od średniej MR_t

Źródło: Kompa K., „Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.” *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 74.8 (2009).

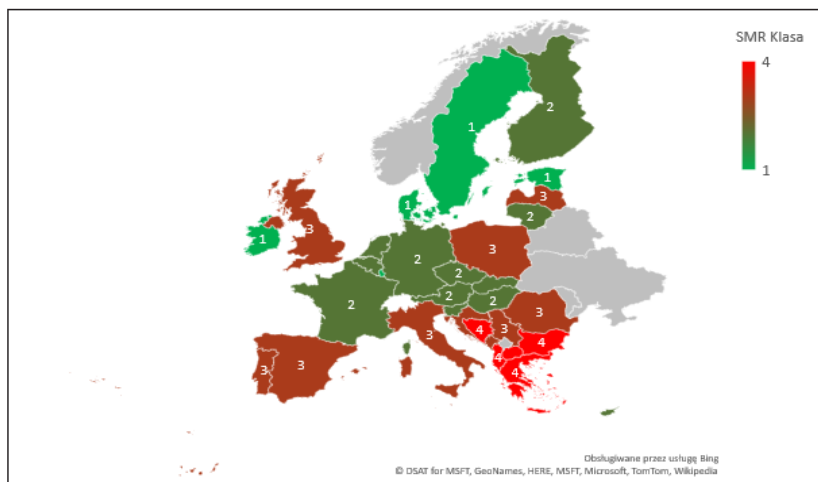
Wyniki klasyfikacji grupowej zostały przedstawione na Tabeli 3.10. i Rysunek 3.2. i 3.3.

Rysunek 3.2. Grupowanie państw na podstawie wartości miernika SMR, rok 2000



Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 3.3. Grupowanie państw na podstawie wartości miernika SMR, rok 2019



Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.10. Przynależność grupowa państw utworzona na podstawie wartości miernika SMR

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ALB	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
AUT	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
BEL	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
BIH	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
BGR	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
HRV	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
CYP	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
CZE	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
DNK	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
EST	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
FIN	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
FRA	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
DEU	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
GRC	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4
HUN	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	3	3	3	2
IRL	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
ITA	2	2	2	2	3	3	2	3	3	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LVA	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
LTU	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2
LUX	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
MKD	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
MLT	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3
MNE	3	3	4	4	4	4	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3
NLD	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
POL	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
PRT	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
ROU	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
SRB	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
SVK	3	3	3	3	2	2	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2
SVN	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
ESP	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
SWE	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
GBR	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3

Źródło: Opracowanie własne

Uwagi: Grupy: 4 – najniższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, 1 – największy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego

Podział na grupy pozwolił sprowadzić do ujednoczenia obiektów w grupy, dla których poziom zróżnicowania nie jest aż tak wysoki jak w przypadku poszczególnych pozycji. Tabela 3.11. przedstawia kraje, które w całym okresie badania należały niezmiennie do tej samej grupy.

Tabela 3.11. Zestawienie rankingów państw oraz przynależność grupowa poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wg SMR, lata 2000-2019

Kraj	Rodzaj	2000	2019
Albania	Pozycja	31	32
	Grupa	4	4
Austria	Pozycja	6	10
	Grupa	1	2
Belgia	Pozycja	9	8
	Grupa	2	2
Bośnia i Hercegowina	Pozycja	32	33
	Grupa	4	4
Bułgaria	Pozycja	28	30
	Grupa	4	4
Chorwacja	Pozycja	24	25
	Grupa	3	3
Cypr	Pozycja	15	17
	Grupa	2	2
Czechy	Pozycja	16	12
	Grupa	2	2
Dania	Pozycja	4	5
	Grupa	1	1
Estonia	Pozycja	13	3
	Grupa	2	1
Finlandia	Pozycja	5	6
	Grupa	1	2
Francja	Pozycja	11	13
	Grupa	2	2

Niemcy	Pozycja	8	9
	Grupa	2	2
Grecja	Pozycja	19	31
	Grupa	3	4
Węgry	Pozycja	18	15
	Grupa	3	2
Irlandia	Pozycja	2	1
	Grupa	1	1
Włochy	Pozycja	14	23
	Grupa	2	3
Łotwa	pozycja	26	22
	Grupa	3	3
Litwa	pozycja	25	14
	Grupa	3	2
Luksemburg	pozycja	1	2
	Grupa	1	1
Malta	pozycja	20	18
	Grupa	3	3
Czarnogóra	pozycja	27	26
	Grupa	3	3
Holandia	pozycja	7	7
	Grupa	2	2
Polska	pozycja	23	20
	Grupa	3	3
Portugalia	pozycja	17	24
	Grupa	3	3
Rumunia	pozycja	29	27
	Grupa	4	3
Serbia	pozycja	33	28
	Grupa	4	3
Słowenia	pozycja	12	11
	Grupa	2	2
Hiszpania	pozycja	21	21
	Grupa	3	3

Szwecja	pozycja	3	4
	Grupa	1	1
W. Brytania	pozycja	10	19
	Grupa	2	3
Macedonia	pozycja	30	29
	Grupa	4	4
Słowacja	pozycja	22	16
	Grupa	3	2

Źródło: Opracowanie własne.

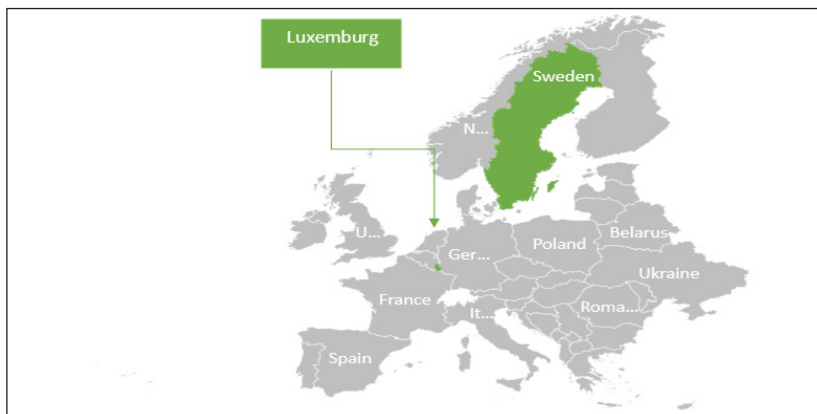
Tylko Luksemburg oraz Szwecja znajdowały się zawsze w grupie państw o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Najliczniejszą grupą okazała się grupa 2 do której niezmiennie zostały przypisane Belgia, Czechy, Francja, Niemcy Holandia oraz Słowenia. Albania, Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia były państwami, które w każdym z roku znajdowały się w grupie o najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Luksemburg.

Tabela 3.12. Kraje, które w całym okresie badania znajdowały się w tej samej kategorii

Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3	Grupa 4
Luksemburg	Belgia	Chorwacja	Albania
Szwecja	Czechy	Łotwa	Bośnia i Hercegowina
	Francja	Polska	Macedonia
	Niemcy		
	Holandia		
	Słowenia		

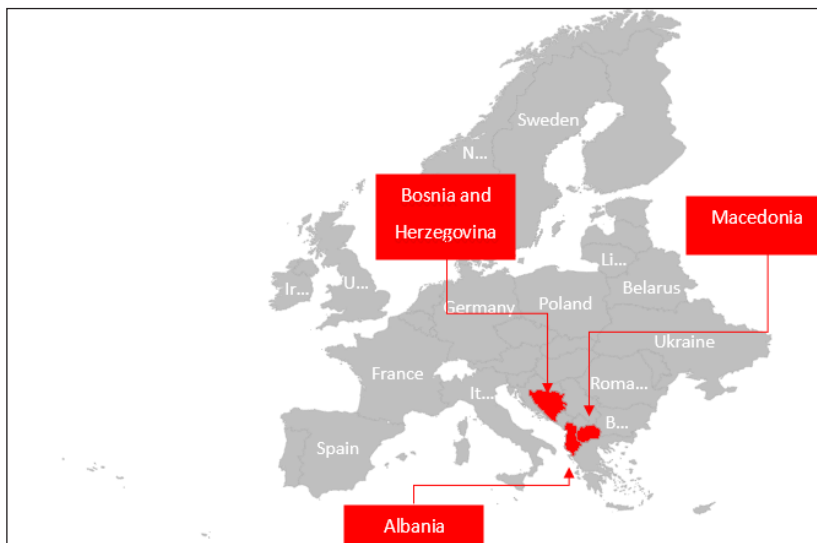
Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 3.4. Kraje niezmiennie należące do grupy 1 w całym okresie badania



Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 3.5. Kraje niezmiennie należące do grupy 4 w całym okresie badania



Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.12. przedstawia kraje, które zmieniły kategorię między początkowym a ostatnim rokiem badania. Grecja, w 2000 roku została zaklasyfikowana do grupy 3 natomiast w ostatnim roku badania znalazła się w grupie o najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Odwrotną tendencją wykazała się Estonia, która w 2019 roku znalazła się w grupie o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, awansując z kategorii 2.

Tabela 3.13. Kraje dla których kategoria grupowa uległa zmianie między rokiem 2000 a 2019

Kraj	Austria	Estonia	Finlandia	Grecja	Węgry	Włochy
2000	1	2	1	3	3	2
2019	2	1	2	4	2	3
Kraj	Litwa	Rumunia	Serrbia	Słowacja	W. Brytania	
2000	3	4	4	3	2	
2001	2	3	3	2	3	

Źródło: Opracowanie własne

Irlandia, Finlandia oraz Dania uplasowały się w pierwszej grupie w większości badanych lat (Tabela 3.13.). W grupie 4, czyli o najslabszym poziomie rozwoju gospodarczego w badanym okresie znalazły się Albania, Bośnia i Hercegowina, Macedonia oraz Serbia w okresie 2000-2018. W 2019 r. Serbia awansowała do grupy 3. Badanie pokazało jednoznacznie, że proces przygotowania do akcesji nie zmienił istotnie pozycji krajów WB6 w zakresie poziomu rozwoju gospodarczego i większość z nich znajduje się w 3 i 4 grupie. To świadczy o braku realnej korzyści dla tych krajów z procesu przygotowania akcesji. Jednie dwa kraje (Serbia i Czarnogóra) są w grupie 3. Jednocześnie są one w fazie prowadzenia negocjacji akcesyjnych. Czarnogóra od 2012 r. (otwarto 33 na 33 rozdziałów, zamknięto 3) Serbia od 2014 roku (otwarto 22 na 33 rozdziałów, zamknięto 2). Jak wynika z badań autora środki przedakcesyjne dla Albanii, Macedonii Północnej, Bośni

i Hercegowiny kierowane były głównie na budowę podstaw demokracji, praworządności w tych krajach.

Podsumowanie

Wyniki badań przeprowadzonych metodą SMR pokazują, że Albania, Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia znajdowały się na najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w badanym okresie. Badanie pokazało jednoznacznie, że proces przygotowania do akcesji nie zmienił istotnie pozycji krajów WB6 w tym zakresie i większość z nich znajduje się w 3 i 4 grupie krajów (najsłabiej rozwiniętych). Świadczy to o niedostatecznych korzyściach dla krajów BZ płynących z dotychczasowego procesu integracji z UE, w tym z wykorzystania środków przedakcesyjnych.

Rozdział IV

Konwergencja realna, strukturalna i instytucjonalna krajów Bałkanów Zachodnich

Wprowadzenie

Przedmiotem badania rozdziału jest ocena poziomu konwergencji instytucjonalnej, strukturalnej i realnej Albanii w stosunku do Unii Europejskiej na tle innych krajów WB6.

W tym celu wykorzystano model konwergencji realnej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Albanii i pozostałych krajów WB6 względem rozwoju krajów UE w oparciu o zmiany poziomu PKB per capita PPP w latach 2000-2021. Analizowano także dokumentów UE pod kątem oceny zaawansowania konwergencji strukturalnej i instytucjonalnej w Albanii względem UE na tle innych krajów WB6.

4.1. Istota konwergencji realnej, strukturalnej i instytucjonalnej oraz przegląd literatury

Podstawą teorii konwergencji jest założenie, że państwa pomimo istniejących różnic w warunkach ekonomicznych, politycznych i społecznych zmniejszają dysproporcje między sobą. Różnice rozwojowe są skutkiem szeregu czynników od uwarunkowań politycznych determinant ekonomicznych, jakości struktur demokratycznych, jakości kapitału ludzkiego, doświadczeń historycznych.

Celem unijnej polityki spójności jest zmniejszanie dysproporcji rozwojowych pomiędzy krajami, regionami, obszarami przemysłowymi przechodzącymi restrukturyzację, regionami dotkniętymi degradacją środowiska naturalnego. Szczególne wyzwania stoją przed kandydatami do członkostwa. Kraje WB6, które biorą udział w procesie integracji europejskiej, należą do grupy obszarów najsłabiej rozwiniętych, wobec których istnieje konieczność inicjowania procesów rozwojowych⁴³.

⁴³ V. Obućina, *Konwergencja na Bałkanach Zachodnich*; <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/konwergencja-na-balkanach-zachodnich/> [data dostępu 15.04.2023].

Proces konwergencji może przebiegać na płaszczyźnie gospodarczej, strukturalnej i instytucjonalnej. W przypadku w konwergencji gospodarczej chodzi o zbliżenie realnych wskaźników poziomu rozwoju gospodarczego (dlatego zamiennie używa się określenia konwergencja gospodarcza i konwergencja realna). Ta realna konwergencja w naukach ekonomicznych najczęściej jest określana jako relatywnie szybszy wzrost gospodarczy biedniejszych krajów (regionów) w stosunku do krajów (regionów) bogatszych, powodujący zmniejszanie dystansu między nimi. Zjawisko przeciwne (zwiększanie się różnic) jest nazywane dywergencją. Najczęściej stosowanym miernikiem w badaniach konwergencji gospodarczej jest PKB *per capita*, którego używa się do badań konwergencji pomiędzy krajami i regionami. Jego popularność wynika z faktu możliwości w miarę obiektywnego porównania dobrobytu obywateli zamieszkujących różne regiony.

Badania konwergencji gospodarczej regionów różnych państw i ugrupowań gospodarczych prowadzone były przez wielu badaczy, które były zainicjowane pracami m.in. J.B. De Long⁴⁴, N.G. Mankiw, D. Romer i D.N. Weil⁴⁵. A odnoście państw UE badanie regionów prowadził m.in. HW Armstrong⁴⁶. W USA badania konwergencji Stanów Zjednoczonych Ameryki, Japonii oraz Kanady prowadzili m.in. R.J. Barro oraz X. Sala-i-Martin⁴⁷.

Dotychczasowe wyniki badań wskazują, że rozwój rynku finansowego, liberalizacja handlu, infrastruktury instytucjonalnej oraz reformy rynku pracy mają wpływ na konwergencję, chociaż jest on niejednoznaczny w wypadku regionów przygranicznych⁴⁸. Badanie konwergencji gospodarczej regionów państw UE wykorzystuje się do oceny efektów realizacji europejskiej polityki spójności, a w niniejszej pracy

⁴⁴ J. B. De Long, *Productivity Growth, Convergence, and Welfare Comment*. The American Economic Review, 78, 1988, pp. 1138-1154.

⁴⁵ N. G. Mankiw, D. Romer, D. Weil, *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, Oxford University tom. 107(2) 1992, pp. 407-437.

⁴⁶ H.W. Armstrong, *Convergence among regions of the European Union, 1950–1990*, Papers in Regional, Science, 1995.

⁴⁷ R. J. Barro, X. Sala-i-Martin, *Convergence*. "Journal of Political Economy" 100(2): 1992, pp. 223-251.

⁴⁸ B. Józwiak, *Konwergencja gospodarcza w regionach państw członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowo-Wschodniej*. „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” Tom 6 (42), Numer 1 2014.

metoda ta została wykorzystana do oceny efektów procesów przedakcyjnych w krajach BZ. Wystąpienie konwergencji wiąże się z klasyczną teorią wzrostu, zgodnie z którą rozwój gospodarczy pociąga za sobą zmiany w strukturze gospodarki i udziale poszczególnych sektorów we wzroście produkcji. Poziom produktywności ma tendencję do wzrostu wraz z postępem technologii i doskonaleniem umiejętności ludzkich. W rezultacie model wzrostu zakłada przechodzenie od sektorów pracochłonnych do bardziej uprzemysłowionych i zaawansowanych technologicznie.

Konwergencja o charakterze strukturalnym realizowana jest poprzez ukorzenie się struktury jednolitego rynku, jakim w przypadku UE jest jednolity rynek wewnętrzny, ze wszystkimi jego właściwościami takimi jak konkurencja, regulacyjna rola cen, swoboda procesów alokacyjnych wspomagana odpowiednimi politykami regulacji procesów rynkowych.

Po trzecie integralną częścią procesu konwergencji jest konwergencja instytucjonalna rozumiana jako zbliżenie rozwiązań w zakresie funkcjonowania instytucji publicznych kraju kandydującego. Chodzi tutaj o system wymiaru sprawiedliwości, demokratyczne rządy i wolne wybory. Kraje WB6 będące w procesie integracji muszą spełnić te warunki, bowiem są to kluczowe czynniki pełnej akcesji do UE. Konwergencja instytucji ma znaczenie gospodarcze. Sprawne, demokratyczne rządy i sprawne instytucje to kluczowe zmienne zapewniające zrównoważony wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, nawet po uwzględnieniu poziomu dochodów, a tym samym potencjału nadrobienia zaległości.⁴⁹ Państwa aspirujące do UE muszą dostosować się pod tym względem do rozwiązań unijnych.

Konwergencja, zatem jest złożonym procesem, którego podstawowym celem jest zmniejszenie dysproporcji rozwojowych pomiędzy krajami i regionami poprzez osiągnięcie wyższego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w krajach i regionach słabiej rozwiniętych gospodarczo.

Największym wyzwaniem dla krajów WB6 dążących do członkostwa w UE jest głęboka transformacja instytucji politycznych i organizacji państwowych oraz przeprowadzenie koniecznych reform gospodarczych, tak by proces ten wpływał nie tylko na zmniejszanie

⁴⁹ B. Pierluigi, K. Masuch, E. Moshhammer, *Institutions, public debt and growth in Europe. No 1963 / September 2016*. European Central Bank; 2016.

dystansu w poziomie rozwoju demokracji, praworządności i PKB per capita między krajami BZ a krajami UE, przygotowując tym samym kraje BZ do członkostwa w UE, ale aby był on również zgodny z oczekiwaniami obywateli tych krajów.

Do oceny poziomu konwergencji wykorzystano następujące metody:

- Ocena rozwoju społeczno-gospodarczego Albanii i pozostałych krajów WB6 w oparciu o zmiany poziomu PKB per capita oraz konkretne działania polityczne mające na celu integrację z UE w latach 2000-2021.
- Ocena wybranych wskaźników konwergencji strukturalnej w Albanii i pozostałych krajach WB6.
- Ocena postępów w obszarze konwergencji instytucjonalnej Albanii i pozostałych krajów BZ do standardów UE.

W ramach polityki spójności UE definiuje trzy kluczowe typy regionów, a mianowicie regiony słabiej rozwinięte, regiony w okresie przejściowym i regiony rozwinięte. Kraje BZ, które są zaangażowane w procesy integracji europejskiej, zaliczane są do grupy obszarów najslabiej rozwiniętych, z koniecznością inicjowania procesów rozwojowych.

4.2. Model konwergencji realnej Albanii i pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w stosunku do krajów Unii Europejskiej w latach 2000-2021

Celem aplikacyjnym badania jest ocena skali zmniejszania luki dochodów w latach 2000-2021. W efekcie można określić, czy przygotowania do członkostwa w UE (tzw. „kotwica integracyjna”) działa pozytywnie z punktu widzenia dynamiki gospodarczej i wyrównywania luki w poziomie dochodu. Wyniki tego badania mogą być wykorzystane w polityce gospodarczej i przy podejmowaniu działań mających na celu dalsze zmniejszanie różnic dochodowych.

Według Pritchetta⁵⁰ w okresie pomiędzy 1870 r., a 1990 r. różnica PKB per capita między najbogatszymi i najbiedniejszymi wzrosła pięć-

⁵⁰ L. Pritchett, *Divergence, Big Time*, The Journal of Economic Perspectives Vol. 11, No. 3. Summer, 1997, pp.. 3-17.

ciokrotnie. O ile miernik PKB jest łatwy do przyjęcia i zrealizowania, o tyle jest trudniej dobrać odpowiednie narzędzia do pomiaru efektywności w osiągnięciu konwergencji.

W analizie konwergencji-dywergencji krajów, wykorzystano PKB per capita PPP⁵¹. Dane pochodzą z bazy Banku Światowego za lata 2000-2021, zaś w przypadku Kosowa okres badawczy zredukowano do lat 2008-2021 (Kosowo ogłosiło niezależność w 2008 r.). Można przyjąć, że formalnie proces konwergencji rozpoczął się dla każdego kraju BZ w momencie wejścia w życie Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu. W badaniu zignorowano wszystkie zaburzenia równowagi, takie jak: czynniki krajowe, sektorowe, przestrzenne, funkcjonalne. Po ich oddzieleniu możliwe było dostrzeżenie ewentualnych konwergencji. Ograniczenie okresu analizy do dwudziestu lat wynika z faktu, że wydłużenie go i rozpoczęcie jej do 1991 roku było niemożliwe wobec braku wiarygodnych danych w wynikających z zawirowań politycznych, wojny jakie miały miejsce w BZ latach dziewięćdziesiątych.

Jak zauważono w literaturze⁵² można oczekiwać, że kraje bałkańskie będą doganiać gospodarczo kraje UE. W rezultacie nastąpi zmniejszania się różnic pomiędzy krajami bałkańskimi w poziomie PKB per capita PPP. W poniższej analizie konwergencja krajów BZ zostanie omówiona w porównaniu do makroekonomicznych wskaźników gospodarek U27.

⁵¹ W analizie konwergencji wykorzystujemy stopę wzrostu realnego PKB per capita wg PPP. Patrz:

R. Rapacki, M. Próchniak *Wzrost gospodarczy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na tle wybranych krajów wschodzących*. Gospodarka Narodowa. The Polish Journal of Economics. 253(1-2) 2012, s. 65-96.

⁵² J. El. Ouardighi, R. Somun-Kapetanovic ” *Convergence and Inequality of income: the case of Western Balkan countries* ” The European Journal of Comparative Economics, Cattaneo University (LIUC), Vol. 6, n. 2, 2009, pp. 207-225.

Tabela 4.1. PKB per capita PPP w USD dla krajów Bałkanów Zachodnich w latach 2000–2021 (dane w USD w cenach bieżących)

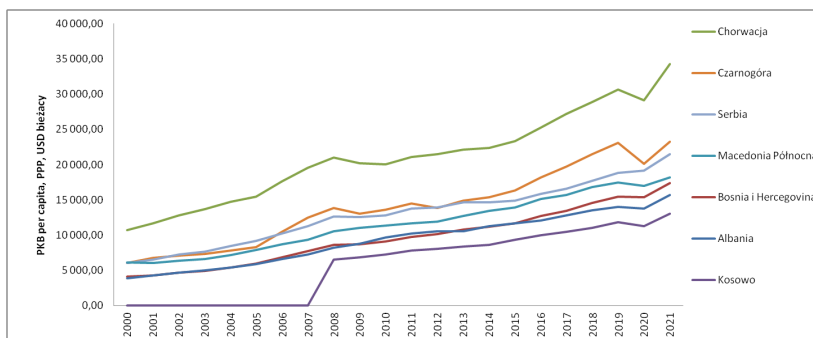
Rok	Albania	BiH	Chorwacja	Kosowo	MP	Czarnogóra	Serbia
2000	3 860,82	4 127,09	10 668,01	-	6 151,82	6 001,81	6 019,11
2001	4 299,55	4 289,95	11 648,60	-	6 049,92	6 770,31	6 481,99
2002	4 661,40	4 653,13	12 774,83	-	6 395,23	7 100,32	7 224,62
2003	5 000,05	4 911,42	13 696,65	-	6 595,45	7 340,84	7 645,76
2004	5 427,72	5 405,56	14 694,34	-	7 172,00	7 842,28	8 487,58
2005	5 865,29	5 959,02	15 455,11	-	7 848,88	8 313,63	9 181,69
2006	6 566,57	6 879,33	17 614,52	-	8 690,20	10 458,73	10 209,18
2007	7 283,30	7 695,24	19 525,12	-	9 350,87	12 459,26	11 236,17
2008	8 228,29	8 595,76	20 978,34	6 545,42	10 521,81	13 816,46	12 631,98
2009	8 812,98	8 698,42	20 226,17	6 863,69	11 009,95	13 022,09	12 533,91
2010	9 627,77	9 088,31	20 046,53	7 231,00	11 359,91	13 634,65	12 796,99
2011	10 203,12	9 753,59	21 084,45	7 780,59	11 684,62	14 465,90	13 740,67
2012	10 521,04	10 104,40	21 453,12	8 039,21	11 909,76	13 857,03	13 926,94
2013	10 574,09	10 791,46	22 141,28	8 383,40	12 731,09	14 874,55	14 633,36
2014	11 261,00	11 150,07	22 364,33	8 649,45	13 436,87	15 373,52	14 661,82
2015	11 659,06	11 687,29	23 338,58	9 357,14	13 888,50	16 333,08	14 928,65
2016	12 082,74	12 720,56	25 268,46	10 007,69	15 142,88	18 205,25	15 863,19
2017	12 773,27	13 402,43	27 211,82	10 436,17	15 709,29	19 685,81	16 614,01

Rok	Albania	BiH	Chorwacja	Kosowo	MP	Czarnogóra	Serbia
2018	13 495,54	14 581,36	28 903,73	11 012,11	16 793,09	21 509,20	17 714,51
2019	13 973,05	15 418,98	30 635,66	11 796,15	17 464,29	23 075,09	18 819,89
2020	13 759,54	15 336,91	29 106,59	11 292,86	16 984,36	20 107,70	19 173,20
2021	15 709,25	17 376,61	34 314,02	13 055,90	18 222,29	23 284,57	21 503,36

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <http://databank.worldbank.org/>

Z tabeli 4.1. i wykresu 4.1. wynika po pierwsze bardzo duży dystans Chorwacji⁵³ do pozostałych krajów BZ. Prawie we wszystkich krajach widać również obniżenie tempa wzrostu PKB per capita PPP w roku 2009 – są to odczuwalne przez wszystkie kraje europejskie skutki kryzysu.

Wykres 4.1. Dynamika PKB per capita (PPP) w USD dla krajów BZ w latach 2000-2021



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Tabeli 4.1.

Zjawisko konwergencji krajów bałkańskich rozpatrywano na dwa sposoby. Po pierwsze interesujące jest zbadanie, czy PKB per capita PPP krajów BZ charakteryzuje zjawisko konwergencji wewnętrznej (tzn. czy wewnątrz grupy krajów BZ dochodzi do wyrównywania się dochodów). Po drugie można zbadać, czy zachodzi proces zmniejszania dysproporcji rozwoju pomiędzy poszczególnymi krajami BZ a UE (konwergencja zewnętrzna).

Do weryfikacji hipotezy beta-konwergencji przy użyciu danych przekrojowych używa się modelu objaśniającego przyrost badanej cechy⁵⁴

⁵³ Wprawdzie Chorwacja jest już członkiem UE od 2013 roku, jednakże dla uwypuklenia różnic w ramach krajów regionu uwzględniono ją w modelu.

⁵⁴ E. Kusideł „Konwergencja gospodarcza w Polsce i jej znaczenie w osiągnięciu celów polityki spójności”, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 46.

(w badanym przypadku będzie to PKB per capita w poszczególnych krajach), pomiędzy okresem t_0 i t_0+T za pomocą początkowej wartości tej cechy: (Wzór 1.)

$$\ln\left(\frac{y_{i_{t_0+T}}}{y_{i_{t_0}}}\right) = a + b \ln(y_{i_{t_0}}) + u_{i_{t_0+T}}$$

gdzie:

y_t – wartość PKB per capita PPP w kraju i w okresie t ,

u_i – zakłócenia losowe

$b = -(1 - e^{-\beta T})$ – parametr strukturalny modelu regresji. Brak istotności parametru b oznacza, że nie występuje ani konwergencja, ani dywergencja badanego zjawiska⁵⁵.

Estymator b służy najczęściej do wyliczenia kluczowego, dla konwergencji, parametru β zwanego współczynnikiem zbieżności; (Wzór 2.)

$$\beta = \frac{-\ln(1 + b)}{T}$$

Znak parametru β podobnie do b , informuje o występowaniu konwergencji lub dywergencji a mianowicie, jeżeli :

- $\beta > 0$, zachodzi proces dywergencji (rozbieżności) pomiędzy krajami i ,
- $\beta < 0$, zachodzi proces konwergencji (zbieżności) pomiędzy krajami i .

W kategoriach konwergencji do stanów równowagi współczynnik zbieżności informuje o tym, jaki procent odległości od stanu równowagi zostaje pokonany w jednym okresie (najczęściej w jednym roku), lub o ile zmniejsza się w danej jednostce czasu różnica między faktyczną wartością badanej zmiennej a wartością tej zmiennej w stacjonarnym stanie równowagi. Im wyższa wartość (co do modelu) współczynnika β , tym szybsze tempo konwergencji (dywergencji)⁵⁶.

⁵⁵ Tamże s.47.

⁵⁶ Tamże s.48.

Na podstawie współczynnika zbieżności można obliczyć tzw. half-life informujący, jaki czas jest potrzebny, aby obecne różnice zostały zredukowane o połowę. (Wzór 3.)

$$hl = \frac{\ln(2)}{\beta}$$

gdzie:

hl – half life informuje jaki czas jest potrzebny, aby obecne różnice zostały zredukowane o połowę,

β – współczynnik zbieżności informujący o tym jaki procent odległości od stanu równowagi zostaje pokonany w jednym okresie (jednym roku).

Wykorzystując powyższe wzory przeprowadzono badanie, którego celem jest znalezienie odpowiedzi na dwa cząstkowe pytania badawcze:

- Czy pomiędzy poszczególnymi krajami BZ a UE27 zachodzi proces zmniejszania się dysproporcji pod względem PKB per capita PPP?
- Czy wewnątrz grupy krajów BZ zachodzi proces zmniejszania się dysproporcji rozwojowych?

Współczynnik β – konwergencji pokazuje tempo dochodzenia do długookresowej równowagi. Jak już wspomniano, konwergencja typu beta zachodzi, jeśli obszary o początkowo mniejszej wartości badanej cechy (np. PKB per capita) wykazują szybsze tempo wzrostu niż obszary o początkowo jej wyższej wartości.

Statystycznym narzędziem weryfikacji tego faktu są najczęściej modele ekonomiczne, w których zmienną objaśnianą jest tempo wzrostu badanej cechy, a zmienną objaśniającą jej początkowa wartość⁵⁷.

W celu zweryfikowania pierwszej hipotezy policzono średnie tempo wzrostu PKB w latach 2000-2021 oraz dla UE27, które pokazano w poniższej tabeli 4.2.

⁵⁷ E. Kusideł, „Konwergencja gospodarcza w Polsce i jej znaczenie w osiągnięciu celów polityki spójności”, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s.46.

Tabela 4.2. Średnie tempo wzrostu PKB pc. PPP w latach 2000-2021 (dla danych z tabeli. oraz średniego poziomu PKB pc. PPP dla 27 krajów UE)

Albania	BiH	Chorwacja	Kosowo	MP	Czarnogóra	Serbia	Średnia UE 27*
6,91%	7,09%	5,72%	5,45%	5,31%	6,67%	6,25%	4,29%

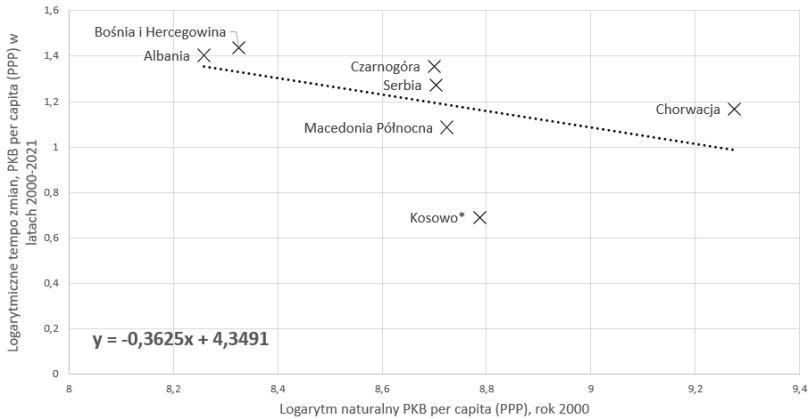
Uwagi: * – Dane w roku 2021 nie uwzględniają Wielkiej Brytanii z powodu Brexitu.

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że tempo wzrostu PKB w krajach bałkańskich było w latach 2000-2021 wyższe niż średnio w UE. Jest to argument za zmniejszaniem się dysproporcji w stosunku do UE. Można zatem wnioskować, że dystans pomiędzy Krajami BZ a UE maleje, a dodatkowo policzone średnioroczne tempo tych zmian pokazuje, że proces konwergencji zachodzi najszybciej. BiH i Albanii, potem w Czarnogórze, w Serbii w Chorwacji, Kosowo, a na końcu w MP, która charakteryzowała się najmniejszym dystansem rozwojowym do UE.

Aby zweryfikować cząstkowe pytania badawcze, zastosowano wzór 1 i 2. Proces konwergencji zachodzący wśród krajów bałkańskich można opisać za pomocą równania (1), którego wizualizację obrazuje poniższy wykres.

Wykres 4.2. Wizualizacja koncepcji beta-konwergencji dla krajów BZ w latach 2000-2021



Uwagi: * – Ze względu na braki danych dla Kosowa, za początkową wartość przyjęto PKB z roku 2008.

Źródło: Opracowanie własne

W wyniku przeprowadzonej analizy otrzymano model beta-konwergencji postaci (1) dla badanych krajów, który przedstawia się następująco: $y = 4,3 - 0,36x$

W modelu użyto następujących zmiennych:

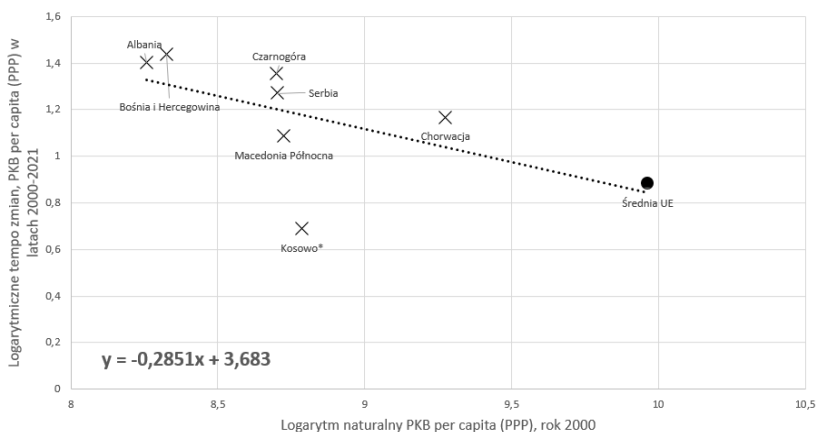
- y to logarytmiczne tempo wzrostu PKB per capita PPP w badanych krajach,
- x to logarytm początkowego poziom PKB per capita PPP w badanych krajach.

Na podstawie powyższej regresji możemy stwierdzić, że wartość parametru b z równania (1) wyniosła $b = -0,36$. Wartość empirycznego poziomu istotności dla tego parametru (wartość $p = 0,288$) wskazuje, że nie jest on istotny statystycznie. Nie można zatem jednoznacznie potwierdzić występowania istotnej statystycznie konwergencji wśród krajów bałkańskich.

Wartość współczynnika beta (szybkość zbieżności) (por. wzór 2) dla PKB pc. PPP krajów BZ wynosi $\beta = 2,14\%$, co oznacza, iż dysproporcje wśród gospodarek krajów BZ maleją o średnio 2,14% rocznie.

Współczynnik half-life (por. wzór 3) dla krajów BZ $hl \approx 32$ oznacza że różnice wśród PKB per capita krajów BZ, zostaną zredukowane o połowę w ciągu 32 lat. Jak wspomniano powyżej przy poziomie istotności $p=0,288$ wyniki β – konwergencji dla BZ nie mogą być porównywalne.

Wykres 4.3. Wizualizacja koncepcji beta-konwergencji dla krajów BZ oraz średniej państw Unii Europejskiej w latach 2000-2021

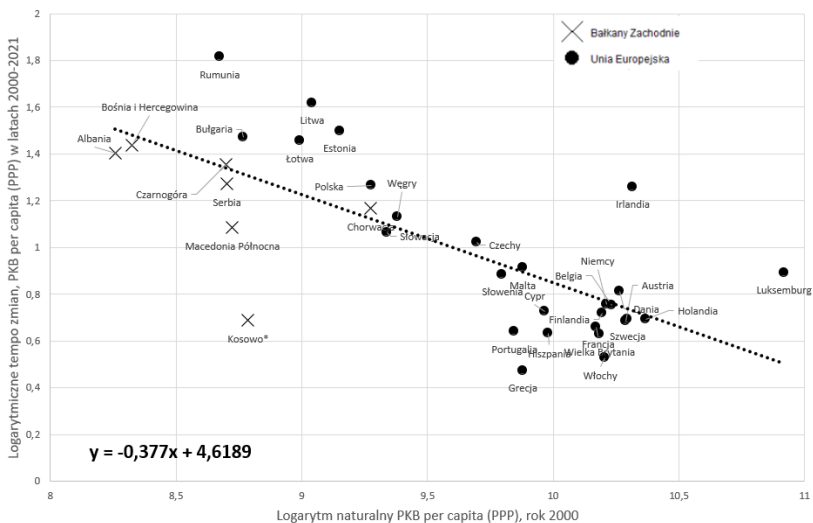


Uwagi: * – Ze względu na braki danych dla Kosowa, za początkową wartość przyjęto PKB z roku 2008.

Źródło: Opracowanie własne

W przypadku analizy BZ oraz średniej wartości dla państw UE (wykres 4.3.), wartość parametru b wynosił $-0,29$ a parametr również nie wykazał istotności statystycznej. Szybkość zbieżności beta wyniosła $\beta = 1,6\%$, co wskazuje, że różnice gospodarek przeciętnie maleją rocznie o $1,6\%$. Współczynnik half-life wyniósł w przybliżeniu 43 , co oznacza, że różnice wśród państw BZ oraz średnią państw UE, zostaną zredukowane o połowę w ciągu 43 lat.

Wykres 4.4. Wizualizacja koncepcji beta-konwergencji dla krajów BZ oraz państw Unii Europejskiej w latach 2000- 2021



Uwagi: * – Ze względu na braki danych dla Kosowa, za początkową wartość przyjęto PKB z roku 2008.

Źródło: Opracowanie własne

W wyniku przeprowadzonej analizy otrzymano model beta-konwergencji postaci (1) dla badanych krajów, który przedstawia się następująco: $y = 4,6 - 0,38x$

W przypadku analizy państw BZ oraz państw UE (wykres 4.4), możemy zaobserwować zjawisko konwergencji, w którym poziom parametru b jest istotny statystycznie. Większość państw UE, znajduje się w prawym dolnym obszarze wykresu. Oznacza to, że kraje te wykazywały wysokiego poziomu PKB per capita (PPP) w roku 2000, ale tempo rozwoju w latach 2000-2021 nie było wysokie. Kraje BZ charakteryzują się odwrótną tendencją, w początkowym okresie badania nie wykazywały wysokich wartości PKB per capita, lecz ich rozwój w latach 2000-2021 był wysoki. W tym przypadku szybkość zbieżności beta wynosi $\beta = 2,25\%$, a współczynnik half-life ≈ 30 . Oznacza to, że różnice gospodarek przeciętnie maleją rocznie o 2,25%. a różnice

między państwami zostaną zredukowane o połowę w ciągu 30 lat. Jest to okres krótszy niż half-life ≈ 43 z wykresu 4.4. z uwagi na fakt że PKB per capita PPP ponad 18 krajów UE jest poniżej średniej UE27⁵⁸. Także zmniejszenie luki dochodowej krajów BZ z tymi krajami UE może występować w krótszym okresie przy warunkach *ceteris paribus*.

Na podstawie powyższych wyników można wnioskować, że kraje BZ, będą gospodarczo doganiać kraje UE-27. Należy wziąć pod uwagę, że w celu dostrzeżenia unikalnej zbieżności wielu gospodarek, konieczne jest przyjęcie przynajmniej ściślejszej odwrotnej korelacji między tempem wzrostu i wyjściowym poziomem rozwoju.⁵⁹

W badanej grupie docelowej krajów, taka korelacja istnieje. Jak wynika z badań, proces konwergencji wydaje się istnieć. Powyższe stwierdzenie nie powinno jednak wprowadzać w błąd dotyczący oczekiwania szybkiego i bezbolesnego zmniejszenia luki w tym regionie. Harmonogram „doganiania gospodarek” wskazuje, że nie może być to proces krótki. Ponadto, obciążony jest on niepewnością dotyczącą rozwoju sytuacji gospodarczej i politycznej w Europie oraz na świecie. Międzynarodowy kryzys finansowy z 2008 roku, kryzys w gospodarce Grecji, kryzys spowodowany pandemią COVID-19, a później wybuch wojny na Ukrainie w 2022 roku, to tylko niektóre ze zdarzeń, które spowalniają proces konwergencji. Dotyczy to zwłaszcza krajów BZ, które w swoich relacjach silnie na siebie oddziałują.

Powyższe wyniki obrazują wysiłki poczynione przez kraje starające się przystosować do narzuconych przez UE parametrów (standardów). Proces integracji jest związany z sytuacją gospodarczą w krajach bałkańskich. Nie zaobserwowano istotnych różnic w tym zakresie z perspektywy procesu akcesyjnego. Najczęstszym problemem wydaje się być inflacja, choć nie dotyczy ona Albanii oraz BiH. Deficyt budżetowy wydaje się być pod kontrolą, chociaż, ze względu na wzrost wydatków publicznych w zakresie infrastruktury w 2014 roku Albania oraz BiH przekroczyły jego dopuszczalny próg.

Zgodnie z oczekiwaniami, deficyt budżetowy i dług publiczny nie stanowią problemu zasadniczego i można założyć, że proces stawa-

⁵⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230323-1> [data dostępu 14.04.2024]

⁵⁹ R. J. Barro, *Economic Growth in a Cross Section of Countries* The Quarterly Journal of Economics, Vol. 106, No. 2. May 1991, pp. 407-443.

rzyszenia może odgrywać rolę w ograniczaniu ich wpływu. Postęp w osiągnięciu czterech podstawowych swobód⁶⁰, uznanych za konieczne do przystąpienia do wspólnego rynku, jest wciąż ograniczony.

Wskaźniki rynku pracy są nadal niezadowolające, szczególnie dla Kosowa, MP, BiH, ale pozwalają na pozytywne prognozy na przyszłość. Opisane tu wyniki wskazują też na konieczne zachowanie dużej ostrożności w pomiarach perspektyw zatrudnienia, co wskazywałoby na posłużenie się miarą PKB na mieszkańca, celem uzyskania wiarygodnych wyników i pomiaru oczekiwań społecznych.

Związek między zbieżnościami ścieżek rozwoju krajów BZ a polityką UE jest bardzo silny. Dlatego instrumenty UE mogą pozytywnie oddziaływać na przyspieszenie procesu konwergencji. Ponowne rozpatrzenie planów dotyczących m.in. polityki rolnej i energetycznej mogłoby wpłynąć na zwiększenie równowagi ekonomicznej gospodarek krajów BZ.

Szybsza zbieżność wśród nowych członków UE, z którą mieliśmy do czynienia po 2004 roku, mogła wynikać częściowo z faktu występowania „kotwicy integracyjnej”. Zmiany strukturalne i reformy instytucjonalne występujące wśród nowych członków UE, wynikające z transformacji gospodarki z systemu centralnie planowanego do systemu rynkowego, a potem będące skutkiem wdrażania *acquis communautaire* i wprowadzania szeregu rozwiązań zgodnych z normami i polityką UE, pozwoliły na relatywnie szybki wzrost gospodarczy nowych krajów członkowskich UE z Europy Środkowo-Wschodniej. Duży wpływ na wzrost gospodarczy tych krajów miała też otwartość gospodarki, napływ BIZ, liberalizacja rynku i fundusze UE.

Jako całość region BZ zanotował znaczny wzrost pod względem dochodów i poziomu życia, choć może mniejszy niż oczekiwano. Biorąc pod uwagę fakt, że średni wzrost gospodarczy w całym regionie wyniósł ponad 3 procent rocznie w latach 2000-2008, a po globalnym kryzysie oraz po pandemii COVID-19 w latach 2009-2020 wzrastał wolniej. Reasumując w badanym okresie dochód na mieszkańca krajów BZ wzrósł znacząco, co częściowo pokrywało lukę w poziomie życia w stosunku do bogatych krajów UE.

⁶⁰ Kryteria konwergencji to zbiór wymogów, które muszą spełnić kraje członkowskie Unii Europejskiej po to, by wprowadzić u siebie wspólną walutę euro. Ponieważ sformułowano je w Traktacie z Maastricht (podpisanym w 1992 r.), często nazywa się je „kryteriami z Maastricht”.

Konkludując konwergencja realna dla krajów WB6 nie może być oceniona jako w pełni zadowalająca, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, iż Chorwacja, wcześniej również zaliczana do krajów BZ, osiągnęła znacznie wyższy poziom PKB *per capita*. To nasuwa się pytanie, dlaczego kraje BZ nie rozwijają się w tym samym tempie. Wyjaśnienie jest częściowo związane z faktem, że nowe państwa członkowskie są geograficznie bliżej rdzenia Europy, który umożliwia silniejsze zintegrowanie łańcucha dostaw w gospodarce UE. Ale inne wyjaśnienie bardziej niepokojące jest to, że konwergencja realna dla krajów BZ była wolniejsza w porównaniu z nowymi krajami UE, ponieważ reformy strukturalne w krajach BZ są wprowadzane w wolniejszym tempie. W przypadku braku zachęty do śmiałych reform, kraje BZ nie mogą oczekiwać, że przyciągną więcej inwestycji niezbędnych do finansowania szybkiego zrównoważonego rozwoju. Istnieje zagrożenie, iż pozostaną na poziomie dochodowym wynoszącym 30-40% dochodu *per capita* bogatych krajów UE.

Tendencja do konwergencji gospodarczej krajów BZ z UE w trzeciej dekadzie XXI wieku nie jest oczywiście z góry zagwarantowana. Z faktu, że gospodarki krajów BZ rozwijały się dotąd szybciej niż większość gospodarek UE i w konsekwencji zmniejszyły dystans dzielący ich od wyżej rozwiniętych krajów UE, biorąc pod uwagę ostatnie wydarzenia takie jak pandemia COVID-19, inwazja Ukrainy przez Rosję, kryzys paliwowy i energetyczny, nie ma gwarancji, że tendencja ta utrzyma się także w przyszłości.

4.3. Wybrane aspekty konwergencji strukturalnej Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w procesie akcesyjnym

Konwergencja strukturalna to złożone pojęcie i zjawisko. *Definicje* „...nie są zbyt ścisłe ani precyzyjne i odnoszą się do szerokiego zakresu warunków, które muszą być spełnione [...] nadal pozostają otwarte..”

⁶¹ Nigdzie na świecie nie osiągnięto zbieżności strukturalnej w postaci

⁶¹ A. Alexoaci, R. Robu, *A theoretical review on the structural convergence issue and the relation to economic development in integration areas*. Proceedings of the International Conference on Business Excellence. 12(1) 2018, pp. 34-44.

absolutnej i nie jest to możliwe. Ponieważ jednak uważa się, że ma ona pozytywny związek ze wzrostem gospodarczym, kraje, którym uda się zrobić więcej w zakresie zbliżenia swoich struktur gospodarczych, mogą liczyć na umocnienie swojej pozycji strategicznej, większe możliwości przyszłego rozwoju. Można zauważyć, że podejmowane są wysiłki aby wzbogacić od strony teoretycznej omawiany problem zwiększając świadomość istnienia tego zjawiska. Z drugiej strony zwiększa się liczba publikacji, które empirycznie próbują zbadać to zjawisko, choć skoncentrowano się bardziej na konwergencji nominalnej aniżeli w strukturalnej, ponieważ jest ona łatwiejsza do zmierzenia.

Badając konwergencję strukturalną można posłużyć się wskaźnikiem poziomu dochodów, czyli można powiedzieć, że konwergencja strukturalna występuje wtedy, gdy zbieżność dochodu na mieszkańca dwóch krajów wiąże się ze zbieżnością struktury sektorowej.

Konwergencja strukturalnej polega na tym, że kraje przechodzą podobne etapy rozwoju, charakteryzujące się wzrostem i spadkiem podobnych typów sektorów w miarę wzrostu dochodów, a kraje mogą zbliżać się do strukturalnego stanu, w którym sektorowa struktura produkcji staje się bardziej podobna we wszystkich krajach.

Przemiany strukturalne są ściśle związane ze zmianami struktury zatrudnienia i realokacją zasobów pracy, zmianami w sektorowej strukturze gospodarki. Klasycznym reprezentantem sektorowych zmian struktury gospodarki jest teoria trzech sektorów⁶², zgodnie z którą w miarę rozwoju maleje znaczenie sektora rolniczego najpierw na korzyść sektora przemysłowego, potem na korzyść usług. Przejawia się to w zmianach zatrudnienia, produkcji dodanej. Na obecnym etapie rozwoju w gospodarkach wysokorozwiniętych maleje udział sektora rolniczego oraz przemysłu (mierzone liczbą zatrudnionych w tych sektorach osób) na rzecz sektora usług. Przepływ zasobów pracy z sektorów o niskiej produktywności pracy (głównie rolnictwa) stanowi jedną z podstawowych determinant dynamiki przeciętnej produktywności

⁶² A. Fisher, *Production, Primary, Secondary, and Tertiary* w: „The Economic Record” June 1939. C. Clark, *The Conditions of Economic Progress*, (wyd. III), London, New York 1940. J. Fourastie, *Die grosse Hoffnung des zwanzigsten Jahrhunderts*, (I wyd. 1949). Koeln 1969. E. Kwiatkowski, *Teoria trzech sektorów gospodarki. Prezentacja i próba oceny*. Warszawa 1980. S. M. Szukalski, *Sektor usług w gospodarce niemieckiej. Hipotezy i empiryczna weryfikacja przesłatek strukturalnych* Wyd. UŁ 2001.

pracy oraz tempa wzrostu gospodarczego. Skala zmian świadczy o tym, że mówi się o serwicyzacji gospodarki, która oznacza nie tylko wzrost znaczenia sektora usług, ale również zwiększenie funkcji usługowych w sektorach produkcyjnych⁶³.

Dlatego w procesie badania konwergencji strukturalnej zwrócono w pracy uwagę na strukturalne cechy gospodarek WB6, rynku pracy, poziomu i struktury tworzenia PKB w porównaniu z tymi wskaźnikami w UE. To pokazuje dystans jaki dzieli te kraje ze średnią w UE.

Współczesny rozwój gospodarczy i wyzwania integracji europejskiej w przypadku krajów BZ stawiają nowe zadania, zwłaszcza w kontekście wdrażania nowych paradygmatów rozwojowych opartych na współczesnych źródłach wzrostu gospodarczego, w celu przyspieszenia procesów integracyjnych oraz osiągnięcia konwergencji i spójności i zmian struktury gospodarek.

A zatem mówiąc o konieczności konwergencji gospodarek WB6 z gospodarką UE warto podkreślić kilka faktów⁶⁴:

Po pierwsze, poziom PKB pc. w analizowanych krajach dzieli od unijnego ogromny dystans. I tak PKB pc.: Albanii wynosi 30% poziomu unijnego, BiH 32%, Czarnogóry 50% MP 38%, Kosowa (nie sklasyfikowano) Serbii 41%⁶⁵.

Po drugie, gdy mowa o sektorowej strukturze gospodarki w krajach WB6 duży udział zarówno w zatrudnieniu, jak i w PKB ma sektor rolniczy (tabela 4.3.). W strukturze zatrudnienia znaczny udział mają usługi. Oznacza to, że przemieszczenie zasobów pracy ma miejsce z rolnictwa do usług. Wynika to ze słabego rozwoju przemysłu, który nie wchłania nadwyżek zasobów pracy istniejących w rolnictwie. W rezultacie powstają miejsca pracy w usługach prostych nie nasyconych wiedzą. To charakterystyczny proces dla krajów słabo rozwiniętych.

⁶³ S.M. Szukalski, *Ekonomiczno-społeczne skutki Czwartej Rewolucji Przemysłowej (4RP). Wokół serwicyzacji sektora wytwórczego*, [w:] A. Stępnia-Kucharska, M. Piekut (red.), *Współczesne problemy gospodarcze – gospodarki w czasach kryzysu. Część I*, Wyd. Politechnika Warszawska, KNEiS, Płock 2021, s.144.

⁶⁴ R. Dziuba, *Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Balkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry*. Studia i Prace WNEIZ US, (37/2) 2014, s. 220-230.

⁶⁵ Portal statystyczny UE: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00114/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=388837b6-18d3-422f-8339-fa23f0378454> [data dostępu 14.04.2024]

Po trzecie, strukturalne cechy gospodarki WB6 sprawiają, że w omawianej grupie krajów występuje wysokie bezrobocie: Kosowo (30,3%) i MP (22,4%), a najkorzystniej sytuacja wygląda w Serbii (13,6%) i Albanii (13,7%). Średnia stopa bezrobocia w obserwowanych krajach wynosi 26,9%, czyli prawie czterokrotnie wyższa niż średnia unijna. Ponadto ważnym wskaźnikiem jest udział ludności pracującej w wieku 20-64 lata. Najwyższe wskaźniki zatrudnienia w krajach BZ odnotowują Albania (63,9%), Serbia (63,1%) i Czarnogóra (58,2%), najniższy zaś Kosowo (34,4%). Średni wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata w tych krajach wynosi 63,88%, czyli znacznie poniżej średniej unijnej. Gdy przyjąć unijny cel o w strategii 2020, który zakładał osiągnięcie średniego wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75%, wyraźnie widać, że obserwowane kraje muszą wdrożyć kompleksowy plan reform rynku pracy zbliżenia do poziomu unijnego.

Tabela 4.3. Wskaźniki struktury sektorowej gospodarek WB6 i UE w % (dane za 2019 r.)

Wyszczególnienie	Struktura zatrudnienia (%)			Struktura PKB w %		
	sektor I	II	III	sektor I	II	III
	Rolnictwo	Przemysł	usługi	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
UE	4,3	25	70,7	1,6	22,6	65,2
WB6	16	24,1	59,9	8,6	22,9	52,6
Albania	36,4	20,1	43,4	18,4	20,6	48,4
BiH	18	31,7	50,3	5,6	24	55,7
Czarnogóra	7,2	19,4	73,4	6,4	16,1	58,7
Kosowo	5,1*	14,8*	80,1*	7,2	27,1	46,4
MP	13,9	31,1	55	8,1	23,7	55
Serbia	15,6	27,7	57	6	25,6	51,2

*Wyliczono na podstawie danych z www.askdata.rks-gov.net [data dostępu 14.04.2024]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z World Bank

Po czwarte, ze strukturalnych cech gospodarek i ich poziomu rozwoju wynika poziom płac, który wiąże się z niekorzystnymi zjawiskami społecznymi takimi jak: powszechne niezadowolenie społeczeństwa oraz wzmożona emigracja, zwłaszcza osób młodych i wykształconych, wzrostem liczby ludności zagrożonej ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Płaca minimalna w omawianych krajach wynosi: w Czarnogórze (288,05 EUR), MP (236,05 EUR) i Serbii (253,10 EUR). W UE najniższa płaca minimalna w styczniu 2023 roku była w Bułgarii (399 EUR), na Węgrzech (579 EUR) i w Rumunii (606 EUR). Zbliżone poziomy płacy minimalnej do tych w krajach WB6 miały w 2010 roku Węgry (272 EUR), Łotwa (254 EUR), a niższe Bułgaria (123 EUR) oraz Rumunia (142 EUR)⁶⁶. W rezultacie niski poziom płacy minimalnej, wysoka stopa bezrobocia, zwiększają odsetek ludności zagrożonej ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Wśród analizowanych krajów najwyższy poziom ludności zagrożonej ubóstwem i wykluczeniem społecznym występuje w Serbii (31,6%), Czarnogórze (31,5%) i MP (25,9%). Takie poziomy (z wyjątkiem MP) są znacznie powyżej średniej unijnej, która w 2017 r. wyniosła 22,4%. Mówiąc o standardzie życia, należy również wziąć pod uwagę nakłady na opiekę zdrowotną. Dane wskazują, że najwyższe poziomy osiągnięto w BiH (9,23% PKB) oraz Serbii (9,14% PKB), które plasują się nieco poniżej średniej UE (9,93% PKB). Inne kraje BZ są na znacznie niższych poziomach.

Po piąte, konsekwencją cech strukturalnych gospodarek i poziomu rozwoju są relatywnie niskie nakłady na B+R. Najwyższą wartość wskaźnika wydatków B+R w relacji do PKB notowała Serbia (0,93% PKB), ale był to poziom znacznie poniżej średniej dla UE (2,03% PKB). W pozostałych krajach wartość tego wskaźnika była znacznie niższa. Konsekwencją jest mały udział w produkcji i eksporcie produktów wysokiej techniki (np. w Albanii).

Po szóste, edukacja. Danepokazują relatywnie wysokie wartości nakładów na edukację w krajach WB6. Kosowo notowało najwyższy poziom nakładów na edukację, powyżej średniej UE (2,3% PKB w 2017 r.). Sama wielkość inwestycji nie wystarczy jednak, aby poczynić postępy i zmniejszyć dysproporcje rozwojowe. Powinna być ukierunkowana na konkretne cele i priorytety, których realizacja przejawiać się będzie poprzez pozytywne efekty gospodarcze i społeczne.

⁶⁶ <https://www.eurofound.europa.eu> [data dostępu 14.04.2024]

Analiza wskaźników wzrostu gospodarczego, rynku pracy i standardu życia wykazała pewne pozytywne zmiany. Porównując jednak do poziomów rozwoju UE, co jest kluczowym celem strategicznym tej grupy krajów, nadal występują znaczne różnice rozwojowe. Analizowana grupa krajów stoi przed wyzwaniem przewyżczenia zidentyfikowanych ograniczeń. Taka sytuacja wymaga ukierunkowania na grupę tzw. wskaźników rozwojowych, na czym skupiają się również kluczowe polityki i strategie europejskie⁶⁷.

4.4. Poziom konwergencji instytucjonalnej Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich w procesie akcesyjnym

Kraje kandydujące do UE muszą spełniać określone wymogi instytucjonalne. Zadaniem UE jest inspirowanie i wsparcie transformacji BZ, która umożliwić ma krajom tam położonym osiągnięcie zrównoważonego poziomu rozwoju i gospodarki wolnorynkowej⁶⁸. W tym kontekście analiza zmian instytucjonalnych i makroekonomicznych państw WB6 daje pole do dyskusji dotyczącej pomiaru efektywności tej współpracy i wpływu samej UE na perspektywę dalszego jej rozszerzenia⁶⁹.

Podstawowym założeniem tego badania jest ukazanie ścieżki rozwoju, zarówno w kategoriach instytucjonalnej adaptacji, jak i pod względem dynamiki wzrostu gospodarczego w ujęciu realnej konwergencji instytucjonalnej i gospodarczej jako niezbędnego kroku w procesie integracji z UE. Badanie ma określić wpływ konwergencji na poziom życia i tempo rozwoju. Jeśli mowa o krajach WB6, to charakteryzują się wspólnymi cechami jeśli chodzi o zaawansowanie reform gospodarczych i zmiany instytucji. Poniżej przedstawiono kilka zagadnień dotyczących procesu konwergencji instytucjonalnej zachodzącego

⁶⁷ <https://www.obserwatorfinansowy.pl/in-english/convergence-in-the-western-balkans/> [data dostępu 14.04.2024]

⁶⁸ N. Schönfelder, H. Wagner, *Institutional convergence in Europe*. Economics. 13(1) 2019.

⁶⁹ Proces konwergencji krajów Bałkanów Zachodnich rozpoczął się wraz z podpisaniem Paktu o Stabilizacji i Stowarzyszeniu. Uczestnictwo w Unii Europejskiej wymaga spełnienia szeregu kryteriów, w tym społecznych i ekonomicznych.

na BZ. W odróżnieniu od ostatnich rozszerzeń UE w strategii rozwoju instytucjonalnego każdego kraju ważną rolę odgrywa czas i tryb transformacji. Proces integracji krajów BZ z UE jest bardzo złożonym procesem, który obejmuje projektowanie i realizację reform w wielu dziedzinach.

W związku ze zróżnicowaniem stopnia negocjacji poszczególnych krajów WB6, KE pogrupowała 33 obszary negocjacyjne w 6 klastrów (tabela 4.4.), aby łatwiej monitorować postępy reform instytucjonalnych i gospodarczych.

Tabela 4.4. Pogrupowanie rozdziałów negocjacyjnych w klastry*

	23 – Wymiar sprawiedliwości i prawa
	Podstawowe
1. Kwestie podstawowe	24 – Sprawiedliwość, wolność i bezpieczeństwo
	Kryteria gospodarcze
	Funkcjonowanie instytucji demokratycznych
	Reforma administracji publicznej
	5 – Zamówienia publiczne
	18 – Statystyka
	32 – Kontrola finansowa
	1 – Swobodny przepływ towarów
	2 – Swobodny przepływ pracowników
2. Rynek wewnętrzny	3 – Prawo przedsiębiorczości i swoboda świadczenia usług
	4 – Swobodny przepływ kapitału
	6 – Prawo spółek
	7 – Prawo własności intelektualnej
	8 – Polityka konkurencji
	9 – Usługi finansowe
	28 – Ochrona konsumentów i ochrona zdrowia

	10 – Społeczeństwo informacyjne i media
	16 – Opodatkowanie
	17 – Polityka gospodarcza i pieniężna
3. Konkurencyjność i wzrost sprzyjający	19 – Polityka społeczna i zatrudnienie włączeniu społecznemu
	20 – Polityka w zakresie przedsiębiorstw i przemysłu
	25 – Nauka i badania naukowe
	26 – Edukacja i kultura
	29 – Unia celna
	14 – Polityka transportowa
	15 – Energia
4. Zielona agenda i zrównoważona łączność	21 – Sieci transeuropejskie
	27 – Środowisko i zmiana klimatu
	11 – Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich
	12 – Bezpieczeństwo żywności, polityka weterynaryjna i fitosanitarna
5. Zasoby, rolnictwo i spójność	13 – Rybołówstwo
	22 – Polityka regionalna i koordynacja instrumentów strukturalnych
	33 – Przepisy finansowe i budżetowe
6. Stosunki zewnętrzne	30 – Stosunki zewnętrzne
	31 – Polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i obrony

* Rozdział 34 „Instytucje” i rozdział 35 „Pozostałe kwestie” będą rozpatrywane i monitorowane oddzielnie.

Źródło: Komunikat Komisji pt. „Usprawnienie procesu akcesyjnego – wiarygodna perspektywa członkostwa w UE dla państw regionu BZ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0057&from=EN> [data dostępu 18.05.2024].

Najważniejszymi wyzwaniami stojącymi przed regionem są: dobre rządy i sprawne instytucje. To kluczowe zmienne zapewniające zrównoważony wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, nawet po uwzględnieniu poziomu dochodów, a tym samym potencjału nadrobienia zaległości. Dlatego potrzeba lepszego zrozumienia ewolucji jakości instytucjonalnej w krajach kandydujących do UE. Od krajów objętych procesem rozszerzenia oczekuje się dokonywania ciągłych postępów w realizacji odpowiednich programów reform w obszarach uznawanych za „podstawowe”, a także wdrażania reform i wykazywania konkretnych osiągnięć w obszarach praworządności, gospodarki, funkcjonowania instytucji demokratycznych i reformy administracji publicznej.

W tej analizie badano praworządność w krajach WB6 która jest ściśle związana z konwergencją instytucjonalną i omówiono postępów następujących wskaźników: Funkcjonowanie instytucji demokratycznych; Wymiar sprawiedliwości; Wolność wypowiedzi; Walka z korupcją; Przeszłość zorganizowana.

Tabela 4.5. Funkcjonowanie instytucji demokratycznych dla krajów WB6

Kraj	Funkcjonowanie instytucji demokratycznych
Albania	W następstwie wyborów przeprowadzonych w 2021 r., wybrani parlamentarzyści z największych partii opozycyjnych zajęli miejsca w parlamencie. Jeżeli chodzi o reformy związane ze zbliżeniem do standardów UE, Zgromadzenie osiągnęło ponadpartyjne porozumienie w kwestii wprowadzenia zmian w konstytucji umożliwiających przedłużenie kadencji organów weryfikujących sędziów. Mimo to konflikt wewnętrzny w największej partii opozycyjnej wpłynął na życie parlamentarne. Na szczeblu rządowym Albania w dalszym ciągu koncentrowała się zasadniczo na unijnym programie reform

Kraj	Funkcjonowanie instytucji demokratycznych
Bośnia i Hercegowina	Polaryzacja polityczna i impas polityczny doprowadziły do paraliżu funkcjonowania instytucji demokratycznych oraz do utknięcia reform na drodze do członkostwa w UE w martwym punkcie. Działalność urzędu prezydenta, Rady Ministrów i parlamentu pozostawała sparaliżowana do wiosny 2022 r. Do czerwca 2022 r. nie mogły się odbywać spotkania poświęcone dialogowi merytorycznemu z UE, organizowane w ramach układu o stabilizacji i stowarzyszeniu. Republika Serbska podejmowała inicjatywy mające na celu jednostronne przejęcie kompetencji państwa.
Czarnogóra	Nadal można było zaobserwować polaryzację, brak konstruktywnego zaangażowania partii politycznych, a także niezdolność do wypracowania konsensu w najważniejszych kwestiach leżących w interesie narodowym, co doprowadziło do upadku dwóch konfliktowych rządów wskutek wotum nieufności.
Macedonia Północna	Parlament pozostał głównym forum dialogu politycznego. Po intensywnych debatach parlament przyjął konkluzje w sprawie wniosku, co utorowało drogę do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Na działania parlamentu w tym obszarze wpływ wywierały jednak polaryzacja polityczna i „aktywne blokowanie” inicjatyw przez główną partię opozycyjną, co odbiło się na procesie przyjmowania niektórych aktów prawnych. Parlament i rząd zobowiązały się rozpocząć i zrealizować w pierwszej kolejności działania na rzecz odpowiednich zmian konstytucyjnych, mających na celu uwzględnienie w konstytucji obywateli mieszkających w granicach państwa.
Kosowo	Rząd wybrany w 2021 r. funkcjonował w warunkach stabilności politycznej i instytucjonalnej dzięki znaczącej większości. Fakt ten powinien być zapewnić Kosowu możliwość przyspieszenia starań na rzecz wzmocnienia demokracji i praworządności, walki z korupcją i zintensyfikowania działań ustawodawczych, w tym również w kwestii reform związanych z UE.

Kraj	Funkcjonowanie instytucji demokratycznych
Serbia	3 kwietnia 2022 r. zorganizowano wybory prezydenckie, przedterminowe wybory parlamentarne oraz wybory do rady miasta Belgradu, które zasadniczo przebiegły w spokojnej atmosferze. W wyborach wzięły udział wszystkie istotne siły polityczne, co sprawiło, że parlament stał się bardziej pluralistyczny i inkluzywny niż ten wybrany w wyborach przeprowadzonych w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, Komunikat w sprawie polityki rozszerzenia UE w 2022 r. Bruksela, dnia 12.10.2022 r. COM(2022) 528 final

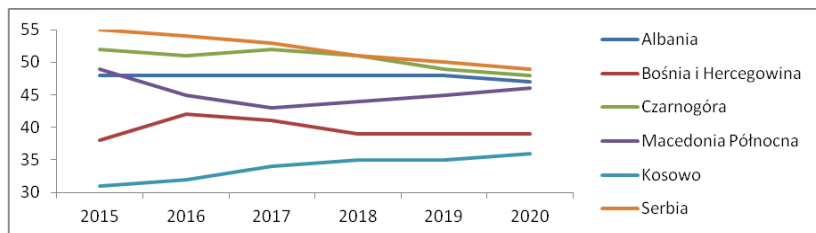
Instytucje unijne systematycznie monitorują postępy z zakresie konwergencji instytucjonalnej według wymienionych wyżej wskaźników. Z tych raportów wynikają wnioski, które przedstawiono niżej.

Funkcjonowanie instytucji demokratycznych – Silna polaryzacja polityczna i brak dialogu między poszczególnymi partiami politycznymi w dalszym ciągu wywiera wpływ na funkcjonowanie parlamentów w regionie BZ, odnotowano pewne pozytywne zmiany w tym obszarze (tabela 4.5).

Stan zmian demokratycznych w WB6 obliczone przez Freedom House⁷⁰ w okresie 2015-2020 przedstawia wykres:

⁷⁰ Freedom House ocenia stan podstawie siedmiu wskaźników: (1) Rządy Narodowo-Demokratyczne, (2) Proces wyborczy, (3) Społeczeństwo obywatelskie, (4) Niezależne media, (5) Lokalne rządy demokratyczne, (6) Ramy sądownictwa i niezawisłość, (7) Korupcja. Wynik stanu demokracji jest prostą średnią z siedmiu wskaźników i jest również wyrażony w procentach, gdzie 0 oznacza najniższy, a 100 najwyższy poziom demokracji.

Wykres 4.5. Stan demokracji* w krajach WB6 w latach 2015-2020



0-17 – Skonsolidowany reżim autorytarny

18-33- Pół-skonsolidowany reżim autorytarny

34-50 – Reżim przejściowy lub hybrydowy

51-67 – Demokracja częściowo skonsolidowana

68-100- Skonsolidowana demokracja

* 0 oznacza najniższy, a 100 najwyższy poziom demokracji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z [https://freedomhouse.org/\[data](https://freedomhouse.org/[data) dostępu 18.05.2024].

Z powyższej tabeli wynika że wszystkie kraje WB6 uzyskały w 2020 r. wynik 34-50. To oznacza, że we wszystkich krajach WB6 występuje tzw. reżim przejściowy lub hybrydowy. Tę cechę mają zazwyczaj dla demokracje elektoralne, w których instytucje demokratyczne są kruche i istnieją poważne wyzwania w zakresie ochrony praw politycznych i swobód obywatelskich.

Wymiar sprawiedliwości, definiowany jako niezależny, bezstronny, rozliczany i profesjonalny system sądowy, który działa sprawnie i którego orzeczenia są skutecznie wykonywane, stanowi fundament praworządności. W niektórych przypadkach poczyniono pewne postępy związane z reformami sądownictwa. W całym regionie BZ, instytucje sądowe są jednak w dalszym ciągu narażone na liczne wyzwania. Sytuacja w poszczególnych krajach przedstawiona jest w tabeli 4.6.

Tabela 4.6. Stan reform w wymiarze sprawiedliwości w krajach WB6

Kraj	Stan reform w wymiarze sprawiedliwości
Albania	Osiągnęła należyte postępy w przeprowadzaniu kompleksowej reformy wymiaru sprawiedliwości, m.in. dzięki uzyskiwaniu wymiernych rezultatów w procesie weryfikacji. Trybunał Konstytucyjny pozostawał w pełni funkcjonalny. Mianowania sędziów Sądu Najwyższego po raz pierwszy doprowadziły do zmniejszenia liczby spraw oczekujących na rozpoznanie przed tym sądem. W dalszym ciągu nie osiągnięto postępów we wdrażaniu systemu zarządzania sprawami i systemu edukacji prawnej.
Bośnia i Hercegowina	Brak postępów we wzmacnianiu tego sektora. Zmiany ustawodawcze mające na celu ustanowienie systemu weryfikacji oświadczeń majątkowych składanych przez osoby pełniące urząd sędziego zostały odrzucone przez parlament w maju 2022 r. Brak determinacji politycznej do podejmowania działań leżących w interesie praworządności.
Czarnogóra	Kluczowe reformy sądownictwa są ograniczone. Utrzymują się obawy dotyczące funkcjonowania instytucji i połączenia niezależnych Rad Sądownictwa i Prokuratury. Prowadzone jest wiele postępowań dotyczących korupcji i przestępstw na najwyższych szczeblach władzy sądowniczej. Nie wszczęto jeszcze postępowań sądowych.
Macedonia Północna	Poczyniła pewne postępy dzięki systematycznemu wdrażaniu swojej strategii reformy sądownictwa. Instytucje sądowe konsekwentnie stosują nowe zasady powoływania i awansowania sędziów i prokuratorów, prowadzenia wobec nich postępowań dyscyplinarnych oraz ich odwoływania.
Kosowo	Poczyniło pewne postępy we wdrażaniu reform sądownictwa. Przyjęto nowe ramy legislacyjne regulujące funkcjonowanie systemu prokuratorskiego.
Serbia	Poczyniła pewne postępy w zwiększeniu niezależności wymiaru przez wprowadzenie odpowiednich zmian w konstytucji w lutym 2022 r. Konieczne są przepisy wykonawcze nadające pełną skuteczność przeprowadzanej reformie. Powołano dwie grupy robocze, którym mają przygotować projekty przepisów wykonawczych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Freedom House: <https://freedomhouse.org/> [data dostępu 14.04.2024]

Wolność wypowiedzi daje mediom specjalne prawa i obowiązki. Media informują społeczeństwo o sprawach będących przedmiotem zainteresowania publicznego i tworzą ważną platformę debaty publicznej, kontroli i refleksji. Dlatego niezależne media i wysokiej jakości dziennikarstwo są uważane za „strażników” demokratycznego społeczeństwa. W tabeli 4.7. przedstawiono obecny stan wolności i funkcjonowania mediów w krajach WB6.

Tabela 4.7. Obecny stan wolności i funkcjonowania mediów w krajach WB6.

Kraj	Stan wolności i funkcjonowania mediów
Albania	<p>Wykonywanie zawodu przez dziennikarzy jest wyzwaniem ze względu na groźby, szykany i fatalne warunki pracy. Około 80% reporterów ma mniej niż 35 lat i zarabia mniej niż 300 USD miesięcznie.</p> <p>Około osiem osób kontroluje większość rynku medialnego w Albanii i wykorzystuje te platformy do lobbowania w ich interesach i utrzymywania bliskich więzi z partiami politycznymi. Ich działania polegają również na szantażu lub dyskredytacji osób, które wypowiadają się wbrew ich interesom lub wspieranym przez nich partiom politycznym.</p>
Bośnia i Hercegowina	<p>Przesycony rynek Bośni i Hercegowiny nadal stanowi poważny problem dla krajowej sfery medialnej, gdzie wiele mediów jest zależnych od niekomercyjnych źródeł finansowania.</p> <p>Oprócz nacisków wywieranych przez redaktorów i aktorów politycznych, dziennikarze są również narażeni na częstą przemoc, w tym okazjonalne ataki fizyczne. Ponadto odwieczne kryzysy w funkcjonowaniu i zarządzaniu krajowymi nadawcami publicznymi pozostają nierozwiązane.</p>
Czarnogóra	<p>Zmienił się krajobraz medialny, ale nadal utrzymuje się wysoka polaryzacja. Według stanu na listopad 2021 r. miało miejsce łącznie 25 werbalnych i fizycznych ataków na dziennikarzy piszących dla czarnogórskich mediów. Co najmniej dwa ataki miały związek ze strukturami przestępczymi i doniesieniami o przestępczości zorganizowanej. Z inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego Parlament przyjął zmiany w kodeksie karnym, które wprowadziły lepszą ochronę dziennikarzy. Poprawki uznają konkretne przestępstwa popełnione wobec dziennikarzy w związku z wykonywaniem ich pracy.</p>

Kraj	Stan wolności i funkcjonowania mediów
Macedonia Północna	Rynek mediów w Macedonii Północnej jest bardzo rozdrobniony, oraz podzielony według linii etnicznych, a większość mediów produkuje programy w języku macedońskim lub albańskim. Większość placówek jest słaba finansowo, a dziennikarze borykają się z wyzwaniem ekonomicznymi oraz niskim i niestabilnym statusem społecznym. Media ogólnie postrzegane są jako podatne na wpływy polityczne i skorumpowane.
Kosowo	Dziennikarze są często narażeni na wrogie środowiska, ze zwiększonymi groźbami, atakami słownymi i cenzurą. Instytucjom nie udaje się jednak zapewnić odpowiedniego dochodzenia w sprawie przemocy i groźb pod adresem mediów. Media są oskarżone za rozpowszechnianie fake newsów. Skrytykowano brutalne słownictwo partii jako bezpośrednio wpływające na politykę redakcyjną i presję na media.
Serbia	Poważnym problemem pozostają groźby i ataki na dziennikarzy. Grupa robocza ds. bezpieczeństwa i ochrony dziennikarzy została powołana pod koniec 2020 r. w celu stworzenia lepszych i bezpieczniejszych warunków pracy dla dziennikarzy oraz poprawy reakcji państwa na ataki na dziennikarzy, Uruchomiono infolinię dla zagrożonych dziennikarzy oraz aplikacji „Bezpieczni dziennikarze”. Krajobraz medialny w Serbii jest narażony na wysokie ryzyko politycznej ingerencji w niezależność mediów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Freedom House: <https://freedomhouse.org/> [data dostępu 14.04.2024]

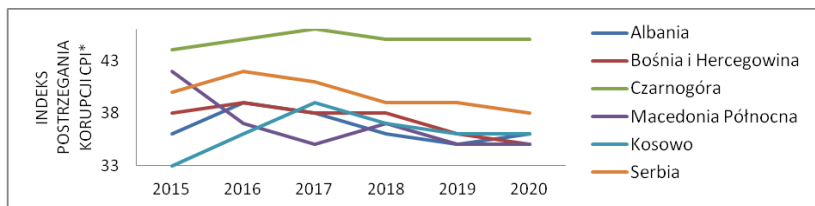
Na Bałkanach Zachodnich korupcja jest nadal powszechna, a postępy w skutecznym zwalczaniu korupcji są nierównomierne. W niektórych krajach poczyniono pewne postępy głównie w obszarach związanych z zapobieganiem korupcji, gorzej sytuacja wygląda w zakresie ścigania przestępstw korupcji mierzonych liczbą przeprowadzonych dochodzeń i śledztw. Stan walki z korupcją przedstawiono w tabeli 4.8.

Tabela 4.8. Stan walki z korupcją wśród krajów WB6

Kraj	Stan walki z korupcją
Albania	Wyspecjalizowana Struktura ds. Walki z Korupcją i Przystępczością Zorganizowaną (SPAK) przeprowadziła śledztwa w sprawach karnych i dochodzenia finansowe, które zakończyły się wydaniem prawomocnych wyroków skazujących w kilku sprawach dotyczących osób zajmujących stanowiska na wysokim szczeblu; weryfikacja pracowników wymiaru sprawiedliwości wciąż przynosi rezultaty w walce z korupcją w tym sektorze.
Bośnia i Hercegowina	Parlament odrzucił ustawę o konflikcie mienia; działania podejmowane przez organy sądowe w związku z głośnymi przypadkami korupcji były wybiórcze i nieprzejrzyste. Liczba prawomocnych wyroków skazujących w sprawach dotyczących osób zajmujących stanowiska na wysokim szczeblu utrzymywała się na bardzo niskim poziomie.
Czarnogóra	Poprawiła wyniki w zakresie przeciwdziałania korupcji, musi wciąż wykazać, że jej wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych jest w stanie w wiarygodny sposób zwalczać korupcję, w tym korupcję na wysokim szczeblu.
Macedonia Północna	Poczyniła postępy w obszarze zwalczania przestępczości zorganizowanej i korupcji, dzięki działaniu Państwowej Komisji ds. Zapobiegania Korupcji i współpracy z partnerami międzynarodowymi przeciwko przestępczości zorganizowanej podejmowane na szczeblu krajowym.
Kosowo	Przyjęto pakietu przepisów antykorupcyjnych, który obejmuje nowy kodeks postępowania karnego, ustawę o agencji ds. zapobiegania korupcji, ustawę o oświadczeniach majątkowych oraz przepisy regulujące kwestie związane z finansowaniem partii politycznych.
Serbia	Poczyniła pewne postępy w dalszym wdrażaniu zaleceń Grupy Państw przeciwko Korupcji Rady Europy (GRECO). Wciąż nie przygotowano zapowiadanej od dawna nowej strategii antykorupcyjnej ani towarzyszącego jej planu działania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Transparency International <https://www.transparency.org> [data dostępu 14.04.2024]

Wykres 4.6. Wskaźnik postrzegania korupcji w krajach WB6 mierzone indeksem CPI⁷¹ na lata 2015-2020



* 0 (bardzo skorumpowany) do 100 (nie skorumpowany).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Transparency International <https://www.transparency.org/> [data dostępu 14.04.2024]

Jak wynika z danych na wykresie 5.7. państwa BZ nadal należą do grupy krajów, w których korupcja jest wysoka. Najgorzej sytuacja wygląda dla BiH oraz MP (ex-aequo CPI = 35/100, 111 pozycja na 180 sklasyfikowanych państw). Niewiele lepiej wygląda sytuacja Kosowie i Albanii (ex-aequo CPI = 36/100, 104 pozycja). Najwyższy wskaźnik korupcji (najkorzystniejszy) miała Czarnogóra wśród krajów WB6 (45/100, co dało jej 67 pozycję).

Przestępczość zorganizowana pozostaje istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa krajów WB6, a także UE. Bałkany są obecnie uważane za bastion międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.⁷² W regionie i poza nim nadal działają potężne siatki przestępcze odgrywające ważną rolę w światowym handlu nielegalnymi towarami

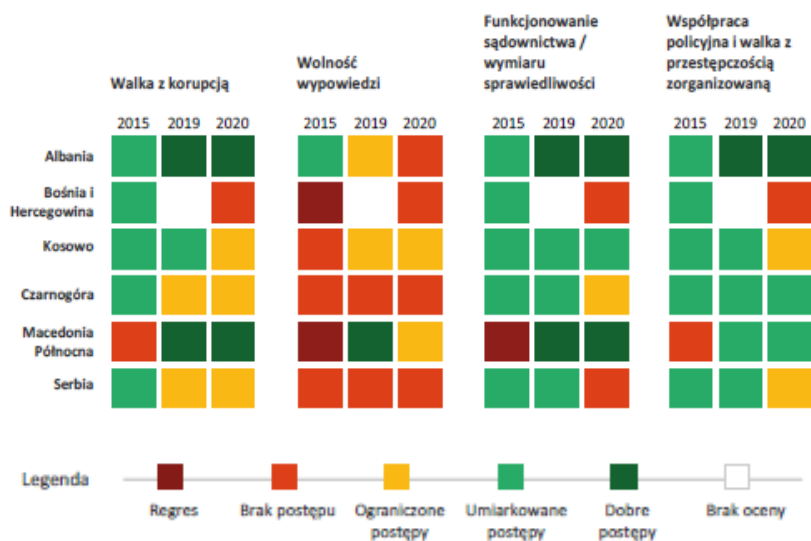
⁷¹ Indeks Percepcji Korupcji (CPI) to najczęściej stosowany globalny ranking korupcji na świecie. Według ekspertów i biznesmenów mierzy on, jak skorumpowany jest sektor publiczny każdego kraju. Wynik każdego kraju jest kombinacją co najmniej 3 źródeł danych pochodzących z 13 różnych badań i ocen dotyczących korupcji. Te źródła danych są gromadzone przez różne renomowane instytucje, w tym Bank Światowy i Światowe Forum Ekonomiczne. CPI klasyfikuje 180 krajów i terytoriów na całym świecie według postrzeganego przez nie poziomu korupcji w sektorze publicznym. Wyniki podano w skali od 0 (bardzo skorumpowany) do 100 (nie skorumpowany).

⁷² T. Bąk, *Transnarodowa przestępczość zorganizowana na Bałkanach*. [w:] A. Głowacki, S.L. Szczesio, (red.), *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, *Balkany XX/XXI*, t. 7, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.

oraz w przemyśle ludzi do UE i w obrębie jej granic. Praktyki na styku polityki, biznesu i przestępczości zorganizowanej – uchylania się od płacenia podatków, przemyt czy sprzeniewierzenie środków publicznych – utrudniają stabilność polityczną i rozwój gospodarczy państw bałkańskich⁷³.

Mimo wciąż występujących licznych problemów w obszarze konwergencji instytucjonalnej, ocena przeprowadzonych reform pozwala zaobserwować pozytywne zmiany w tym procesie wśród krajów WB6 (wykres 4.7).

Wykres 4.7. Ocena przeprowadzona przez Komisję Europejską dla postępów reform wybranych elementów praworządności przez kraje WB6



W 2019 r. Komisja nie opublikowała sprawozdania dotyczącego Bośni i Hercegowiny, ale przyjęła opinię sprawie wniosku tego kraju o członkostwo w UE.

Źródło: Europejski Trybunał Obrachunkowy w oparciu o sprawozdania KE dotyczące poszczególnych krajów z 2015, 2019 i 2020 r.

⁷³ R. Woźnica, *Organized crime and state capture in the Western Balkans*. Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. 19(4) 2021, s. 287-306.

Z wykresu 4.7. można wnioskować że w 2020 roku:

1. Walka z Korupcją – MP i Albania dokonały dobre postępy w implementacji reform, natomiast w BiH brak postępów.
2. Wolność wypowiedzi – Stan reform w regionie WB6 był ograniczony lub brak było postępów.
3. Wymiar sprawiedliwości – Stan reform uznano za dobry dla Albanii, Kosowa i MP.
4. Przestępczość zorganizowana – ograniczone postępy dla Serbii, i Kosowie, a brak postępów w BiH.

Podsumowanie

Jakkolwiek w krajach Bałkanów Zachodnich ma miejsce konwergencja instytucjonalna, gospodarcza i strukturalna, to jednak z przeprowadzonej analizy wynika, że jest to proces, który następuje powoli, a jego zaawansowanie (szczególnie konwergencja instytucjonalna) jest istotnie zróżnicowana w poszczególnych krajach. Konwergencja gospodarcza omawianej grupy krajów z krajami UE postępuje w szybszym tempie niż wśród krajów członkowskich UE (świadczy o tym wartość współczynnika β -konwergencji i half-life). Znacznie wolniej przebiega konwergencja strukturalna. Zmiany struktury gospodarek w dotychczasowym tempie zajmie wiele lat i wymagać będzie wsparcia funduszami unijnymi.

Rozdział V

Perspektywy członkostwa Albanii w Unii Europejskiej

5.1. Koszty i korzyści integracji Albanii oraz pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską

Koszty polityczne i gospodarcze integracji

Analizując perspektywę akcesji dla potencjalnego, nowego członka Unii Europejskiej należy wziąć pod uwagę nie tylko korzyści, ale również koszty, które kraj będzie musiał ponieść⁷⁴. W celu dopasowania do kryteriów określonych przez UE, taki kraj BZ stoi w obliczu następujących kosztów:

- Koszty restrukturyzacji gospodarki – kraje BZ będąc do niedawna gospodarką nierynkową, centralnie sterowaną, chcąc wypełnić kryteria kopenhaskie powinni podjąć działania w kierunku zakończenia procesu transformacji systemowej, czyli kontynuować restrukturyzację gospodarki w celu działania zgodnie z wymogami otwartej gospodarki rynkowej.
- Koszty wpłat wnoszonych przez państwa członkowskie do budżetu UE – gdy państwo BZ stanie się członkiem UE będzie musiało uczestniczyć w finansowaniu budżetu UE, choć państwa słabiej rozwinięte są beneficjentami netto środków z budżetu UE (więcej otrzymują z budżetu UE niż do niego wpłacają).
- Koszty harmonizacji prawodawstwa – jako jeden z wymogów dotyczących przystąpienia, państwo BZ musi zharmonizować swoje przepisy z regulacjami UE. Z uwagi na obszerny dorobek prawny UE, wymagać to będzie tworzenia nowych, dodatkowych instytucji w administracji publicznej, zatrudnienia i wykwalifikowania kadry urzędniczej, a także przetwarzania i rozpowszechniania informacji.
- Koszty modernizacji potencjału produkcyjnego w Albanii – firmy albańskie muszą poprawić swoją konkurencyjność, tak aby były

⁷⁴ Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Analiza i ocena kosztów i korzyści przystąpienia Polski do UE w obszarze „mikroekonomia”*, Centrum Europejskie Natolin. Warszawa 2003.

w stanie konkurować z produktami pochodzącymi z innych krajów UE – po akcesji Albanii do UE ceny produktów importowanych z innych krajów UE spadną w wyniku zniesienia cła oraz niższych stawek ubezpieczeń, marketingu i kosztów bankowych. Ponadto, przyjęte zostaną przepisy UE zapobiegające preferencyjnemu traktowaniu krajowych producentów przy zakupach towarów i usług (np. robotach budowlanych). Przewiduje się, że w krajach BZ nastąpi spadek obrotów w handlu usługami oraz wzrost bezrobocia w tych sektorach. Największe opóźnienia w albańskim przemyśle dotyczą niskiego poziomu zawansowania technologicznego produkcji i słabego rozwoju usług biznesowych opartych na wiedzy, nieodpowiedniej filozofii zarządzania i nierozwiązanych kwestii własności. Dlatego też, aby stać się konkurencyjnym, konieczne jest, aby państwo i przedsiębiorstwa podjęły wysiłki na rzecz modernizacji procesów produkcyjnych oraz zwiększenia potencjału przemysłowego.

- Wzrost deficytu handlowego – ze względu na wyższe ceny krajowe i niższe ceny dóbr importowanych kraje BZ stoją w obliczu wzrostu deficytu handlowego, który dziś jest i tak bardzo wysoki. Powolna i nieskuteczna restrukturyzacja przemysłu utrudnia dostosowanie produkcji w krajach BZ do popytu charakterystycznego dla krajów uprzemysłowionych, co spowoduje wzrost deficytu handlowego. Kraje BZ będą musiały zwiększyć konkurencyjność gospodarki, aby obniżyć deficyt handlowy.
- Koszty dostosowania do standardów w dziedzinie ochrony środowiska – egzekwowanie przepisów dotyczących ochrony środowiska było szczególnie niezadowolające w okresie socjalizmu, więc istnieją poważne luki w standardach środowiskowych. Wdrożenie tych przepisów jest uważane za najtrudniejsze do wykonania ze wszystkich zobowiązań prawnych UE i wiąże się z dużymi obciążeniami dla zdolności administracyjnych agencji wdrażających i lokalnych organów administracji.
- Koszty programu społecznego dla pracowników, którzy stracili pracę – jest to jeden z efektów ubocznych otwarcia na konkurencję zagraniczną. Rząd musi opracować aktywną politykę zatrudnienia w celu złagodzenia problemu bezrobocia. Szczególny nacisk kładzie się na szkolenia i działania zmierzające do ponownego zatrudnienia

pracowników objętych procesem restrukturyzacji/prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz redukcji zatrudnienia w sektorze publicznym, jak również na różne środki wsparcia dla osób bezrobotnych (w tym promowanie przedsiębiorczości oraz środki wsparcia dla młodzieży, kobiet, weteranów wojennych i długotrwale bezrobotnych). Rząd ma na celu racjonalizację polityki społecznej w zakresie dobrostanu i ustanowienia nowych ram prawnych w celu ochrony praw pracowniczych. Priorytetem jest reforma systemu emerytalnego i systemu ubezpieczeń społecznych w celu zapewnienia lepszej ochrony socjalnej, w szczególności dla grup najbardziej narażonych.

- Koszty sektorowe – reforma sektorów, w których przedsiębiorstwa nie mogą sprostać konkurencji zagranicznej wymaga wsparcia przez państwo. Reforma służby zdrowia, której celem jest restrukturyzacja placówek służby zdrowia, wprowadzenie płatności za usługi, modernizacja dostarczania usług opieki zdrowotnej oraz zwiększenie inwestycji w sprzęt medyczny i szkolenia specjalistów pociąga za sobą duże koszty. System edukacji, to kolejny sektor, w którym muszą być podjęte działania w celu dostosowania do standardów UE.
- Stworzenie sprawnego systemu finansowego może wymagać dalszej konsolidacji, połączenia lub zamknięcia instytucji finansowych, w celu zwiększenia zaufania do banków i deponentów.
- Dofinansowania bezpośrednie w krajach BZ, głównie w transporcie i rolnictwie, są stosunkowo niskie w porównaniu z innymi krajami, które przechodziły proces transformacji.
- Trudna adaptacja rolnictwa – potencjalne koszty związane z modernizacją i dostosowaniem do standardów UE w obszarze rolnictwa są wysokie.
- Poza tym, państwa BZ mają do czynienia z wieloma problemami, takimi jak: trudności z zakupem i wynajmem nieruchomości (znaczna część osiedli jest zaniedbana, bądź zdewastowana), czy nieprzejrzystym system subwencji. W rezultacie wielu producentów coraz bardziej obawia się, że nie będą w stanie konkurować z produktami UE wysokiej jakości.

Korzyści polityczne integracji

Można oczekiwać następujących korzyści integracji krajów WB6:

- Stabilizacja w regionie – rozszerzenie strefy pokoju, stabilności i dobrobytu w Europie zwiększa bezpieczeństwo wszystkich narodów⁷⁵.
- Bezpieczeństwo wewnętrzne – silniejsze zintegrowanie krajowych organów ścigania z unijnymi pozwoli na ograniczenie przestępczości zorganizowanej, przemytu narkotyków i nielegalnej migracji. Podobnie, stworzenie sieci organów ścigania w rozszerzonej UE, podniosłoby skuteczność walki z przestępczością zorganizowaną. Dziś polityka wizowa jako narzędzie kontroli nie jest skuteczna w walce z przestępczością zorganizowaną.
- Demokracja, praworządność i poszanowanie praw człowieka – zwiększenie różnorodności kulturowej w UE powinno prowadzić do lepszego zrozumienia i poszanowania odmienności oraz różnorodności etnicznej. Znaczenie tolerancji i wartości społeczeństwa wielokulturowego, pokojowego rozwiązywania konfliktów, a także wolność słowa, swobodny przepływ informacji i idei bez ingerencji władz będzie odgrywać zasadniczą rolę w rozwoju społeczeństwa wolnego, stabilnego i demokratycznego⁷⁶.
- Udział w: procesie podejmowania decyzji, prowadzeniu polityk wspólnotowych, zarządzaniu budżetem oraz tworzeniu prawa UE⁷⁷.
- Korzyści z bycia częścią potężnego podmiotu gospodarczego, jakim jest UE, co daje większą siłę przetargową w relacjach z innymi krajami oraz międzynarodowymi organizacjami, takimi jak WTO, EFTA, CEI, NATO, które są bardzo ważne dla BZ.

⁷⁵ J. Pettifer, M. Vickers, *Çështja Shqiptare, Riformësimi i Ballkanit*, Bota Shqiptare, 2007, f. 132.

⁷⁶ E. Zotaj, E. Tafili, *Tranzicioni politik dhe roli i tij në marrëdhëniet e Shqipërisë me Bashkimin Evropian*. Tirane 2014.

⁷⁷ J. Hughes and others *Conditionality and Compliance in the EU's Eastward Enlargement: Regional Policy and the Reform of Sub-national Government*, JCMS Volume 42. Number 3. 2004, p. 523.

Korzyści gospodarczo – społeczne integracji

Korzyści gospodarcze to:

- Dostęp do rynku światowego i europejskiego (wspólny rynek) oraz aktywniejsze uczestnictwo w procesach globalizacji. Dzięki temu możliwe jest zwiększenie eksportu, jako istotnego czynnika długoterminowego zrównoważonego rozwoju gospodarek. Kraje WB6 będąc małym rynkiem mają ograniczoną zdolność do aktywnego i skutecznego udziału w procesach globalizacji. Ich rola wzrośnie jako składowa część gospodarki unijnej⁷⁸. Dziś UE jest najważniejszym zagranicznym partnerem handlowym krajów regionu. Dla przykładu dla Albanii UE stanowi 81% całości eksportu, import z UE ponad 78% całkowitego przywozu do Albanii. Zniesienie barier handlowych pozwoli uzyskać swobodny dostęp do unijnego rynku i handlu⁷⁹,
- Lepsze perspektywy prowadzenia działalności gospodarczej – członkostwo w UE będzie oznaczać uczestnictwo w jednolitym rynku wewnętrznym UE liczącym niemal 450 mln konsumentów, co daje lepszą perspektywę prowadzenia biznesu. Dzięki przyjęciu unijnych regulacji dotyczących certyfikatów i norm, łatwiej będzie prowadzić działalność w całej Europie.
- Transfer technologii i know-how – wraz z akcesją krajów WB6 zostaną wyeliminowane bariery transferu technologii, co pozwoli na ułatwienie badań i szansę na wzrost innowacyjności, poprawę wydajności i konkurencyjności gospodarek.
- Zniesienie taryf celnych i innych barier w handlu – oznacza to redukcję kosztów handlowych i ma korzystny wpływ na wymianę międzynarodową, upraszcza bowiem procedury odprawy towarów, skraca czas transportu towarów, ułatwia handel między państwami członkowskimi UE. Dziś wiele podmiotów działa lokalnie, wytwarza towary niskiej jakości, realizuje niewielki obrót. Przedsiębiorstwa, które już osiągnęły pewien poziom zdolności konkurencyjności na

⁷⁸ P. Kastrati, S. Panariti, *Sfidat tregtare të integritit të Shqipërisë në Bashkimin Evropian* Tirane 2015.

⁷⁹ E. Pere, *Economic trade relation in focus of regional integration of West Balkans Countries*. 1st International Conference on Balkan Studies (ICBS), Epoka University, Tirane 2008. pp. 167-183.

rynkach międzynarodowych będą miały korzystną pozycję oraz perspektywę wzrostu eksportu.

- Wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych – ze względu na niski poziom oszczędności krajowych w krajach WB6, zagraniczny kapitał jest niezbędny dla restrukturyzacji, modernizacji i wzrostu wydajności gospodarki. Zmniejszenie ryzyka politycznego i poprawa wydajności w gospodarce (w wyniku akcesji do UE) pozwoli na zwiększony napływ inwestycji bezpośrednich do kraju.
- Swobodny przepływ kapitału, towarów, usług i osób – możliwość swobodnego przepływu osób w celu podjęcia pracy, nauki, wypoczynku, swoboda przepływu kapitału w każdej formie oraz pełna swoboda świadczenia usług.
- Dostęp do środków z budżetu UE i Fundusz Spójności po akcesji do UE – środki te są wykorzystywane głównie przez słabiej rozwinięte państwa członkowskie i dlatego kraje te są beneficjentami netto środków z budżetu UE.
- Ochrona konsumentów – przyjęcie unijnych dyrektyw i rozporządzeń pozwoli na lepszą ochronę konsumenta, rozszerzenie jego praw.
- Lepsze perspektywy dla rozwoju edukacji – UE pomogła już w krajach kandydujących, takich jak Albania w naprawie systemu edukacji, w ramach programu CARDS, programu Tempus. Członkostwo w UE pozwoli skorzystać z innych programów edukacyjnych UE, takich jak: Socrates, Leonardo da Vinci i Młodzież. Celem tych programów jest poprawa jakości szkolnictwa wyższego i wzmocnienie jego europejskiego wymiaru, poprzez zachęcanie do współpracy między uczelniami, wspieranie mobilności studentów i nauczycieli, a także przyczynianie się do większej przejrzystości i uznawania dyplomów w całej UE.
- Pozostałe korzyści z akcesji to: poprawa standardów w zakresie ochrony środowiska – podjęcie działań na rzecz poprawy transgranicznej ochrony środowiska; wzrost poziomu życia we wszystkich aspektach (ekonomicznym, społecznym, bezpieczeństwa, poprawy jakości środowiska); stabilność cen (w większym stopniu odnosi się do krajów, które przystąpią do unii gospodarczej i walutowej, bo np. aktualnie najwyższą inflację mają Węgry dzięki polityce Orbana, a w UGiW polityka monetarna należy wyłącznie do UE), sprawna gospodarka rynkowa.

5.2. Perspektywa akcesji Albanii do Unii Europejskiej. Analiza scenariuszowa

Dla oceny perspektywy akcesji Albanii do UE zastosowano metodę analizy scenariuszowej⁸⁰, czyli to przewidywany obraz sytuacji w przyszłości dotyczącej akcesji. Analiza należy do grupy scenariuszy możliwych zdarzeń. Stąd jest to scenariusz o charakterze eksploracyjnym przedstawiający opis sekwencji zdarzeń przeprowadzony w logiczny sposób od sytuacji wyjściowej do możliwej przyszłości z uwzględnieniem tendencji dominujących. Cechą metod scenariuszowych jest uwzględnienie wariantowości⁸¹. Autor pracy bazując na wynikach dotychczasowych badań zaprezentowanych w poprzednich rozdziałach, głównie w rozdziale IV i V zbudował dwa scenariusze. Pierwszy zakłada, że Albania zostanie członkiem UE w 2030 r., natomiast w myśl scenariusza drugiego Albania nie spełni standardów zakładanych przez Unię Europejską i nie przystąpi do Unii Europejskiej lub nastąpi to za 15-20 lat.

W analizie scenariuszowej zastosowano odpowiednią metodykę postępowania⁸² polegającą na wyłonieniu determinant, które mogą wpłynąć na jakość opracowywanych scenariuszy. Determinanty to w szczególności:

- Po pierwsze, wyłonienie zestawu megatrendów⁸³ i ocena prawdopodobieństwa ich wystąpienia. W kontekście prowadzonej analizy

⁸⁰ A. Kononiuk, J. Nazarko, *Scenariusze w antycypowaniu i kształtowaniu przyszłości*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.

⁸¹ G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa 2017.

⁸² Zob. *Scenariusze rozwojowe Polski w perspektywie roku 2050*, Raport opracowany na zlecenie Departamentu Strategii Rozwoju Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju Warszawa 2019.

⁸³ Megatrendy możemy opisać jako złożone zjawiska w skali makro, napędzające zmiany o szerokim, globalnym i ponadregionalnym zasięgu, zachodzące w różnych sferach – zarówno społecznej, ekonomicznej oraz politycznej, jak i środowiskowej i technologicznej.

Megatrendy rozpatrujemy zarówno w odniesieniu do życia i aktywności człowieka, jak i mechanizmów oraz ograniczeń planety, na której żyjemy. Czynimy tak, ponieważ – co staje się oczywiste – rosnące potrzeby oraz idąca za nimi działalność człowieka nie pozostają bez wpływu na stan środowiska oraz klimat Ziemi. Zob.: <https://ptsp.pl/megatrendy/>. [data dostępu 14.04.2024].

chodzi takie zmiany, które mogą decydować o przyszłości UE oraz bezpośrednio lub pośrednio przesądzą o przyszłości Albanii jako członka UE.

- Po drugie, ocena sytuacji wyjściowej i czynników, które mogą wpłynąć na sytuację gospodarczą i polityczną Albanii, również w aspekcie wewnątrz regionalnym.
- Po trzecie, określenie potencjału rozwojowego na podstawie zebranych danych.
- Po czwarte, przygotowanie scenariuszy w dwóch wariantach optymistycznym –Albania staje się członkiem UE i pesymistycznym, w którym nie dochodzi do akcesji.

Krótką prezentację megatrendów, których skutki kształtować sytuację zarówno w UE, jak i w Albanii przedstawiono w tabelach 4.1-4.2. Sytuację wyjściową Albanii, potencjał rozwojowy oraz zagrożenia zaprezentowano w formie analizy SWOT w tabeli 4.3.

Tabela 4.1. Wybrane megatrendy⁸⁴

Megatrendy	Opis trendu	Konsekwencje dla Albanii
Wzrost światowej populacji, migracje ludności	Światowa populacja licząca 8 mld osób w perspektywie 20 lat wg prognoz zwiększy się do 9,3 mld osób (2043), w tym ludność Afryki wzrośnie z obecnych 1,4 mld do 2,17 mld osób ⁸⁵ . To może rodzić exodus Afrykańczyków do Europy.	Albania może stać się jednym z krajów nasilonego tranzytu migrantów z Afryki (co miało miejsce w przeszłości w 2015 r.)

⁸⁴ Inspiracją dla budowy scenariuszy dla Albanii były opracowania: S.M. Szukalski, *Gospodarka Europy w perspektywie 2050 roku* [w] *Europa w perspektywie 2050 roku*, PAN, Komitet prognoz „Polska 2000Plus”, Warszawa 2007, s. 166-219. J. Kleer, *Prawdopodobne scenariusze dla Europy* „Studia Ekonomiczne 1” Economic Studies NR 1 (XCII) 2017, s.113 i nast.

⁸⁵ Portal Our World in Data: <https://ourworldindata.org/world-population-growth>. [data dostępu 14.04.2024].

Megatrendy	Opis trendu	Konsekwencje dla Albanii
Starzenie się społeczeństw	Tendencja starzenia się społeczeństw widoczna w Europie i krajach wysokorozwiniętych, w których populacja osób 65+ rośnie, co powoduje wzrost obciążeń związanych z rosnącą liczbą świadczeniobiorców.	Albania ma stosunkowo młodą populację, udział osób 65+ wynosi 12,6 % znacznie niższy aniżeli w Serbii (17%).
Kryzys klimatyczny	Globalne ocieplenie i jego konsekwencje, koszty związane ze spowolnieniem tego procesu.	Dotyka także Albanii i krajów WB6, w przypadku członkostwa kraje WB6 jako członkowie UE muszą ponieść koszty tym związane.
Degradacja środowiska/ zagrożenia kataklizmami	Rosnąca degradacja środowiska – pomimo deklaracji państw UE? nie rozwiązano problemu, rabunkowa eksploatacja zasobów morskich, niekontrolowane połowy ryb.	Albania jest zagrożona trzęsieniem ziemi (ostanie było w 2019 roku). Koszty związane z rozwojem metod odzyskiwaniem zdegradowanych obszarów. Ograniczenia w połowach ryb, może zagrozić gospodarce kraju.
Bezpieczeństwo żywnościowe	Rosnąca populacja może doprowadzić do kryzysu żywnościowego.	Albania ma potencjał produkcji rolnej. Duży udział sektora w PKB i zatrudnieniu, ale rozdrobnione gospodarstwa niskotowarowe.
Kryzys energetyczny	Szybkie zużywanie się zasobów konwencjonalnych, kryzys związany z ograniczeniem dostaw surowców z regionów objętych konfliktami zbrojnymi (Rosja –Ukraina). Konieczność oszczędzania energii i rozwój energii odnawialnej.	Albania ma duże rezerwy w produkcji energii odnawialnej, który należy wykorzystać. Niemal 100% energii pochodzi z hydroelektrowni, nie ma rozwiniętej energii wiatrowej i fotowoltaiki. To szansa dla energetyki Albanii – obecnie ograniczeniem jest brak kapitału na inwestycje w tym obszarze?ograniczenia to kapitał na inwestycje.

Źródło; Opracowanie własne.

Tabela 4.2. Zjawiska polityczne i gospodarcze w Europie

Fakty/ zjawiska/ procesy	Opis	Konsekwencje dla Albanii
Napaść Rosji na Ukrainę i trwająca od roku wojna	Zaangażowanie UE w pomoc Ukrainie i sankcje wobec Rosji istotnie obciążają budżet UE. Ograniczenia dostaw kopalnianych surowców energetycznych, potrzeba restrukturyzacji energetycznej UE.	Zaangażowanie UE w pomoc Ukrainie i ustalenie szybkiej ścieżki akcesji do UE może opóźnić akcesję Albanii lub zakłócić proces negocjacyjny.
Migracje	Migracja stanowi istotny problem UE nasilający się w okresach wojen (Syria, kraje Afryki). Dotyczy to również migracji wewnątrz UE. Przykład: emigracja Albańczyków – obecnie poza krajem mieszka 1,7 mln osób Albańczyków, a ponadto wielu z nich deklaruje chęć emigracji.	Spadek krajowego potencjału zasobów pracy, drenaż mózgow (emigrować chcą ludzie młodzi i wykształceni). Transfer środków od emigrantów.
Napięcia wewnątrz UE	Tendencje w niektórych krajach do realizacji modelu „federacji państw”. Antyunijne nurty we Francji (LePean), Włoszech (Ruch Pięciu Gwiazd i Liga Północna.), na Węgry i w Polsce.	Podobne nastroje mogą pojawić się w krajach WB6, gdyby akcesja tych krajów opóźniła się.
Wojna hybrydowa Rosji na Bałkanach	Rosja działa aby zdestabilizować region, podważyć demokrację. Podsyca zamrożone konflikty i eskalowanie napięć przy pomocy polityki gospodarczej, propagandy i dezinformacji.	Dezintegracja relacji między krajami europejskimi ? negatywnie wpływać może na rozwój międzynarodowych stosunków gospodarczych wUE, a co za tym idzie na rozwój gospodarczy krajów
Spory wewnątrz krajów WB6	Spory pomiędzy Grecją i Macedonią oraz Serbią i Kosowem, a także politycznymi mniejszościami narodowymi w Bośni i Hercegowinie.	Konflikty mogą opóźnić akcesję krajów do UE i tym samym Albanii pomimo zamknięcia negocjacji, o ile UE optować będzie za przyjęciem wszystkich krajów w tym samym terminie.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4.3. Wybrane czynniki determinując pozycję Albanii w regionie WB6.
Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Społeczeństwo etnicznie jednolite, brak konfliktów na tymtle. ✓ Obywatele zdeterminowane do akcesji z UE. ✓ System kulturowy silnie osadzony w tradycji, historii i doświadczeniach okresu komunizmu, co motywuje obywateli do „powrotu do Europy”. ✓ Duży potencjał dla rozwoju usług, głównie w obszarze turystyki. ✓ Dobre warunki do rozwoju energii odnawialnej (fotowoltaika, energia wiatrowa), dobrze rozwinięte hydroelektrownie. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wciąż wysoka korupcja na wszystkich szczeblach władzy i gospodarki. ✓ Wysoka przestępczość. ✓ Duża migracja Albańczyków i wysoka gotowość do emigracji. ✓ Stosunkowo mała populacja i mały kraj. ✓ Słaba gospodarka, z dużym udziałem rolnictwa, sektorów przemysłu ciężkiego i usług prostych, mało nasyconych wiedzą. ✓ Niedokończone reformy wymiaru sprawiedliwości. ✓ Relatywnie niski udział w eksporcie towarów wysoko przetworzonych i usług opartych na wiedzy. ✓ Słaba konkurencyjność na rynku międzynarodowym produktów albańskich. ✓ Mały potencjał naukowy i nakłady na B+R.
Szansę	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Szybka akcesja do UE w perspektywie 5-7 lat. ✓ Stabilizacja regionalna w związku z integracją krajów WB6 z UE. ✓ Napływ inwestycji zagranicznych wzmacniających gospodarkę albańską. ✓ Powrót do kraju części migrantów. ✓ Uczestnictwo kraju w nearshoringu usług i potencjału produkcyjnego. ✓ Konwergencja strukturalna gospodarki. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Przedłużający się proces negocjacji akcesyjnych może wpływać demotywująco na społeczeństwo i elity polityczne. ✓ Oddalająca się perspektywa akcesji może rodzić niebezpieczeństwo radykalizacji przeciwników akcesji. ✓ Konflikty etniczne w krajach WB6 mogą zagrozić rozwojowi stosunków politycznych i gospodarczych w regionie godząc również w Albanie. ✓ Przedłużająca się niepewność w krajach WB6 w kwestii akcesji przyczynia się do destabilizujących wpływów rosyjskich, chińskich, które mogą skomplikować proces akcesji tych państw do UE. ✓ Przyznanie i realizacja z UE szybkiej ścieżki akcesji Ukrainy.

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz A (Albania członkiem UE w 2030 r.)

Sytuacja wyjściowa scenariusza A opiera się na następujących założeniach dotyczących ścieżki przystępowania Albanii do Unii Europejskiej:

- Rozpoczęte w 2022 roku negocjacje między UE i Albanią będą kontynuowane bez zakłóceń zgodnie z przewidzianym harmonogramem.
- Albania dokończy reformy wymiaru sprawiedliwości, administracji publicznej i pozostałe, które formalnie rozpoczęły się od posiedzenia w 2003 roku w Salonikach i które były systematycznie wspierane przez środki unijne w ramach CARDS, IPA.
- Nastąpi szybkie rozwiązania problemów, na które KE zwracała w swoich corocznych raportach, takich jak: korupcja, szara strefa, brak dostosowania norm prawnych do przepisów unijnych.
- Zostaną wzmocnione mechanizmy rynkowe jako podstawa skutecznego zarządzania i wdrożone instrumenty wsparcia rynku przez racjonalną politykę gospodarczą, co wzmocni tempo rozwoju gospodarczego, przyczyni się do poprawy struktury gospodarki.

Wariant optymistyczny zakłada, że realizacja procesu akcesyjnego przebiegać będzie w następujący sposób:

Albania kontynuuje negocjacje 33 rozdziałów negocjacyjnych, spełni kryteria nałożone przez Unię Europejską i podczas prowadzenia negocjacji, które rozpoczęły się pod koniec 2022 roku nie wystąpią niespodziewane trudności, zakłócenia, których potencjalne źródła przedstawiono w tabelach wyżej. Negocjacje potrwać do 2029 roku. Warunkiem takiego scenariusza jest zdecydowana wola polityczna i głębokie reformy prawa wewnętrznego Albanii, zamknięcie wszystkich rozdziałów negocjacji. UE uzgodniła już ramy finansowe rozszerzenia z innymi krajami regionu BZ. Po zakończeniu negocjacji 2029 rok przeznaczony będzie na ratyfikację Traktatu. W 2029 roku odbędzie się również ogólnonarodowe referendum dotyczące członkostwa w UE. Jak wynika z przeprowadzonych przez doktoranta badań dziś 86% Albańczyków gotowych jest poprzeć akcesję (rozdział VI). Jednym niebezpieczeństwem jest spadek entuzjazmu prounijnego jeżeli negocjacje będą się przedłużały. Oznacza to, że w 2030 roku Albania przystąpi do UE

Konsekwencje makroekonomiczne członkostwa. Albania jako w pełni zintegrowany kraj z UE uzyska szereg korzyści takich jak:

- Swobodny przepływ towarów, kapitału, ludzi.
- Zostanie objęta mechanizmem wspólnej polityki rolnej.
- Może korzystać z uregulowań zawartych w dyrektywie usługowej z 2006 roku i późniejszych uregulowań⁸⁶).
- Ma szansę na zmniejszenie stopy bezrobocia (dziś jest relatywnie wysokie ponad 11%) dzięki większej możliwości napływu kapitału zagranicznego do Albanii jako kraju unijnego (doświadczenia krajów, które przystąpiły do UE w 2004 roku i później dowodzą takiej zależności)
- Zmniejszenie szarej strefy dzięki transparentności, systemów zamówień publicznych, monitorowania wydawania unijnych środków, przyjęcia przepisów fiskalnych.
- Pełny dostęp do funduszy strukturalnych.
- Modernizacja sektora energetycznego, zwiększenie odnawialnych źródeł energii (głównie energetyki słonecznej i wiatrowej) oraz modernizacja hydroelektrowni.
- Zahamowane zostaną procesy emigracyjne Albańczyków oraz pojawi się nadzieja na powrót emigrantów do kraju.
- Nastąpi poprawa w zakresie ochrony środowiska naturalnego poprzez wdrożenie unijnych norm środowiskowych.

Konsekwencje instytucjonalne: nastąpi konwergencja instytucji publicznych, wymiaru sprawiedliwości, struktur demokratycznych.

Konsekwencje społeczne: nastąpi poprawa poziomu życia, edukacji, ochrony obywateli, swobód obywatelskich.

Skutki mikroekonomiczne:

- Zaostrzy się konkurencja na rynku krajowym przez swobodniejszy dostęp do rynku podmiotów z UE.
- Wzrośnie szansa na modernizację przedsiębiorstw albańskich, implementację nowoczesnych rozwiązań w zakresie zarządzania podmiotami, wdrażania nowoczesnych rozwiązań biznesowych (outsourcing, nearsharinnng), tym bardziej, że dziś słabo rozwinięte są usługi dla biznesu nasycone wiedzą.

⁸⁶ Szerzej: A. Dąbrowska (red), *Liberalizacja usług UE a innowacyjność i konkurencyjność polskich przedsiębiorstw usługowych*. PWE Warszawa 2018..

Scenariusz B (Albania nie zostanie członkiem Unii Europejskiej)

Scenariusz B oparty opary jest prostych założeniu, że proces negocjacyjny będzie trwał, ale nie zostanie zamknięty i w konsekwencji nie zostanie podpisany Traktat Akcesyjny. Może to nastąpić w skutek niedostatecznej determinacji sił politycznych Albanii dla integracji.

Istnieją także potencjalnie drugi powód, gdy konflikty wewnątrz WB6 opóźnią akcesję do UE tej grupy krajów, w tym również Albanii, pomimo zamknięcia negocjacji, o ile UE optować będzie za przyjęciem wszystkich krajów w tym samym terminie. W konsekwencji Albania pozostanie poza ugrupowaniem UE lub znacznie opóźni przystąpienie do niego (na 15-20 lat). Zarówno nieprzystąpienie do UE, jaki i odsunięcie w czasie na długi okres akcesji oznaczają konsekwencje w postaci:

- Spadku zaufania do kraju jako miejsca lokowania inwestycji zagranicznych i tym samym spadku napływu kapitału inwestycyjnego.
- Pozbawienie szans kraju na dynamiczny rozwój: niższe tempo wzrostu gospodarczego i słabszy wzrost (lub regres) PKB per capita. Możliwe zwiększenie stopy bezrobocia (brak kapitału).
- Niewdrożenie rozwiązań antykorupcyjnych i redukujących zakres szarej strefy przez brak presji ze strony organów unijnych.
- Brak akcesji do UE oznacza niemożność korzystania ze swobód jakie daje udział w jednolitym rynku wewnętrznym UE (swobody przepływu pracy, towarów, usług, kapitału). Oznacza to wystąpienie negatywnych skutków wyrażającym się słabszą stopą wzrostu gospodarczego, ujemnym bilansem handlowym, rosnącą emigracją.
- Zahamowanie procesów demokratyzacji Albanii.
- Izolacja gospodarcza w regionie, szczególnie gdy inne kraje staną się członkami UE.
- Niższa konkurencyjność produkcji w porównaniu z tym, jaka mogłaby być, gdyby Albania była członkiem Unii Europejskiej i korzystała z transferu technologii.

Oba scenariusze prowadzą do zupełnie odmiennych konkluzji. Członkostwo w Unii Europejskiej wydaje się być naturalną drogą dla rozwoju Albanii oraz poprawy warunków i jakości życia jej obywateli, osiągnięcia wyższego poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, silniejszą pozycję w regionie. Drugi scenariusz regres gospodarczy, polityczny Albanii, izolację, zmniejszenie znaczenia w regionie BZ (o ile

pozostałe kraje będą członkami UE) Nastąpi pogorszenie wskaźników makroekonomicznych (wolniejsze tempo rozwoju mierzone wskaźnikiem PKB w porównaniu, gdyby Albania była członkiem Unii Europejskiej) oraz pogorszenie nastrojów wśród społeczeństwa albańskiego.

Podsumowanie

Kraje WB6 mogą liczyć na znacznie większe korzyści gospodarcze z akcesji do UE niż sama UE, ponieważ dla UE akcesja krajów WB6 ma w większym stopniu wymiar polityczny niż gospodarczy. Podkreślić należy przy tym, iż integracja z UE oznacza również większą stabilizację regionu, co przekłada się w konsekwencji na bezpieczeństwo nie tylko krajów BZ, ale również całej Europy.

Wyniki analizy scenariuszowej pozwalają potwierdzić, iż członkostwo w Unii Europejskiej jest naturalną drogą dla rozwoju Albanii oraz poprawy warunków i jakości życia jej obywateli, osiągnięcia wyższego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz silniejszej pozycji w regionie. Uwarunkowane jest ono jednak licznymi czynnikami wewnętrznymi (dostosowania do prawodawstwa UE, praworządność, reformy gospodarcze, poprawa konkurencyjności gospodarki) oraz zewnętrznymi (sytuacja w regionie Bałkanów Zachodnich oraz sytuacja na świecie, np. napaść Rosji na Ukrainę, migracje, zmiany klimatyczne).

Zakończenie

Analiza wyników badania opinii społeczeństwa krajów WB6 pokażała, iż respondenci dostrzegają potencjalne korzyści płynące z akcesji takie jak: dobrobyt gospodarczy (37%), możliwość studiowania i pracy (32%) podróżowania (25%), udoskonalenie „standardów demokratycznych” (17%). Należy podkreślić, że zmalał odsetek tych, którzy nie dostrzegają „nic dobrego” w wyniku akcesji do UE (W całym regionie spadek z 17% w 2016 r. do 8% w 2022 r.), a największy sceptycyzm panuje w Serbii, gdzie 14% społeczeństwa nie spodziewa się „nic dobrego” w wyniku akcesji do UE).

Badanie ankietowe przeprowadzone przez autora dowodzi, że przedsiębiorców cechuje duży optymizm dotyczący akcesji Albanii do UE. Respondenci podkreślają liczne korzyści wynikające z integracji takie jak: duży rynek zbytu, nowi klienci, możliwość rozwoju firmy. Odpowiadając na pytanie o zagrożenia aż 38,8% respondentów uważa, że nie ma znaczenia „zbyt duża konkurencja na rynkach UE”, a dla 22,5% ma małe znaczenie – łącznie to aż 61,3% pytanych. Z drugiej strony 50,7% respondentów jest zdania, że rynki UE są trudne. Może to wynikać z faktu, że część podmiotów współpracuje z firmami zagranicznymi wytwarzając dla nich półprodukty lub wyroby gotowe w systemie przerobu zleconego (np. firmy sektora lekkiego-obuwniczy), więc nie odczuwają presji konkurencyjnej i zapewne nie zamierzają samodzielnie działać na rynku unijnym. Drugim uzasadnieniem dla takich odpowiedzi może być fakt, że większość podmiotów to przedsiębiorstwa działające na rynkach lokalnych oraz krajowych. Nie dostrzegają one tego problemu jako istotnego dla swojej działalności, ponieważ słabo znają realia działalności na rynku unijnym.

Przeprowadzone przez autora w rozdziale II badania jakościowe IDI oraz badania ankietowe wśród przedsiębiorców albańskich oraz analiza wyników badań Balkan Barometr i AIIS wśród społeczeństwa wykazały, że poparcie dla procesu integracji wśród społeczeństwa i przedsiębiorców jest większe i bardziej optymistyczne w porównaniu z oceną ekspertów i przedstawicieli świata nauki. Opinie ekspertów są bardziej wyważone, nie tylko w porównaniu z opiniami społeczeństwa, ale również w porównaniu z opiniami polityków, ponieważ oparte

są na wiedzy naukowej. Eksperci wskazują na szereg uwarunkowań głównie politycznych, które leżą u podstaw powodzenia integracji i perspektywy pełnego członkostwa. Wszyscy badani dostrzegają problem korupcji, zorganizowanej przestępczości, braku wolności mediów od wpływów politycznych, które w Albanii są głównymi determinantami szybkiej integracji.

Należy jednak zwrócić uwagę na zmieniające się nastroje społeczne związane z akcesją do UE w poszczególnych krajach WB6 w związku z wydłużającym się procesem integracji (szczególnie w Serbii). W Albanii notuje się najwyższy odsetek poparcia dla akcesji tego kraju do UE. Najwięcej respondentów wskazywało 2030 rok jako termin pełnej akcesji do UE.

W świetle badań przeprowadzonych w rozdziale III można zauważyć systematyczny wzrost poziomu rozwoju gospodarczego krajów WB6 i rosnący poziom PKB per capita. Różnice w poziomie rozwoju między krajami regionu a państwami UE są jednak nadal wyraźne, ponieważ zarówno proces doganiania jak i zmiana struktury gospodarki jest zdecydowanie zbyt powolna. System gospodarczy Albanii w dalszym ciągu jest charakterystyczny dla krajów słabo rozwiniętych: z dużym udziałem sektora rolniczego w tworzeniu PKB i w zatrudnieniu, słabo rozwiniętymi sektorami przemysłu przetwórczego oraz wysokim udziałem przemysłu ciężkiego.

Z analizy przeprowadzonej w IV wynika iż reformy systemu politycznego, harmonizacja prawa krajowego z prawem wspólnotowym, reformy wzmocniające praworządność przebiegają powoli, co również wpływa na poziom rozwoju gospodarczego. Podobne wnioski wskazano z badania konwergencji strukturalnej, instytucjonalnej i realnej. Znacznie wolniej przebiega konwergencja strukturalna. Zmiana struktury gospodarek w dotychczasowym tempie zajmie wiele lat i wymagać będzie wsparcia przez fundusze unijne. Również konwergencja instytucjonalna następuje powoli, a jej zaawansowanie jest istotnie zróżnicowane w poszczególnych krajach.

Mimo słabych postępów w procesie integracji Albanii oraz pozostałych krajów WB6 z UE i wielu problemów występujących w tym procesie, zdaniem autora przyszłość tych krajów jest ściśle związana z UE ze względu na ich geostrategiczne położenie oraz spójność kontynentu europejskiego. Jest to szczególnie istotne wobec wojny na Ukrainie.

Wyniki analizy scenariuszowej przeprowadzonej w V rozdziale pracy pozwalają potwierdzić, iż członkostwo w Unii Europejskiej wydaje się być naturalną drogą do wzrostu poziomu rozwoju Albanii, poprawy warunków i jakości życia jej obywateli, osiągnięcia wyższego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zbudowania silniejszej pozycji w regionie.

Bibliografia

1. **Alexoaci A., Robu R.**, *A theoretical review on the structural convergence issue and the relation to economic development in integration areas*. Proceedings of the International Conference on Business Excellence. 12(1) 2018.
2. **Apanowicz J.**, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*. Difin. Warszawa, 2005.
3. **Armstrong H.W.**, *Convergence among regions of the European Union, 1950–1990*, Papers in Regional, Science, 1995.
4. **Bąk T.**, *Transnarodowa przestępczość zorganizowana na Bałkanach*. [w] A. Głowacki, S.L. Szczesio, (red.), *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego, Balkany XX/XXI*, t. 7, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
5. **Barro R. J.**, *Economic Growth in a Cross Section of Countries* The Quarterly Journal of Economics, Vol. 106, No. 2. May 1991.
6. **Barro R. J., Sala-i-Martin X.**, *Convergence*. “Journal of Political Economy” 100(2): 1992.
7. **Burnewicz J.**, *Metodologia badań ekonomicznych*, Konspekt wykładu dla doktorantów Wydziału Ekonomicznego i Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego 2007/2008.
8. **Dąbrowska A.** (red), *Liberalizacja usług UE a innowacyjność i konkurencyjność polskich przedsiębiorstw usługowych*. PWE Warszawa 2018.
9. **De Long J. B.**, *Productivity Growth, Convergence, and Welfare Comment*. The American Economic Review, 78, 1988.
10. **Dragoshi G., Krzyśpiak W.**, *Analiza rozwoju społeczno-gospodarczego Bałkanów Zachodnich w kontekście integracji z Unią Europejską*. <https://cest2020.cestira.eu/> 2020.
11. **Dziuba R.**, *Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry*. Studia i Prace WNEIZ US. (37/2) 2014.
12. **Fisher A.**, *Production, Primary, Secondary, and Tertiary* w: „The Economic Record” June 1939.
13. **Grabiński T., Wydymus S., & Zeliaś A.**, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1989.
14. **Hellwig Z.**, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*. „Przegląd Statystyczny”, 1968.
15. **Jóźwik B.**, *Konwergencja gospodarcza w regionach państw członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowo-Wschodniej*. „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” Tom 6 (42), Numer 1 2014.

16. **Jurczyszyn Ł.**, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” (169) 2019.
17. **Kastrati P., Panariti S.**, *Sfidat tregtare të integrimit të Shqipërisë në Bashkimin Evropian*. Tirane 2015.
18. **Kellermann A.**, *Impact of EU Accession on the National Legal Order of the Republic of Albania*. European Periodic Magazine of the Ministry of Integration, No.12,13, 14/2008.
19. **Kelmendi J.**, *Misionet e Bashkimit Evropian dhe NATO-s, konkurruese apo bashkëpunuese*. Lulu.com, USA 2012.
20. **Kierska-Woźny E.M.**, *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej*, Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego „Studia i Prace”, Warszawa 2013.
21. **Kim D., Marion B.W.**, *Domestic market structure and performance in global markets: theory and empirical evidence from U.S. food manufacturing industries*. „Review of Industrial Organization”, Vol. 12 1997.
22. **Kisielewska M.**, *Bridging Skills Gaps in South East Europe: The Case of the Food and Beverage Processing Sector*. Organisation For Economic Co-Operation And Development., February 2016.
23. **Kleer J.**, *Prawdopodobne scenariusze dla Europy* „Studia Ekonomiczne 1” Economic Studies NR 1 (XCII) 2017.
24. **Klimczak Ł.**, *Procesy liberalizacji handlu zagranicznego a zmiany jego wielkości i struktury na przykładzie państw Bałkanów Zachodnich*. Kraków 2015.
25. **Klimowicz M.**, *Ewolucja celów polityki regionalnej Unii Europejskiej w procesie integracji gospodarczej*. [w]: A. Pacześniak i M. Klimowicz (red.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie*. Wydawnictwo OTO 2014.
26. **Komor M.**, *Internacjonalizacja przedsiębiorstw na rynku Unii Europejskiej – ujęcie marketingowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Poznań 2007.
27. **Kompa K. & Witkowska D.**, *Comparison of European Stock Exchanges One- and Multi-Dimensional Analysis*, Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences, Vol. 4 (S1) April-June, pp. 2111-2126, ISSN: 2231-6345 2014.
28. **Kompa K. & Witkowska D.**, *Socioeconomic development in years 1990 – 2006. Comparative analysis of European Union member states*. [w]: D. Witkowska & K. Nermend (Eds.), *Regional Analysis: Globalization, Integration, Transformation* (pp. 11-47). Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.2010.
29. **Kompa K. & Witkowska D.**, *Capital Markets in the Baltic States in Years 2000-2010. Preliminary Investigation*, [in:] L. Lacina, P. Rozmahel, A. Rusek (eds.) *Financial and Economic Crisis: Causes, Consequences and the Future*. Bučovice: Martin Stříž Publishing, 2011.

30. **Kompa K. & Witkowska D.**, *Synthetic measures in benchmarking of the New Silk Road countries*. Procedia Computer Science 192 2021.
31. **Kompa K.**, „Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.” *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*” 74.8 2009.
32. **Kompa K., & Witkowska D.**, *Comparison of the Socio-Economic development level of European Union states: The distance measures application*. Polish Journal of Environmental Studies, 18(13B), 2009.
33. **Kompa K.**, *Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego*. „Zeszyty Naukowe SGGW – „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 2009.
34. **Kononiuk A., Nazarko J.**, *Scenariusze w antycypowaniu i kształtowaniu przyszłości*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
35. **Konopacki S.**, *Neofunkcjonalistyczna teoria integracji politycznej Ernesta Hasa i Leona Lindberga*, „Studia Europejskie”, nr 3 1998.
36. **Kostoska O., Mitrevski P.**, *Evaluating foreign trade specialization and qualitative competitiveness of a transition economy: the case of Macedonia*. Empirica. 43(3): Aug. 2016.
37. **Kowalski J., Ślusarczyk Z.**, *Unia Europejska: proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*. PWP IURIS, Poznań 2006.
38. **Kozak M.W.**, *Skutki integracji z UE dla polskich regionów*, [w] Z. Jurkowlaniec (red.) *Korzyści i koszty członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Raport z badań*. Centrum Europejskie Natolin. Warszawa 2003.
39. **Koźbial K.**, „Proces rozszerzenia Unii Europejskiej na obszar Bałkanów Zachodnich jako wyzwanie dla przyszłości integracji kontynentu” *Spółeczeństwo i Polityka*, 2019.
40. **Krasniqi A.**, *Tri dekada pas: Një përmbledhje tranzicioni për Shqipërinë*. Studime Historike, (1) 2022.
41. **Kundera J.**, *Liberalizacja obrotów gospodarczych w sferze wolnego handlu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
42. **Kundera J.**, *Rozszerzenie Unii Europejskiej: Korzyści i koszty dla nowych krajów członkowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.
43. **Kurczewska J., Bojar H.**, *Konsekwencje wprowadzenia układu z Schengen: wyniki badań społeczności pogranicza wschodniego*. Instytut Spraw Publicznych. 2002.
44. **Kusidel E.**, „Konwergencja gospodarcza w Polsce i jej znaczenie w osiągnięciu celów polityki spójności,„ Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
45. **Kusznir J.**, *TAP, Nabucco West, and South Stream: The Pipeline Dilemma in the Caspian Sea Basin and Its Consequences for the Development of the*

Southern Gas Corridor: CAUCASUS ANALYTICAL DIGEST No. 47, 18 February 2013.

46. **Kwiatkowska W., Bińczycka-Majewska T., Rogut A.**, *Koszty i korzyści przystąpienia Polski do UE w obszarze polityki społecznej oraz jego konsekwencje dla wielkości migracji siły roboczej*, Z. Jurkowlaniec (red.), *Korzyści i koszty członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Centrum Europejskie Natolin RAPORT Z BADAN, Warszawa, 2003.
47. **Kwiatkowski E.**, *Teoria trzech sektorów gospodarki. Prezentacja i próba oceny*. Warszawa 1980.
48. Łuniewska M. & Tarczyński W., *Metody wielowymiarowej analizy porównawczej na rynku kapitałowym*, PWN, Warszawa 2006.
49. Łuniewska M., *Evaluation of Selected Methods of Classification for the Warsaw Stock Exchange*, "International Advances in Economic Research", Vol. 11, No 4, 2005.
50. Łuniewska M., *Evaluation of Selected Methods of Classification for the Warsaw Stock Exchange*. International Advances in Economic Research, Vol. 11, No 4, 2005.
51. **Mankiw N.G., Romer D., Weil D.**, *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, Oxford University tom. 107(2) 1992.
52. **Nermend K.**, *Vector calculus in regional development analysis: Comparative regional analysis using the example of Poland*. Physica-Verlag Berlin Heidelberg, 2010,
53. **Nowak E.**, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.
54. **Obućina V.**, *Konwergencja na Bałkanach Zachodnich*; www.obserwator-finansowy.pl 06.05.2020.
55. **Ouardighi J. El., Somun-Kapetanovic R.**, " *Convergence and Inequality of income: the case of Western Balkan countries*" The European Journal of Comparative Economics, Cattaneo University (LIUC), Vol. 6, n. 2, 2009.
56. **Pere E.**, *Economic trade relation in focus of regional integration of West Balkans Countries*. 1st International Conference on Balkan Studies (ICBS), Epoka University, Tirane 2008.
57. **Pettifer J., Vickers M.**, *Çështja Shqiptare, Riformësimi i Ballkanit*, Bota Shqiptare, 2007.
58. **Pierluigi B., Masuch K., Moshammer E.**, *Institutions, public debt and growth in Europe. No 1963 / September 2016*. European Central Bank; 2016.
59. **Pluta W.**, *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*, PWE, Warszawa 1977.
60. **Pociecha J., Podolec B., Sokółowski A., & Zajac K.**, *Metody taksonomiczne w badaniach społeczno-ekonomicznych*, PWN, Warszawa 1998.

61. **Pritchett L.**, *Divergence, Big Time*, The Journal of Economic Perspectives Vol. 11, No. 3. Summer, 1997.
62. **Rapacki R., Próchniak M.**, *Wzrost gospodarczy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na tle wybranych krajów wschodzących*. Gospodarka Narodowa. The Polish Journal of Economics. 253(1-2) 2012.
63. **Schönfelder N., Wagner H.**, *Institutional convergence in Europe*. Economics. 13(1) 2019.
64. **Siljak D., Nagy S.G.**, *The effects of the crisis on the convergence process of the Western*
65. **Sokolowski A.**, *Wybrane zagadnienia pomiaru i ważenia cech w taksonomii*, Zeszyty Naukowe Akademia Ekonomiczna w Krakowie nr 203, Kraków 1984.
66. **Szukalski S. M.**, *Sektor usług w gospodarce niemieckiej. Hipotezy i empiryczna weryfikacja przekształceń strukturalnych* Wyd. UŁ 2001.
67. **Szukalski S.M.**, *Ekonomiczno-społeczne skutki Czwartej Rewolucji Przemysłowej (4RP). Wokół serwicyzacji sektora wytwórczego*, [w:] A. Stępniań-Kucharska, M. Piekut (red.), *Współczesne problemy gospodarcze – gospodarki w czasach kryzysu. Część I*, Wyd. Politechnika Warszawska, KNEiS, Płock 2021.
68. **Szukalski S.M.**, *Gospodarka Europy w perspektywie 2050 roku [w] Europa w perspektywie 2050 roku*, PAN, Komitet prognoz „Polska 2000Plus”, Warszawa 2007.
69. **Szukalski S.M.**, *Unia na rzecz Regionu morza Śródziemnego. Idea i jej realizacja – wybrane aspekty* [w]: K. Kłosiński, P. Rubaj, *Współpraca Śródziemnomorska. Potrzeba dialogu*. Wyd. KUL, Lublin 2016.
70. **Woźnica R.**, *Organized crime and state capture in the Western Balkans*. Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. 19(4) 2021.
71. **Wysokińska Z., Witkowska J.**, *Analiza i ocena kosztów i korzyści przystąpienia Polski do UE w obszarze „mikroekonomia”*, Centrum Europejskie Natolin. Warszawa 2003.
72. **Zotaj E., Tafili E.**, *Tranzicioni politik dhe roli i tij në marrëdhëniet e Shqipërisë me Bashkimin Evropian*. Tirane 2014.
73. Żurawicki S., *Metody i techniki badań ekonomicznych. Zagadnienia epistemologiczne i metodologiczne*. PWE, Warszawa 1980.

Raporty i dokumenty

1. Action plan 2008 for the ministry of integration to enhance the awareness on the EU integration process. Funded by European Union SMEI Project. Tirana, September 2007.

2. Albanian Institute for International Studies „*The European Perspective of Albania: Perceptions and Realities*” Series Tirana 2014 and 2020.
3. Balkan Barometer: Business Opinion Analytical report, RCC, series 2015-2022.
4. Balkan Barometer: Public Opinion Analytical report, RCC, series 2015-2022.
5. COM(2021)170 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52021DC0170>.
6. Economic & Investment Plan for the Western Balkans: <https://www.wbif.eu/>
7. INSTAT, Regjistri I Ndërmarrjeve 2021 Business Register 2021. Tirane 2022
8. *Scenariusze rozwojowe Polski w perspektywie roku 2050*, Raport opracowany na zlecenie Departamentu Strategii Rozwoju Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju Warszawa 2019.
9. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 294, ust. 11, art. 258-260.
10. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz.U. C 306 z 17.12.2007), weszły w życie w dniu 1 grudnia 2009 r.
11. **Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Albanii, z drugiej strony – Protokóły – Deklaracje** *Dziennik Urzędowy L 107 , P. 0166 – 0502 28/04/2009*.
12. UNCTAD, *World Investment Report 2022*, United Nations, Geneva 2022.

Źródła internetowe

1. <https://databank.worldbank.org/>
2. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>
3. <https://ptsp.pl/megatrendy/>
4. <https://warsawinstitute.org/pl/>
5. <https://wits.worldbank.org/>
6. <https://www.cia.gov/>
7. <https://www.ec.europa.eu/>
8. <https://www.statista.com/>
9. <https://www.transparency.org>
10. <https://www.wbif.eu/>
11. www.antykorupcja.gov.pl
12. www.ec.europa.eu/eurosta
13. www.encyklopedia.pwn.pl

14. www.euractiv.pl
15. www.financa.gov.al
16. www.freedomhouse.org
17. www.ilo.org
18. www.obserwatorfinansowy.pl/

Spis tabel

Tabela 1.1 Wpływ członkostwa na gospodarkę krajów WB6. Wyniki badania ankietowego BB w 2016 i 2022 roku (%)	15
Tabela 1.2. Potencjalny termin akcesji do UE w latach 2016 i 2022 (%).....	17
Tabela 1.3. Ocena osobistych korzyści z akcesji do UE (%).....	18
Tabela 1.4. Ocena stosunków między państwami w regionie WB6 (%)	20
Tabela 1.5. Wpływ współpracy regionalnej w sytuację kraju, wyniki BB2015 i BB2022 (%)	21
Tabela 1.6. Ocena sytuacji ekonomicznej -wyniki porównawcze BB2015 oraz BB2022 (%).....	24
Tabela 1.7. Sytuacja gospodarki zmieni się w okresie 12 m-cy (%)	25
Tabela 1.8. Gospodarki, z którymi należy poprawić stosunki gospodarcze (%).....	26
Tabela 2.1. Struktura przedsiębiorstw w Albanii wg liczby zatrudnionych w 2021 r.....	37
Tabela 2.2. Potencjalne korzyści aktywności na rynkach UE (N=80) w %	46
Tabela 2.3. Zagrożenia związane z otwarciem rynków po przystąpieniu do UE (%) N=80	47
Tabela 3.1. Kraje uwzględnione w badaniu	65
Tabela 3.2. Spis ostatecznie wybranych zmiennych diagnostycznych do analizy rozwoju społeczno-gospodarczego	68
Tabela 3.3. Macierz współczynników korelacji zmiennych wykorzystanych do budowy mierników	70
Tabela 3.4. Statystyki opisowe zmiennych użytych do budowy miernika SMR	72
Tabela 3.5. Wartości miar SMR w badanych krajach w latach 2000-2019....	74
Tabela 3.6. Pozycjonowanie państw na podstawie wartości miernika SMR ...	77
Tabela 3.7. Największy wzrost w rankingu, wybrane kraje.....	81
Tabela 3.8. Największy spadek w rankingu, wybrane kraje	81
Tabela 3.9. Wyniki badania zdolności dyskryminacyjnej przy użyciu współczynnika G_i	82
Tabela 3.10. Przynależność grupowa państw utworzona na podstawie wartości miernika SMR.....	85
Tabela 3.11. Zestawienie rankingów państw oraz przynależność grupowa poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wg SMR, lata 2000-2019.....	87
Tabela 3.12. Kraje, które w całym okresie badania znajdowały się w tej samej kategorii	89

Tabela 3.13. Kraje dla których kategoria grupowa uległa zmiania między rokiem 2000 a 2019	91
Tabela 4.1. PKB per capita PPP w USD dla krajów Bałkanów Zachodnich w latach 2000-2021 (dane w USD w cenach bieżących) ...	98
Tabela 4.2. Średnie tempo wzrostu PKB pc. PPP w latach 2000-2021 (dla danych z tabeli. oraz średniego poziomu PKB pc. PPP dla 27 krajów UE)	103
Tabela 4.3. Wskaźniki struktury sektorowej gospodarek WB6 i UE w % (dane za 2019 r.).....	112
Tabela 4.4. Pogrupowanie rozdziałów negocjacyjnych w klastry*	115
Tabela 4.5. Funkcjonowanie instytucji demokratycznych dla krajów WB6..	117
Wykres 4.5. Stan demokracji* w krajach WB6 w latach 2015-2020	120
Tabela 4.6. Stan reform w wymiarze sprawiedliwości w krajach WB6	121
Tabela 4.7. Obecny stan wolności i funkcjonowania mediów w krajach WB6.....	122
Tabela 4.8. Stan walki z korupcją wśród krajów WB6	124
Tabela 4.1. Wybrane megatrendy.....	136
Tabela 4.2. Zjawiska polityczne i gospodarcze w Europie	138
Tabela 4.3. Wybrane czynniki determinując pozycję Albanii w regionie WB6. Analiza SWOT	139

Spis wykresów

Wykres 1.1. Korzyści z członkostwa w UE w WB6 w 2022 roku (%)	16
Wykres 1.2. Poparcie dla członkostwa w UE w WB6 w 2016 roku (%).....	16
Wykres 1.3 Jak ważna jest dla Ciebie osobiście integracja Albanii z Unią Europejską? (%).....	28
Wykres 1.4 Poparcie dla integracji z UE społeczeństwa albańskiego w latach 2008-2020 (%)	29
Wykres 1.5. Powody poparcia akcesji Albanii do UE w roku 2014 i 2020 (%).....	31
Wykres 1.6 Gotowość Albanii do wstąpienia do UE(%).....	32
Wykres 1.7 Akceptacja członkostwa Albanii niezależnie od stopnia gotowości (%)	32
Wykres 2.1. Struktura branżowa badanych podmiotów (%)	40
Wykres 2.2. Struktura podmiotów ze względu na profil działalności (%)..	41
Wykres 2.3. Dominujące rynki zbytu (%)	41
Wykres 2.4. Stanowisko respondenta w firmie (%).....	42
Wykres 2.5. Zakres w jakim przedsiębiorcy korzystali z pomocy przedakcesyjnej (N=36)	43
Wykres 2.6. Gotowość do rozszerzenia działalności na rynki UE	44
Wykres 2.7. Potencjalne konsekwencje integracji z UE dla prowadzenia biznesu (%)	45
Wykres 2.8. Korzyści z integracji Albanii z UE dla badanych podmiotów (%) N=80.....	48
Wykres 2.9. Zmiany dla biznesu w fazie przygotowań do akcesji	49
Wykres 2.10. Ranking instytucji otoczenia biznesu	51
Wykres 3.1. Przebieg pozycji w rankingu dla wybranych państw	80
Wykres 4.1. Dynamika PKB per capita (PPP) w USD dla krajów BZ w latach 2000-2021	100
Wykres 4.3. Wizualizacja koncepcji beta-konwergencji dla krajów BZ oraz średniej państw Unii Europejskiej w latach 2000-2021	105
Wykres 4.4. Wizualizacja koncepcji beta-konwergencji dla krajów BZ oraz państw Unii Europejskiej w latach 2000- 2021.....	106
Wykres 4.6. Wskaźnik postrzegania korupcji w krajach WB6 mierzone indeksem CPI na lata 2015-2020.....	125
Wykres 4.7. Ocena przeprowadzona przez Komisję Europejską dla postępów reform wybranych elementów praworządności przez kraje WB6.....	126

Spis rysunków

Rysunek 3.1. Średnia pozycja państw według miernika SMR, lata 2000-2019.....	79
Rysunek 3.2. Grupowanie państw na podstawie wartości miernika SMR, rok 2000.....	83
Rysunek 3.3. Grupowanie państw na podstawie wartości miernika SMR, rok 2019.....	84
Rysunek 3.4. Kraje niezmiennie należące do grupy 1 w całym okresie badania	90
Rysunek 3.5. Kraje niezmiennie należące do grupy 4 w całym okresie badania	90

ISBN 978-83-68006-61-2

DOI: 10.48226/978-83-68006-61-2